

L'Església i la qüestió basca

XIX premis Cavall Verd

Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut

Josep Pla

aquí i ara

■ Departament de Cultura
Arxiu del So i de la Imatge

Ajuda'ns a salvar les antigues imatges de Mallorca.

Fent Memòria

Si tens pel·lícules o fotografies antigues, el Consell de Mallorca, a través de l'Arxiu del So i de la Imatge, t'ajuda a conservar-les.

Informació: Tel. 971 228 023 Fax 971 717 066 a/e: malberti@conselldemallorca.net.

Adreça: Plaça de l'Hospital, 4. 07012 Palma.

971 00 28 00

971 900 000 www.conselldemallorca.net

Servei d'Interpretació Llenguatge de Signes 971 17 37 36 . sills@conselldemallorca.net

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXXI
MAIG-AGOST 2002
Núm. 828-829

CONSELL DE DIRECCIÓ

CONSELLER DELEGAT
Gabriel Seguí i Trobat

DIRECTOR

Antoni Marimon i Riutort

CAP DE REDACCIÓ

Catalina Sureda Vallespir

ADJUNT DE REDACCIÓ

Nadal Bernat i Salas

CORRECTOR LINGÜÍSTIC

Llorenç Oliver

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle

Francesc Bujosa i Homar

Miquel Deyà i Bauzà

Pere Fullana i Puigserver

Gabriel Janer Manila

Maria Martorell Cañellas

Antoni Mas i Forners

Joan Mas i Vives

Joan Mir i Obrador

Jaume Reynés Matas

Josep Maria Torres Balaguer

ADMINISTRADORS

Joan Arbona i Colom

Josep Riera i Vila

INFORMACIÓ I CORRESPONDÈNCIA

Revista LLUC

Plaça dels Pelegrins, 1

07315 Lluc (Mallorca)

Tel. 971 87 15 25

Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619

07080 Palma (Mallorca)

Subscripcions: 16,00 € anuals

Estranger: 19,00 € anuals

Preu d'aquest exemplar: 4,30 €

ELS ARTICLES PUBLICATS EN AQUESTA
REVISTA EXPRESSEN ÚNICAMENT L'OPINIÓ
DELS SEUS AUTORS

PORTADA:

Foto: Historia-16

EDICIÓ REALITZADA PER

Taller Gràfic Ramon

Gremi Forners, 18 • Polígon Son Castelló

Tel. 971 919 000

07009 Palma (Mallorca)

E-mail: tgramon@retemail.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958

I.S.S.N. 0211-092 X

Pàg.

2

EDITORIAL

Església i terrorisme.

DOSSIER: XIX PREMIS CAVALL VERD

BERNAT VIDAL I TOMÀS. POC I MAL CONEGUT

TAULA RODONA SOBRE BERNAT VIDAL:

3

Cèlia Riba:

Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut.

4

Francesc Moll:

Record de Bernat Vidal i Tomàs.

6

Joan March Noguera:

Bernat Vidal i Tomàs, un apotecari compromès.

10

Bernat Joan i Marí:

Bernat Vidal i Tomàs: l'elegància irònica d'un prosista-cronista.

14

Josep Ballester:

Bernat Vidal, escriptor i impulsor de la creació literària.

LLIURAMENT DELS XIX PREMIS CAVALL VERD:

18

Vicenç Calonge i Gustà:

Clavats a la carn del món.

20

Antoni Xumet Rosselló:

Jordi Pàmies: litúrgia dels miralls.

21

Lluïsa Julià:

Com nines russes.

23

Miquel Segura Boyeras - Elionor Crespí Cladera:

L'escola de Muro.

32

Joan Mas i Vives:

Josep Massot i Muntaner, *Doctor Honoris Causa*.

37

Antoni Reynés Trias - Gabriel Ordinas Marcé:

La fàbrica de ferro.

39

Pere Rosselló i Bover:

Josep Pla, l'escriptor: (Contra la vanitat dels artistes i dels intel·lectuals).

49

Pere Santandreu:

Entrevista a Caterina Maria Alorda: una altra veu per al teatre a Mallorca.

53

L'ESGLÉSIA NOSTRA - L'Església i la qüestió basca

Josep Amengual i Batle:

Tanmateix l'Església no pot ser apolítica.

55

Nota del Comitè Executiu de la Conferència Episcopal Espanyola sobre la Pastoral dels bisbes bascs.

56

Text íntegre de la carta pastoral dels bisbes bascs

58

Declaració de 358 sacerdots del País Basc

60

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

Miquel Josep Deyà Bauzà

Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800).

62

MOSTRADOR. Petita mostra de les darreres produccions editorials

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Església i terrorisme

La polseguera aixecada entorn de la carta pastoral dels bisbes d'Euskadi, *Preparar la pau*, ha tornat a posar sobre la taula la postura de l'Església basca davant la violència d'ETA, però en un context més ampli, la relació entre l'Episcopat i els partits que s'auto-denominen "constitucionalistes", amb una clara pretensió de monopolitzar la interpretació de la Constitució de l'Estat.

Seria ingenu —o malintencionat— imaginar que l'Església, com a institució pública, i més en concret, l'Episcopat com a ens autoritzat d'aquest cos social, no pren postura sobre la realitat nacional dels diversos pobles en què està instal·lada, perquè fer-ho seria una concessió a la "temporalitat": l'Església ha de fitar només la "ciutat celestial". En realitat, *l'amor de pàtria* ha estat conceptualitzat, per la doctrina de l'Església, com una virtut, que bé han practicat certs bisbes destacats per la seva oposició sense matisos als nacionalismes perifèrics ibèrics, i això que aquests han estat, en sa majoria, catòlics i de dretes.

Ara bé, el que preocupa d'aquesta polèmica no és tant l'acceptació o el refús de la pluralitat de l'Estat espanyol, sinó la negació a admetre la discrepància i el pensament alternatiu, malgrat que es plantegin en forma de pregunta, com ho fan els bisbes bascs. Pitjor encara: aquesta negació es duu a terme manyuclant, barroerament i amb desvergonya, la sang dels innocents i de les víctimes. Certament, la violència terrorista és execrable i injustificable, per molt que se la vulgui emmascarar amb la legítima vindicació soberanista, perquè atempta contra el dret primer de tota persona, que és el dret a la vida. Els bisbes bascs —nacionalistes o no— han condemnat, clarament i sense embuts, el vessament de sang des del començament dels atemptats, inclòs Mons. Setién, que ha estat calumniat a bastament. Però és molt baix i no gens ètic, aprofitar la sang de les víctimes del terrorisme per negar els drets més elementals dels pobles, reconeguts per totes

les instàncies internacionals, amb la intenció de treure profit electoral a la resta de l'Estat, maldament hom s'ompli la boca de "llibertat" i "tolerància". Els bisbes bascs ho apunten a la seva pastoral i han pagat cara llur lucidesa.

D'altra banda, el conjunt de l'Església d'Euskadi, no sols els seus bisbes, ha estat una instància de mediació i de diàleg entre les parts enfrontades, i ha fet un notable treball de pacificació en aquella societat crispada. Així s'ha esdevingut també a Irlanda, encara que hi ha un gran interès, per part dels partits estatals, a dir que el cas del País Basc no té res a veure amb l'irlandès. Ens n'haurien d'explicar les raons. En aquest context, és obvi que l'investida contra els bisbes pretén destruir i desprestigiar una de les principals plataformes d'entesa d'aquesta terra torturada. Endemés, sembla que tornam al vell regalisme borbònic, desitjós d'una Església junyida a l'omnipresent Estat absolutista, que repartia encens i diners a l'Episcopat, perquè fos l'executor de les seves consignes. La llarga llista de bisbes forasters de Mallorca en són una bona prova; ja sabem que, on no arriba la policia, hi arriben els confessors. Altrament, s'enviaven bisbes a l'exili, com si fossin governadors civils desobedients. Per sort, el comitè executiu de la Conferència Episcopal Espanyola —ben poc sospitosa de vel·leïtats nacionalistes—, va veure clarament el parany i posà les coses en el seu lloc. Igualment, la Santa Seu reaccionà amb calma davant la insòlita pretensió d'enviar els bisbes bascs a pondre, com si l'ordinament canònic fos subsidiari de l'estatal. Pel que fa a Mallorca, les assenyades declaracions del Vicari General de la diòcesi, Mn. Andreu Genovard, sobre el manifest dels capellans nacionalistes, haurien d'haver estat més valorades entre nosaltres.

En conclusió: prou de violència assassina per part d'ETA, però igualment prou de persecució mediàtica als qui no accepten la validesa de qualsevol mitjà per acabar amb el terrorisme. ■

■ CÈLIA RIBA

Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut¹

Amics i amigues,

A bans de res us agraeixo que sigueu aquí, especialment als companys d'aquesta taula rodona que han acceptat de recordar-nos o descobrir-nos la figura de Bernat Vidal i Tomàs.

Bernat Vidal i Tomàs és un personatge que malauradament ens va deixar massa prest, tot just tenia 52 anys, i ho va fer en una època, l'any 71, en què encara menjàvem el pa de la Dictadura. Potser és aquesta la raó per què no va rebre els homenatges que mereixia, els homenatges que es reten quan ja s'entra en la senectut, època de la vida a la qual no va poder arribar. Això explicaria que comptem amb tan poques referències, estudis i articles de la seva obra, de la seva activitat en pro de la llengua i de la cultura catalanes, de l'ajuda i guiatge que va oferir als autors mallorquins més joves, de les seves empreses culturals de tota mena, de tantes i tantes coses. Ara, a causa d'aquesta activitat, segurament el qualificaríem de dinamitzador cultural. Malgrat això, Bernat Vidal i Tomàs és gairebé un desconegut per a les generacions que vam madurar després del 71. I encara agreuja més aquest desconeixement el fet que la seva obra de creació estricta sigui breu, massa breu, i pel que sembla encara en bona part inèdita, segurament la seva faceta d'historiador i la d'activista cultural li va prendre molt de temps. Així és que en realitat es tracta d'un autor mig oblidat encara per revisar.

Amb tot, Bernat Vidal i Tomàs va ser un element clau, un personatge importantíssim en aquella postguerra grisa i avorrida, polsosa i provinciana, del Santanyí i de la Mallorca dels 40 i 50, a més d'un dels pilars de la petita renaixença dels 60.

De la figura de Vidal i Tomàs, una cosa que ens sorprèn és que una persona de la seva talla intel·lectual, amb la seva preparació, amb les seves inquietuds, decidís seguir la carrera asossegada d'apotecari de poble, i encara ens sorprèn més de fer coses, de crear al seu voltant un nucli de vida intel·lectual en comptes de seguir la via còmoda del no embolicar-se. Podríem dir que era l'antiarquetipus del mallorquí calmos i passiu rossinyolesc, perquè era una persona que estava al dia i al corrent del més important que passava en el món intel·lectual, tant en el més proper com en l'internacional.

Era tan inquiet que aconseguia que casa seva a Santanyí o la que tenia a Cala Santanyí fossin com una espècie d'estació obligada dels intel·lectuals i escriptors que passaven per Mallorca. Així va fer d'hoste de Josep Pla, Joan Fuster, Blas de

Otero, Camilo José Cela, Gironella, Castellet, Bernareggi, etc. També, mantingué relació d'amistat amb els intel·lectuals i escriptors insulars de les generacions més grans: Villalonga, Moll, Llorenç Riber, M. Antònia Salvà, etc. Però més que res destaca per acollir i aglutinar escriptors més joves que ell, tota la generació dita dels 50: Vidal Alcover, Llorenç Moyà, Josep M. Llompart i, sobretot, Blai Bonet. Podem dir que Blai Bonet fou el seu descobriment, i que també que ell va descobrir un món nou a Blai Bonet: li va fer conèixer, entre d'altres, tota la Generació del 27 i els poetes catalans del XX, li va deixar la seva biblioteca, el va presentar als seus amics i coneguts del món de les lletres i fins i tot es diu que li va salvar la vida en proporcionar-li la penicil·lina que necessitava i que Vidal va adquirir de contraban.

Aquesta espècie de tasca de "protector" i animador la va continuar exercint amb els més joves d'aleshores: Antònia Vicens, Llorenç Vidal —dos altres descobriments destacats de Bernat Vidal—, Baltasar Porcel, Miquel Bauçà, Josep Melià, Guillem Frontera, Gori Mir, Miquel Àngel Riera, etc. Potser això explicaria que Santanyí hagi donat en la segona meitat de segle XX una quantitat d'escriptors destacables que no correspon a la seva demografia (compareu-ho, per posar un exemple, amb Inca): Blai Bonet, Antònia Vicens, Antoni Vidal Ferrando, de prop o de lluny tots li'n són deutors.

Certament Bernat Vidal i Tomàs es mereix molt més que aquesta taula rodona com a homenatge. M'agradaria que fos un punt de partida, un esperó, per començar una revisió de la seva obra i de la seva figura intel·lectual.

Ara anirem donant la paraula als participants en la taula rodona. Francesc Moll, que el va conèixer i duu l'editorial amb la qual tant va col·laborar; Joan March, que comparteix amb ell la qualitat d'apotecari intel·lectualment inquiet i socialment compromès; Bernat Joan i Marí, també un activista en pro de la llengua catalana de primer ordre i narrador com ell; i Josep Ballester, que ens parlarà des del coneixement d'un estudiós de la seva obra poètica. ■

Cèlia Riba

NOTA

(1) Presentació de la taula rodona «Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut», que va tenir lloc a la Casa Museu Llorenç Villalonga (Binissalem) el 26 d'abril de 2002, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana. L'acte va ser moderat per Cèlia Riba i hi participaren Francesc Moll, Joan March, Bernat Joan Marí i Josep Ballester.

■ FRANCESC MOLL

Record de Bernat Vidal i Tomàs¹

Parlar de Bernat Vidal i Tomàs com a persona significa per a mi remuntar-me de cinquanta a trenta anys enere i desenterrar records d'un regust agre dolç, ja que vaig assistir als anys de plenitud de la seva vida, però també als dos anys de la seva agonía.

Diré poques coses de la seva biografia, perquè en el pròleg del llibre *Memòries d'una estàtua* de Bernat Vidal, que tendran ocasió de conèixer, Miquel Pons en fa un resum prou útil. Només recordaré que va néixer a Santanyí, l'escenari principal de la seva vida, l'any 1918, un dia després que acabàs la Gran Guerra. El seu avi matern, mestre liberal, volia que li posassin de nom Armistí, però l'infant va tenir la sort que l'avi no comandava prou i el batiaren amb el nom de Bernat.

L'any 1936 el va sorprendre la Guerra Civil amb 17 anys, acabat el batxiller, amb el projecte de fer Filosofia i Lletres. La seva salut fràgil li va permetre no prendre part a la guerra, però els anys d'inactivitat l'inclinaren a seguir la tradició familiar i emprendre els estudis de Farmàcia. Així i tot, la literatura, les Belles Arts en general, i la història continuaren essent la seva afecció durant tota la vida.

Jo el vaig conèixer cap a l'any 1950, als famosos aplecs literaris dels Amics de les Lletres, que, amb una periodicitat de tres o quatre reunions anuals, mantenien la cohesió dels lletraferits mallorquins i les seves famílies en els anys de postguerra. Les reunions es feien a cases de camp d'alguns membres del grup, a Sóller, Bunyola o sa Cabaneta. Jo era un al·lot que endoiava amb els altres infants de la meua edat pels voltants de la casa, mentre a dins es feia patent, més d'una vegada, la ruptura o la mala entesa entre els representants de la vella escola mallorquina i els de la nova Generació del 50, amb batusses dialèctiques que arribaven de vegades a la crispació, a causa, especialment, de la vehemència de Jaume Vidal Alcover. Sovint feia enfadar, sobretot, el seu oncle Pau, fill de Joan Alcover, que se sentia obligat a proclamar de tant en tant, amb veu indignada: "Mon pare era un poeta mascler, no com voltros!" Es referia, segurament, a la profusió de lliris i nards, roses i assutzenes, que imposava en els versos dels joves la nova moda, una mica tocada de sensibleria.

En Bernat Vidal era uns anys més vell que els contestataris, i si bé era en bona part responsable de la seva evolució literària com a introductor de la generació castellana del 27, mantenia unes excel·lents relacions també amb els més vells, i sobretot amb Joan Pons i Marquès.

Bernat Vidal i Tomàs

Per aquell temps, l'any 1951, va sorprendre els seus amics, que ja el classificaven de "fadrinardo" (malgrat només tenia 32 anys), casant-se amb Catalina Munar, una al·lota esvelta i de veu cantadissa, molt més jove que ell, amb qui va formar fins a la mort una parella enamorada. Tengueren tres filles i un fill.

Físicament, Bernat Vidal era un home d'estatura mitjana, poc donat a l'exercici físic, amb un rostre dominat pels cabells retills, prematurament blancs, les celles i pipelles llargues i arissades i un bigoti a l'estil de Jorge Negrete, que remarcava una boca on sempre ballava un mig somriure, entre bondadós i irònic.

Probablement la ironia, juntament amb una certa indolència que es manifestava a través de la seva veu pausada, siguin els trets definits del seu caràcter. Amic de les solemnitats litúrgiques, solia intercanviar amb els amics salutacions cerimonials, que també eren correspostes. Mon pare el solia anomenar com a bisbe de Santanyí, cosa que li valia rebre solemnement la benedicció episcopal.

Pel que fa a la ironia, Bartomeu Fiol em recordava suara la broma que Bernat Vidal i Camilo José Cela feren a Llorenç Villalonga, que s'havia presentat a la primera convocatòria dels premis Ciutat de Palma (1956), dels quals ells eren jurats. Varen compondre les successives votacions de manera que sempre hi

havia un empat entre Llorenç Villalonga i Cati Juan de Corral. La contesa es va resoldre a favor de Villalonga al darrer moment, però ell va haver de patir durant tot el sopar.

Bernat Vidal era també un gran conversador. A casa nostra recordam amb simpatia les seves visites, que durant uns quants anys es varen mantenir tots els divendres. Ell baixava de Santanyí a migdia, amb la *camiona*, i venia a casa fins que era hora d'anar a l'Arxiu Històric de Mallorca, on gaudia remenant papers vells.

Ens trobava invariablement dinant i ell s'asseia a una butaca prenent cafè i intervenint activament en la nostra conversa. Cal recordar que el nostre menjador era una petita àgora, amb els pares i vuit germans intervenint sobre qualsevol tema, amb prou diversitat de criteris per fer la controvèrsia entretenguda.

Però on realment exercia el seu magisteri oral era a les tertúlies de Ciutat i a l'apotecaria de Santanyí, que tenia una rebotiga decididament confortable, amb tot de quadres de Bernareggi, Busser, Fornés i altres pintors amics a les parets, cadires i butaques confortables i camilla amb braser a l'hivern. La rebotiga tenia sortida directa al carrer, i per allà desfilaven amics i coneguts de tot pelatge. Tothom hi era ben rebut i aportava notícies i comentaris.

Quan Tomeu Barceló i jo iniciàrem una sèrie de visites per conèixer els polítics republicans d'abans de la guerra, anàrem a Felanitx a veure Pere Massutí, antic membre d'Esquerra Republicana, a qui vàrem trobar una mica recelós. Quan l'endemà anàrem a veure Bernat Vidal, ja li havia arribat la notícia i ens va recomanar més prudència. Com tants d'intel·lectuals d'aquell temps, en temes polítics s'havia refugiat dins un silenci digne, sense renunciar a cap de les seves conviccions i predicant només amb l'exemple. Antònia Vicens té ben present com, en aquell temps d'unanimitats absolutes, a les eleccions de batle de Santanyí, amb candidat únic, només hi havia un vot discrepant, que tothom, el batle inclòs, sabia que era el de Bernat Vidal.

Quan algú amb més o menys bona intenció li demanava per què escrivia en mallorquí, ell responia: "Perquè en sé. Tu que en saps?" L'interlocutor quedava desarmat.

Fruit de la seva intensa relació amb els altres a través de la conversa és la seva influència sobre molts d'escriptors. D'una banda, els components de la Generació del 50, Josep M. Llompart, Jaume Vidal Alcover i Llorenç Moyà, sempre han admès el seu mestratge; de l'altra, sens dubte va contribuir a desvetllar i a orientar la vocació literària d'un bon grapat de santanyiners. És el cas de Miquel Pons, Antònia Vicens, Llorenç Vidal i Antoni Vidal Ferrando, a part de Blai Bonet, per al qual va aconseguir un mecenatge que va durar alguns anys i el va presentar al món literari, tant a Palma com a Barcelona, a més de proporcionar-li les medicines necessàries per sobreviure a la seva malaltia. Curiosament, més tard va sortir molt malparat com a personatge d'una de les novel·les de Blai Bonet, que va forjar entorn d'ell una llegenda negra del tot injusta. És possible que per una d'aquelles reaccions imprevisibles de l'ésser humà —i més, d'un ésser humà tan especial com Blai Bonet— el pes de tants d'agraïments deguts arribàs a ésser insuportable.

Encara ens cal recordar un altre servei al seu poble, com va ésser la publicació del quinzenal *Santanyí*, que va treure 175 números de 1958 a 1965 i li va ocupar moltes hores, amb la col·laboració també de Mn. Andreu Julià, Perico Pomar i Miquel Pons, entre d'altres. Tenc ben present aquesta revista, que arribava a casa i era llegida amb interès, ja que superava de molt l'àmbit local.

Altres persones parlaran aquí de la seva obra literària i farmacèutica, professió que també va exercir amb dignitat. Només em

queda referir-me a la seva faceta de recercador d'arxius, que va exercir un dia per setmana durant molts d'anys. Tenia dos temes de recerca fonamentals: tot el que fes referència al seu poble de Santanyí i la història política i social dels segles XIX i XX. A part d'unes poques monografies i articles dispersos, no pogué veure culminada la seva feina. Tant la història de Santanyí que preparava com l'estudi que ell titulava, irònicament, *De la Gloriosa al Glorioso*, quedaren interromputs per la seva mort prematura. El fruit de les seves recerques roman enclòs dins les nombroses llibretes que usava per prendre notes, amb una lletra intel·ligible per a la majoria de la gent.

El seu demble personal li feia cercar i apreciar, sobretot, les petites anècdotes que formen la intrahistòria i que, al cap i a la fi, són les que expliquen els fets externs que sobresurten. Record amb quina fruïció donava compte de les seves troballes, com aquell fulllet titulat *La clave del Pronunciamento*, de Dionisio Arias, que li aclariria moltes actituds entorn a la proclamació de la I República, o el descobriment de la col·lecció de la revista *El Obrero*, que donava llum sobre els primers temps del moviment obrer a Mallorca.

L'any 1969, quan estava tot just a punt de complir 51 anys, una embòlia cerebral el va deixar mig paralytitzat i impedit de llegir i escriure. No va poder sobreposar-se mai i va caure en una profunda depressió. Així i tot, semblava com si de cop volgués recobrar el temps perdut i tenia un afany anguniós per transmetre tots els seus coneixements. Es dedicava a dictar, amb una memòria envejable, articles de tema històric a diversos amics, entre els quals jo mateix, que es publicaven a la premsa de Ciutat. Va descobrir que jo era capaç d'interpretar la seva lletra i va concebre l'esperança de poder arribar a escriure conjuntament la història del moviment obrer a Mallorca. Però la malaltia avançava de manera implacable, i el març de 1971 va acabar amb la seva resistència. He de reconèixer que la seva mort va representar un dels sotracos més grossos que he rebut en aquesta vida.

Permeteu-me que acabi amb unes paraules de Josep M. Llompart, referides a Bernat Vidal i Tomàs:

"Rupert Brooke, el poeta anglès, va dir en una ocasió que en aquest món només hi ha tres coses que ho paguin: la primera, llegir poesia; la segona, escriure poesia, i la tercera —la millor— viure poesia. Tanta en visqué, el pobre Rupert Brooke, que va anar a morir en una illa grega, al temps de la primera guerra mundial, camí de Jerusalem com un cavaller de les Creuades.

Dic això perquè la primera circumstància que hem de tenir en compte a l'hora de referir-nos a l'obra literària d'En Bernat Vidal i Tomàs, és que, dels tres camins assenyalats per Rupert Brooke, el nostre enyorat amic va mostrar una marcada preferència pel tercer. En Bernat Vidal va llegir molt, va escriure un poc; però, sobretot, va fer de la seva vida un exemple de sensibilitat, de generositat i de fidelitat a ell mateix i al propi país en el temps més difícil de la humiliació i la derrota. Va viure, doncs, amb intensitat i amb profunditat, la poesia, si entenem per poesia la més bella i pura forma de realitzar-se un mateix."² ■

Francesc Moll

NOTES

(1) Intervenció de Francesc Moll en la taula rodona «Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut», que va tenir lloc a la Casa Museu Llorenç Villalonga (Binissalem) el 26 d'abril de 2002, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

(2) Josep M. Llompart: *Retòrica i poètica*, vol. I, Ed. Moll, 1982.

■ JOAN MARCH NOGUERA

Bernat Vidal i Tomàs, un apotecari compromès¹

Bon vespre a tots. Vull donar en primer lloc les gràcies a Antònia Vicens, una de les deixebles predilectes de Bernat Vidal, i a la junta de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana per donar-me la possibilitat d'intervenir en aquest acte d'homenatge.

Jo no vaig arribar a conèixer Bernat Vidal, però tinc un nexa d'unió amb ell, a més del professional i el de l'estimació a la nostra llengua i cultura; i és que va ser deixeble literari seu el santanyiner Joan Coves i Tomàs (1952-1985), company meu de partit, que va morir a l'edat de Jesucrist i es truncà, així, una prometedora carrera literària.

Fa menys d'un mes que n'Antònia em va confirmar que participava en aquesta taula rodona, i des d'aquell dia he trescat per una banda i una altra parlant amb diligents conixedors d'en Bernat, que m'han facilitat molt l'encàrrec de n'Antònia de fer una aproximació a la figura d'en Bernat com a apotecari.

En aquest sentit vull donar les gràcies a la família Vidal, per l'amabilitat amb què han atès els meus atracaments telefònics i per les pistes que m'han donat per reconstruir la figura d'en Bernat. Igualment vull donar les gràcies a la companya coral de professió d'en Bernat, l'apotecària de Son Espanyollet, Maria Rosselló, que m'ha recreat la vida dels estudiants mallorquins de la postguerra civil a Barcelona i a la Facultat de Farmàcia. Igualment vull donar les gràcies a un altre company coral de professió d'en Bernat, Climent Garau, que també em va donar pistes aclaridores de la personalitat de l'apotecari de Santanyí. No és apotecari però sí científic Miquel Oliver Massutí, una altra persona que m'ha proporcionat dades ben interessants de la relació entre la seva família i la de Vidal. De la mateixa família és el misser Pere Antoni Massutí Oliver, que també m'ha proporcionat dades ben interessants. També vull donar les gràcies al biògraf i amic d'en Bernat, Miquel Pons, que amb la seva característica amabilitat m'ha donat també bones dades per orientar la meva petita investigació entorn a les circumstàncies de Bernat Vidal com a apotecari. Per últim, l'historiador Gregori Mir, que es considera instat a escriure per en Bernat Vidal, m'ha confirmat el caràcter d'home compromès d'en Bernat.

Vet aquí el que he pogut filar. Vull advertir que al final de la meva intervenció llegiré una poesia, crec que molt poc coneguda, d'un dels grans amics d'en Bernat, en Joan Pons i

Marquès (1894-1971), que crec que és molt adient amb el paper que he de fer en aquesta taula rodona.

Bernat Vidal (1918-1971) era fill de Guillem Vidal, apotecari de Santanyí d'idees republicanes, com les d'altres apotecaris amics seus afiliats a Esquerra Republicana, com Pere Oliver (1886-1968), Jaume Trián (1889-1936) i Josep Taronquí (1903-1979), que va viure vigilat en el seu poble tota la vida des de la Guerra Civil fins a la seva mort l'any 1946.

Va fer els estudis de batxiller a l'únic institut públic que hi havia a Palma als anys trenta del segle passat, l'actual Institut Ramon Llull, i els va complementar amb l'assistència a la famosa Acadèmia Cervantes, on va fer coneixença i amistat amb dues persones del món de la ciència que eren, com ell va acabar sent, profundament humanistes. Es tractava dels professors llicenciats en Ciències Andreu Crespí (1892-1982) i Miquel Massutí Alzamora (1902-1950). Tant l'un com l'altre, a més de bons pedagogs, eren catalanistes i progressistes i degueren influir ben molt en el fet que l'infant Bernat Vidal es fes membre d'un antecedent del que ara coneixem com a Joves per la Llengua, l'associació de Joventut Escolar, una mena d'organització juvenil de l'Associació per la Cultura de Mallorca, a la qual es degué afiliar als dotze anys. Un personatge que malgrat no pertanyer al món de la ciència em veig obligat a mencionar és mossèn Antoni Pons Pastor (1888-1978), professor també en el Cervantes, catalanista com Crespí i Alzamora i com ells signant del famós manifest de *Resposta dels mallorquins als catalans* que tanta persecució, per part de les autoritats franquistes, va ocasionar als signants i a alguns fins i tot la mort. El mestratge d'Antoni Pons sobre en Bernat és indubtable, ja que fou ell qui va introduir-lo en la dèria de fer d'historiador, com ja han conatat altres, a més de ser el seu mestre en llengua catalana, ja que per qualche cosa havia estat deixeble i col·laborador de mossèn Alcover a les tasques del *Diccionari*.

Bernat Vidal havia acabat el batxiller el juny de 1936 i pensava matricular-se a Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona l'octubre següent, malgrat la influència paterna i la coneixença de l'apotecari Oliver, una referència permanent al llarg de la seva vida. La personalitat de Pere Oliver era tan influent dins la família Vidal que tothom m'ha comentat que un parell de dies abans del 18 de juliol l'apotecari Guillem va fer un darrer intent d'aconseguir fer canviar d'opinió el seu fill i, amb l'excu-

Participants de la taula rodona "Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut" (d'esquerra a dreta: Xesc Moll, Bernat Joan, Joan March, Josep Ballester i Cèlia Riba)

sa d'anar a fer una petita excursió al monestir de Sant Salvador, el va dur a veure l'apotecari Oliver, prèviament assabentat, per veure si el durien pel camí de la tradició familiar. Sembla que la conversa degué ser molt agradable i la visita al monestir també, però no va servir per a l'objecte principal de l'excursió.

Foren les circumstàncies de la Guerra Civil, que el varen fer canviar, com ja ha estat explicat per moltes persones. És de suposar que el fet de veure que la farmàcia era el suport de la família Vidal i que son pare estava físicament i mentalment esgotat, el va conduir a fer la carrera de Farmàcia, com el millor que podia fer per a tots. Així, es va matricular a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona l'octubre de 1939, amb un petit grapat de mallorquins. Malgrat les recordances no excessivament laudatòries, per la qualitat de l'ensenyament, de la freda i sense recursos Facultat de Farmàcia d'aquells anys, transmises per Maria Rosselló, que coincidia en l'apreciació amb Bernat Vidal, cal dir que entre els seus vells catedràtics i joves professors varen tenir un planter de homes de ciència molt digne, tenint en compte l'Espanya de l'època. Així, cal destacar Jesús Isamat (1895-1981), primer catedràtic d'Història de la Farmàcia de la Facultat i cap del Servei de Farmàcia de l'Hospital Clínic, forjador de tota una plèiade de bons investigadors de la història de la ciència catalana; Fidel Enric Raurich (1892-1979), catedràtic de Tècniques Físiques; Enric Soler (1877-1951), catedràtic de Farmàcia Pràctica; Felip Gracia Dorado (1900-), catedràtic de Mineralogia i Zoologia; Lluís Miravilles Mille (1899-1978), i Ramón San Martín Casamada (1910-), catedràtic de Matèria Farmacèutica Vegetal, tots ells bons conreadors de la investigació en les seves respectives disciplines, com he tingut ocasió de comprovar.

Especial menció vull fer del seu professor d'Higiene, que tan útil li seria per exercir d'apotecari titular del seu poble anys després; es tracta de l'apotecari progressista andritxol Pere González (1886-1955), que li va concedir la nota d'«excel·lent» amb dret a «matrícula d'honor» —excepció destacada dins l'expedient de Vidal, que voldria dir que, bé pel fet de ser mallorquins tots dos o perquè l'assignatura va agrair especialment a en Bernat, hi degué haver una bona comunicació entre professor i alumne.

Bernat Vidal va acabar la carrera de farmàcia l'any 1943 i va tornar al seu poble natal per veure morir son pare l'any 1946, el mateix any que ell guanyava les oposicions a Madrid d'apotecari titular, càrrec que va exercir tota la vida a Santanyí.

Tothom conta que Bernat Vidal va ser un exemple típic de l'apotecari de poble, amable amb els clients, ajudat per la seva dona Catalina Munar, amb qui es va casar l'any 1951. Els seus companys de professió contenen que, a més, va col·laborar amb les distintes juntes que va tenir el Col·legi d'Apotecaris al llarg de la seva vida, i alguns d'ells recorden encara les seves encertades intervencions a les assemblees col·legials.

Especialment important va ésser la seva participació a la posada en marxa i en el manteniment durant quatre anys de la revista col·legial *Pharmaceutica Acta Balearica* (1948-1951) i a la revista del Col·legi General d'Apotecaris de Madrid *Farmàcia Nueva*, tasca de la qual han donat bona nota tant Miquel Pons com Francesc Bujosa. Dins l'àrea de les ciències cal destacar els seus articles sobre Botànica, única assignatura, amb la d'Higiene, per la qual va mostrar un cert interès a la universitat, i els que va escriure entorn a les plagues més freqüents en el camp mallorquí, publicats majoritàriament a la revista *Santanyí* (1958-1965), de la qual, com s'ha explicat reiteradament, fou cofundador.

En relació amb el Vidal historiador, caldrà recordar els estudis que des de molt jove (1948-1950) va dur a terme entorn del santanyiner Rafel Verger (1722-1790), bisbe de Monterrey, a l'estat de Nueva León de Mèxic, que el varen dur a ser nomenat acadèmic de l'Academia de Ciencias Històriques de Monterrey (1949-1953) l'any 1949. Aquest nomenament li va venir gràcies a l'amistat del membre de la dita Academia Carlos Pérez Maldonado (1896-1990), membre a més de l'Academia Mexicana de Historia i corresponent de l'espanyola, que va entrar en contacte amb Bernat Vidal, com a cronista de Santanyí, l'any 1949, poc abans que l'ajuntament fes fill il·lustre el bisbe.

He parlat aquests dies amb un fill de Carlos Pérez, Fernando, professor a la Universitat Iberoamericana de Monterrey, i amb Israel Cavazos, historiador exarxiver en cap de l'arxiu del Bisbat de Monterrey, i m'han fet present que la

memòria de Bernat Vidal és encara viva dins els ambients dels historiadors de la seva ciutat.

Un amic també de l'època d'historiador fou l'apotecari Lluís Alemany (1912-1983), amb qui va compartir les mateixes dèries i a qui visitava a casa seva molts dels divendres que, com ja ha estat molt explicat, pujava de Santanyí a Palma per investigar a l'Arxiu Històric de Mallorca. Una anècdota especialment entranyable que uneix aquests dos apotecaris lletraferits me l'han contada les famílies Vidal i Alemany i fa referència al fet que els fills d'Alemany i Vidal segueren a la mateixa taula del sopar de San Sebastià de l'any 1971, per poder així recollir el Premi de Premis de l'Ajuntament de Palma de l'any 1970, concedit aquell any, juntament amb el Museu de Ciències Naturals de Sóller, als dos apotecaris.

He volgut titular la meua intervenció «Bernat Vidal i Tomàs, un apotecari compromès», i vull donar ara una explicació d'aquest títol. Bernat Vidal va ser un apotecari compromès amb la seva professió, amb el seu país, amb la seva llengua i cultura, que el varen dur a ser cofundador de l'Obra Cultural Balear, fruit de les tertúlies en què participava en Bernat amb Francesc de Borja Moll i altres lletraferits com l'apotecari Climent Garau al carrer Torre de l'Amor, seu de l'Editorial Moll.

I, a més, especialment compromès amb els seus amics i mestres, vigilats en els anys que seguiren la Guerra Civil, i així m'ho han confirmat les famílies Oliver-Massutí i Crespí.

És dins aquest context de compromís amb els amics i mestres en què vull llegir el poema que entorn a Bernat Vidal va escriure el seu estimat amic el polifacètic escriptor Joan Pons Marquès (1894-1971), un dels signants, també, del manifest de resposta dels mallorquins als catalans, i que Bernat Vidal va voler que es publicés quan es va adonar de la mort del seu amic, sis dies abans que morís el mateix Bernat, i que consegüentment va ser publicat pòstumament a la mort de tots dos, complint el desig del seu home Catalina Munar, la viuda de Bernat Vidal.

El poema diu així:

A

D. BERNARDO VIDAL I TOMÀS
FARMACOPOLA SANTANYINENSIS,
VIR VALDE BONUS
ET HONESTUS

POETA, Y ARISTARCO, ESCRITOR Y PREGONERO,
ESCUDRIÑADOR DE OSCUROS INMEDIATOS
ARCANOS DE LA HISTORIA PATRIA

EN SUS DÍAS

LOA

IMAGINÓLA, PENSÓLA, ESCRIBIÓLA,
FRANQUEÓLA Y ENVIÓLA
DON N.N.

L.F.L., D.H.A.H.M., P.S.A.L., V.R.E.G.L., M.SCH.L.M.,
A.E.A.P.B.A.P.M., C.J.E.C., C.R.A.H.M., C.R.A.B.L.B.,
V.J.P.C.A.M.P.B., etc., etc. Entre los arcades de Roma
Cleandro Ignoteo.

I

Quan ja les fulles del calendari
tomben la ratlla que el migpartí,
i sota el signe del Sagitari (?)
l'estiu enfila l'amarga fi,
llavors del Cister l'abat, primari
de les Valls Clares, s'atansa a dir:
—Cuita, no badis pel comentari,
que farà festa i et cal pensar-hi,
l'Apotecari de Santanyí.

2

Quanta mudança dins l'escenari
farmacopòlic de cap ací!
Res de clisteris ni electuari,
ni pots que duen noms en llatí.
Morter ni maça no cal cercar-hi
ni balancetes, trabuquet, ni
triac magna, senet, zoari:
no és alquimista ni és herbolari
l'Apotecari de Santanyí.

3

Mes per a jutge de concurs vari
cap no se'n troba de nas més fi,
pregons innúmers l'itinerari
fiten, per l'illa, de son bell dir.
Versos i prosa, son ideari
divers escampen, grat de llegir,
que si és de sastre calaix o armari
gens no és llunàtic ni estrafolari
l'Apotecari de Santanyí.

“SA NOSTRA”
Obra Social i Cultural

4

Des de la vila guaita el safari
del món d'hui dia sens perdre'n bri,
i es refocil-la sols de mirar-hi
de la ironia pel foradí.

La vida en rosa va un jorn pouar-hi,
a un tros de pedra, què no fa dir?
i a dins tal marga, si escau baixar-hi,
quants dolls encara no ha de trobar-hi
l'Apotecari de Santanyí.

5

La pols d'infolis, la dels diaris
tatats de rata, polsim roí,
rapè de savis, destorb d'horaris,
(Boveriana fe el consumí)
res no l'atura que ell no ho aclari,
ni hi ha polític, trui o motí
decimonònic que ell no declari.
Vos dic que és homo de centenari
l'Apotecari de Santanyí.

6

Per això, pobre foliculari,
jo, amb receptes d'abans d'ahir,
carmina fungor, tistique rari
laudes dum voco, pel teu camí
clavells i roses vull escampar-hi,
car tantes coses té encar per dir
que cadiretes hem de llogar-hi,
les agudeses per escoltar-hi
del'potecari de Santanyí.

7

Els cels et lliurin de plagiari,
d'escrits anònims, d'hom taliquí,
d'enveges sordes, d'amic falsari,
de mestresetes de rall mesquí;
que no et censurin batle i vicari
ni et surtin mopis ran de camí.
Que ningú el tracti de visionari,
que els peus en terra bé sap plantar-hi
l'Apotecari de Santanyí.

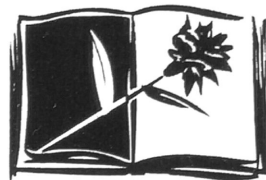
i 8

Clio benigna la tasca empari
de tanta tela com té el coixí.
Que a l'ombra dolça de son larari
les cingladures de son destí
a port el duguin per reposar-hi
quan gaudir pugui de setantí.
Jo, de la glòria vell fe-datari,
garant des d'ara vull ser i notari,
oh Apotecari de Santanyí. ■

Joan March Noguera

NOTA

(1) Intervenció de Joan March en la taula rodona «Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut», que va tenir lloc a la Casa Museu Llorenç Villalonga (Binissalem) el 26 d'abril de 2002, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

S'ARENAL

Gaspar Rul-lan, 5
Cp 07006

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cp 07013

SON XIMELIS

Cap Enderrocat, s/n
Cp 07011

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SON FORTEZA

St. Isidre Llaurador, 25
Cp 07005

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

■ BERNAT JOAN I MARÍ

Bernat Vidal i Tomàs: l'elegància irònica d'un prosista-cronista¹

1. DIMENSÍO CÍVICA DE VIDAL I TOMÀS

Centraré aquesta intervenció en la prosa literària de Bernat Vidal i Tomàs. D'altres persones s'ocuparan de parlar de la seua poesia, de la seua tasca com a ciutadà compromès amb la llengua i la cultura catalanes i del mestratge que exercí sobre generacions de jòvens que l'entengueren com a promotor i humanista, per molt que ho fos discret i sense ufana. Atenent a aquest aspecte fonamental de la seua vida, ho direm en paraules de Josep Maria Llompart: «Per molt valuosa que sigui l'obra que En Bernat va deixar —i ho és a bastament—, més ho és encara la seva biografia, la seva projecció damunt el nostre horitzó cultural, l'exemple de generositat i de servei amb què ens va il·luminar». En la dimensió polièdrica de la figura de Bernat Vidal i Tomàs, doncs, destacarem en primer lloc una tasca imprescindible, en una època molt difícil, que contribuï —juntament amb la d'altres patriotes laboriosos, tenaços i atents— a mantenir la llengua, la literatura i la cultura catalanes quan aquestes eren bandejades obertament i quan es pretenia, per la via més expeditiva, de consumir el genocidi lingüístic, cultural i nacional contra el nostre poble, contra els Països Catalans. Només per això ja mereixeria amb escreix el nostre homenatge.

Però Vidal fou, a més d'una persona que treballà per mantenir la llengua i la cultura pròpies de Mallorca i del conjunt de la nació catalana, un prosista destacat, un escriptor valuós —també com a poeta—, un escriptor vocacional... Entre les seues obres en prosa, a l'hora de comentar les seues característiques literàries, descartarem els múltiples pregons, discursos, articles... que escriví o pronuncià (segons els casos) al llarg de la seua vida. Vidal i Tomàs era un personatge —i, com a tal, intervingué en nombroses ocasions en actes públics que requerien l'exercici del do de la paraula. Ens centrarem, doncs, fonamentalment, en dues peces que ens diuen molt de la filosofia de la vida i de la manera d'entendre el món de Bernat Vidal i Tomàs. D'una banda, farem esment de la novel·la (o *nouvelle*) *Memòries d'una estàtua*, que Bernat Vidal publicà l'any 1953 a l'Editorial Moll. Aparentment, es tracta d'una obra d'una senzillesa considerable, sense complexitats que puguin fer rodar excessivament el cap al lector, però amb unes qualitats que, potser per subtils, de vegades no se'ns fan aparents a primera vista.

2. UNA CRÒNICA ATÍPICA: *MEMÒRIES D'UNA ESTÀTUA*

Per començar, cal destacar la capacitat tècnica que té Bernat Vidal i Tomàs per dur a terme el seu objectiu literari: fornir-nos una crònica, passada pel tamís de la creació literària, del seu poble: Santanyí. Disfressat sota l'eufònic nom de Santa Maria de la Vinya —observem que el topònim té reminiscències fòniques sacres, abundància de la lletra 'a' i, com no podia ser d'altra manera, una 'n' palatalitzada—, se'ns apareix més d'un segle de vida santanyinera, en una ficció construïda a l'entorn d'una estàtua.

Qui pot haver vist tant de temps en la vida d'aquesta suposada població de Santa Maria de la Vinya? Ben segur que aquesta observació llarguíssima només pot correspondre a un ésser de bronze, a una estàtua, que no té, com diu el mateix autor per boca seua (vull dir per boca de l'estàtua) la fragilitat que tenen els éssers vius. L'autor dota de vida l'estàtua, quan se li produeix «com una enrampada» i, de sobte, a partir d'un coneixement «innat» s'adona d'on és i del que ocorre al seu voltant, malgrat que encara no sap ni qui és, ni a qui correspon la seua efígie... i el fet de no saber-ho, per cert, no li treu ni un bri de la curiositat que li produeix. Observam, doncs, que ens presenta una trama novel·lística aparentment simple, però se'ns apareix a través d'una estratègia considerablement complexa, i alhora fàcilment assimilable pel lector. Tant la prosa com l'estratègia per contar-nos la història sempre resulten fluïdes i agradables. Això, tot sigui dit de passada entre nosaltres i atenent a allò que sabem de la biografia de l'autor, ho podem atribuir al fet que Vidal i Tomàs era un excel·lent conversador. Si no, difícilment se'n desprendria, de la seua prosa, aquesta capacitat extraordinària de contar històries, aquesta facilitat i aquesta fluïdesa que fa entroncar l'obra literària de Vidal i Tomàs amb el bo i millor de la nostra literatura de tradició oral.

A l'origen de tot plegat, hi apareixen els dos bàndols polítics enfrontats al poble: els liberals, d'una banda, i els conservadors, de l'altra. Tot molt típic del segle XIX. Els bàndols estan representats pels Figuera i pels de Son Rossinyol. Els uns pretenen adaptar-se als avanços tècnics i ser permeables als coneixements científics i a la curiositat empírica per les coses. Aquest aspecte està molt ben expressat perquè l'autor comptava amb aquestes mateixes característiques dins el seu

bagatge personal. Com a apotecari i com a persona interessada per la botànica i pels fenòmens de la natura, podia sentir-se identificat amb l'esperit del doctor Figuera. A l'altre cantó, hi apareixen els obscurantistes de Son Rossinyol, ancorats en el passat, recelosos i tancats, amb una flaire de reconcolència que ens arriba a l'ànima. L'apotecari cronista, en Joan Planes, constitueix, en aquesta obra literària, l'*alter ego* de l'autor.

Tot el relat de Vidal discorre entre les ribes d'una ironia fina i distant, pròpia d'una persona massa bona —o massa intel·ligent— per acarnissar-se en els personatges. No em puc estar de regalar-vos-en una escena deliciosa. El batlle i els regidors de Santa Maria de la Vinya es fan conscients que tenen un ajuntament amb molt poca dotació econòmica, que viuen apartats del món, dels centres de decisió; que no són ningú, en definitiva. Aleshores, decideixen acudir a la imatge —una estratègia molt moderna, certament— per canviar aquest estat de coses, i opten per fer-se fer una sèrie de medalles que els faran sentir més importants i que, com veurem, serviran fins i tot per eliminar les asprors existents entre els membres de la corporació municipal. L'estàtua observa l'estat d'ànim dels regidors, a través de la seua ànima de bronze, i ens diu: «Realment, les medalles són precioses i afavorides de tamany, *al parecer* de plata daurada i l'escut d'esmail: una estrella de mar entre dos ceps, i un mot llatí que se presta a molt variades interpretacions: *In vino veritas*.

»El Faroler —malgrat les intrigues de Madame Stäel— ja no pensa en l'alcaldia; tan satisfet està amb la medalla. Sols un doloret de queixal enterboleix l'alegria.»

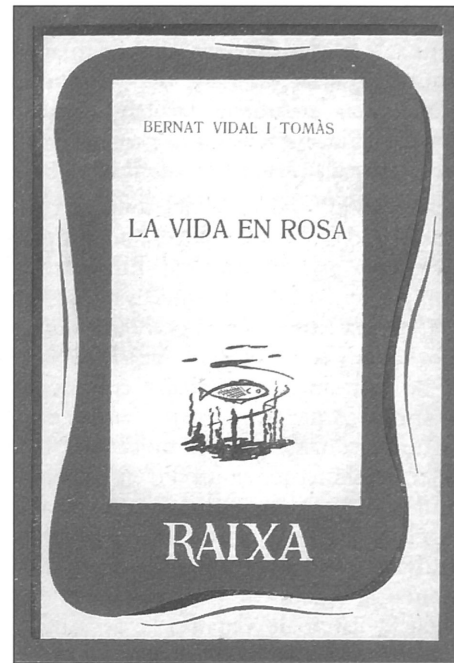
Al pròleg que escriví per a *La vida en rosa* (recull de narracions publicades l'any 1958 per la mateixa Editorial Moll), Manuel Sanchis Guarnier remarcava aquesta posició de Bernat Vidal i Tomàs amb les paraules següents: «Bernat Vidal, sincer amb ell mateix i amb el món seu, estima desesperadament la Vida però mai no hi creu massa, i no és d'aquella casta d'hommes pels qui puga esser vàlida la desolada consideració spengleriana "optimisme és covardia"».

3. LA VARIADA GALERIA DE LA VIDA EN ROSA

Al llarg de les narracions que conformen *La vida en rosa*, Bernat Vidal, com a bon humanista, contempla, observa, interpreta (sota una mirada benèvola, «de bon jan», per dir-ho també en paraules de Sanchis Guarnier). El recull de narracions de Vidal és farcit de personatges que, d'una manera o l'altra, busquen la felicitat, però que no sempre la troben, i que moltes vegades ni tan sols saben en què consisteix, ni que els caldria per poder aconseguir-la. Bernat Vidal i Tomàs deixa una part del joc a l'atzar, com si se li fes present aquell aforisme de William Shakespeare, segon el qual la vida constitueix una partida de cartes, però qui les juga és cadascú de nosaltres. Nosaltres no podem sostreure'ns totalment al destí, però, amb la nostra actitud, podem ajudar a modificar-lo.

Vidal i Tomàs no rebutja aquestes intervencions del destí, com ja podem observar en la primera narració de *La vida en rosa*, titulada «Capriccio italià».

El principi de l'acció transcorre en un hostal gris (que, malgrat tot, porta el rètol de «La Esperanza»), poblat per personatges com a mínim grisosos —en qualsevol cas, no gens destacats, o destacats en àmbits molt restringits (no menystinguem la cuina eivissenca de les dones que regenten la pen-

sió!)—, amb un personatge central extraordinàriament gris. El protagonista és un funcionari obscur, solitari, un pèl misantrop, que es considera a si mateix com «un fracassat». No ha trobat l'èxit en la seua tasca professional, va haver d'interrompre els estudis i tampoc no ha trobat la seua mitja taronja: un autèntic desastre, immers en el tedi i en la mediocritat més lamentables. Un bon dia, emperò, hi apareix un músic, de Sabadell, que toca en una orquestra... els platets. La música ha constituït el catalitzador per a la redempció d'aquest home, que també era gris i anodí en una altra època. I aquesta redempció passada encomanarà al nostre personatge les ganes de viure. Apareixeran aleshores dos personatges femenins, i el festeig amb un dels dos: Maria Càndida (com podeu veure, a l'obra de Vidal i Tomàs, els noms propis també porten una càrrega semàntica més que considerable!). «La meua vida anava canviant —ens diu—. La vinguda d'un ser estrany a «La Esperanza» havia portat un llumet rosa a la meua antiga existència. Primer, el concert. Després, les tertúlies del dissabte amb el misteriós somriure de na Maria Càndida. Més endavant, una passejada cada capvespre amb ella. Insensiblement s'anava deixondint dins mi l'instint de la felicitat, tan necessari en la vida com el de conservació. Una felicitat modesta, me bastava». I, encara, concreta en què consisteix aquesta felicitat «modesta»: «Això de la felicitat encara no sabem exactament el que és. Però jo estava content de cercar-la del braç de Na Maria Càndida. I me sentia quasi eufòric d'haver cobrat aquesta afany». Tot allò que no tenia sentit en cobra; tot el gris es converteix en algun color més alegre i vistós: qui tot just unes setmanes abans es considerava un fracassat ara se'ns apareix com una persona plena de joia...

Vidal i Tomàs ens sorpren amb la mateixa facilitat a través de la naturalitat i quotidianitat dels personatges d'aquesta primera narració com amb les peripècies d'un peix —Bion Ictil— a l'època de la conquesta de Mallorca pel rei Jaume I. Per cert, Vidal i Tomàs ja sabia que els mites resul-

ten fonamentals per al manteniment de la cultura, de l'esperit col·lectiu i de la identitat nacional de qualsevol poble. Per aquest motiu, quan alguna vegada —a la narració titulada «L'aixa que sura»— esmenta la plaça situada davant el Terminus, en diu «Plaça d'En Rei el Jaume». Tot un exemple, encara avui, per a l'ajuntament de Palma!

La tercera narració, «Història del soldat», constitueix la més viva demostració que la vida en rosa no sempre se'n apareix tan en rosa com podríem suposar. Ens narra el corcò de l'home que no pot fer de soldat perquè és massa baix. Resulta un bon home, honest i treballador, però fa un metre quaranta-set, i no pot «anar a servir el Rei». Això li deixa tota la vida una sensació de manca, que rebaixa considerablement la pròpia autoestima. Aquesta, emperò, augmenta quan en Norat, el nostre personatge pare, és objecte de l'amor de na Maria del Sitjar. Aleshores tenen un fill, en Mateu. Des de petit, la preocupació de pensar si serà o no prou alt per fer de soldat encongeix el cor, bàsicament, de son pare. Sa mare resulta més relativista i no en fa el mateix cas, encara que sovint també se'n contagia. Finalment, emperò, el nen els creix amb tota normalitat, a causa de «la mescla de sangs» entre un home excessivament baixet i una dona d'estatura normal. Arriba, al cap i a la fi, el gran dia: quan en Mateu s'ha de midar per anar-se'n a fer el servei militar. Un metre setanta: tot normal! La festa alegra el cor de tots els parents i amics de la família, que ho celebren desmesuradament. «Això era pel març, —ens diu l'autor—. Mesos després començava la guerra civil d'Espanya. El mateix dia que havien rebut una carta molt animada, mataren el nostre heroi al front de Brunete».

«L'aixa que sura» ens presenta una atmosfera més inquietant que no les anteriors narracions: al voltant d'una colla d'artistes de circ, i, principalment, de la Princesa, la que hi talla el bacallà, se'n insinua, tal vegada, l'activitat de petita delinqüència, de negocis poc clars, potser fins i tot d'activitats com ara la prostitució. No ho podem saber mai de la vida del cert, perquè la percepció se'n fa avinent a través d'en Rafel, un jove que, malgrat els seus vint anys, encara és ple d'ingenuïtat i de senzillesa gairebé infantívola. (Pensem, entre parèntesis, que els vint anys de la gent de la postguerra no equivalen exactament als vint anys de principi del segle XXI...). A en Rafel, molt instint primari endormiscat se li desperta a través del contacte amb la Princesa, a qui fa d'al·lot dels encàrrecs i amb qui suposam, a través de les subtils insinuacions de l'autor, que perdrà la virginitat. Però quan el jove es troba a punt —o això es creu— d'arribar a la situació amatòria que els poetes provençals anomenaven *drutz*, tot esdevé un *coitus interruptus* (o un amor *interruptus*, com vulgüeu). A l'últim moment, la Princesa s'esfuma, però li deixa una carta. «Ai, mon petit», li diu la dona fatal, «i que ditxosos són els teus vint anys! Ara mateix, estic segura, maleeixes la teva innocència, mentres jo, prop dels quaranta, enyoro la clara realitat dels vint anys teus, tan plantosos i plens d'ingenuïtat».

«La vida en rosa», finalment, constitueix l'última de les narracions que conformen el recull que porta el mateix títol. En aquest últim capítol, Bernat Vidal i Tomàs ens hi fa una pinzellada de la societat santanyinera en canvi, en transformació. Hi trobam una fauna variada, de diferents pelatges i condicions, amb els primers forasters i amb els primers turistes. Aquests personatges, absolutament exòtics només uns anys abans, de mica en mica van semblant a l'autor (i, per tant, als lectors) cada vegada més naturals. En certa manera, aquesta societat costanera mallorquina en transformació devia comptar amb molts dels elements que poblaven la farmàcia de Vidal i Tomàs. Manuel Sanchis Guarner ens la descriu amb volguda precisió, avaluant-la des del punt de vista de qui la coneix: «La rebotica d'En Bernat és ben coneguda de tots els pintors i de tots els poetes, les dues espècies humanes que, segons comentava Rusiñol, creixen a Mallorca per generació espontània. I no sols els de l'Illa, sinó també molts de fora Mallorca, han fet estada en aquell recer agombolat segons els cànons tradicionals, s'han sorprès en descobrir-hi una recòndita biblioteca a *la page*, i han participat en aquelles tertúlies àmplies, agudes i generoses, on En Bernat, sentint-se apotecari clàssic, subratlla sovint les frases amb una llatínada, d'una ironia difícilment perceptible perquè no acaba ben bé d'esser ironia».

4. TEMPS I PAISATGE A L'OBRA DE BERNAT VIDAL I TOMÀS

Si veiéssim l'obra de Bernat Vidal i Tomàs com qui mira una pintura, hauríem de convenir que l'autor és un excel·lent paisatgista. Ens descriu acuradament els detalls, les pinzellades fonamentals, d'allò que constitueix la vida local de Santanyí, o de la Mallorca preturística, suggerint prou elements perquè ens facem una composició bastant exacta de les característiques fonamentals d'aquest univers concret.

Això fa que la descripció de paisatges i persones, en Vidal i Tomàs, vagi íntimament lligada amb el factor temps. A «Història del soldat», ens descriu com el pare, que no ha pogut fer

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 971 29 60 01 - 971 29 47 95 • Fax 971 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 971 46 28 34 - 971 46 15 49 • Fax 971 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

el servei militar perquè era massa baix, espera pacientment —amb la paciència extraordinària de la gent del camp— que el temps passi, que neixi el fill i que aquest vagi creixent, per veure acomplerta en el fill aquella expectativa que ell no havia pogut assolir (ai, las!, com fan tan habitualment molts pares i mares). El temps és ple de paisatge, gairebé cinematogràficament ple de paisatge. «El temps seguia rodant: florien les vinyes, els raïms verds tornaven madurs, se veremava, i quan el most cobrava força ja s'estiraven les sarments disposades a florir i fruitar, altra vegada. I així un any i un altre any».

Els canvis a les estacions, en els colors, en l'estat del camp, en les característiques de les vinyes, dels arbres fruiters o dels cereals que s'hi conreen ens forneixen la justa mesura del pas del temps. El temps constitueix, diuen, fonamentalment una mesura humana; però a l'obra de Vidal i Tomàs aquesta mesura humana està tan absolutament arrelada a la terra, al paisatge, a l'entorn, que n'esdevé pràcticament indestriable.

5. LA LLENGUA DE VIDAL I TOMÀS

Vidal i Tomàs havia de ser per força un home intel·ligent. Probablement va escriure molt, però no va publicar gaire. No publicava res si no estava segur d'allò que havia de sortir a la pública consideració. Sembla que tenia un sentit molt particular —molt perfeccionista— del que constituïa una peça ben acabada. En aquest sentit, era meticulós i preferia no arriscar-se innecessàriament. D'ell no hauria pogut dir Joan Solà que els escriptors s'ho haurien de mirar mil vegades abans de publicar una línia; perquè, efectivament, s'ho mirava moltes vegades, per mesurada autocrítica.

Així mateix, ja hem apuntat al principi i hem de destacar aquest aspecte, Vidal i Tomàs esmerçà més temps i esforços a promoure la creativitat i l'obra d'altres autors que no a promoure la seua pròpia creació literària. Com a bon humanista que era, Vidal no tenia una actitud gens egoïsta davant la producció cultural o davant el fet literari; i, com a partidari de fer reverdir la llengua i la cultura catalanes, gastava esforç, energies i capacitat de convicció a fer que els joves usassin la llengua catalana a l'hora d'escriure. Més d'un santanyiner i una pila de mallorquins reconeixen que Vidal i Tomàs els influï a l'hora de decidir-se per la llengua catalana com a vehicle de la pròpia creació literària.

D'altra banda, consideram que s'ha d'apuntar la intel·ligència de Vidal a l'hora d'explotar els seus propis recursos literaris. L'autor coneixia molt bé la parla popular viva a Mallorca, i havia estudiat, amb tenacitat autodidacta, la llengua, l'eina bàsica per a l'acte creatiu que constitueix la literatura. I procurava acordar els propis projectes literaris amb les possibilitats reals de fer-los reeixir. Per això, Salvador Espriu, en una carta a Llorenç Villalonga, li comentava: «El català de Vidal és molt ric, i l'autor té el talent de saber i d'acceptar les seves limitacions i de procedir en conseqüència, cosa no gens freqüent entre nosaltres». ■

Bernat Joan i Mari

NOTA

(1) Intervenció de Bernat Joan en la taula rodona «Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut», que va tenir lloc a la Casa Museu Llorenç Villalonga (Binissalem) el 26 d'abril de 2002, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

Restaurant SA FONDA

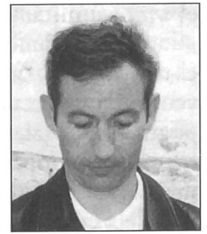

ESPECIALITATS

CABRIT DE MUNTANYA - PORCELLA - ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

■ JOSEP BALLESTER

Bernat Vidal, escriptor i impulsor de la creació literària¹

En primer lloc voldria iniciar aquestes paraules tot comentant que de Bernat Vidal i Tomàs vaig tenir les primeres referències en estudiar, en la meua tasca investigadora, la literatura de postguerra al País Valencià; després en vaig tenir més notícies per l'amic Antoni Vidal i Ferrando; més tard vaig ser jurat del premi de poesia que duu el seu nom a Santanyí, que és aleshores quan vaig conèixer a nivell personal Blai Bonet i Bartomeu Fiol i em parlàren d'aquest apotecari tocat pel verí de les lletres.

UNES NOTES BIOGRÀFIQUES

En el batxillerat, Bernat Vidal (1918-1971) entra en contacte amb la poesia de Juan Ramón Jiménez, Antonio Machado, Pedro Salinas, García Lorca, Rafael Albertí, Gerardo Diego... Poetes tan decisius, com després veurem, per a la poesia mallorquina de la postguerra, l'obra dels quals es dona a conèixer de la mateixa mà de Vidal i Tomàs als joves escriptors.

En Bernat acabà el batxillerat l'any 1936. El curs següent es matricularia en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. D'aquesta manera es trencaria la línia i tradició d'apotecaris que el 1873 inicià l'avi Bernat Vidal i Coves. La guerra el faria meditar pel que fa als estudis de lletres, que reemplaçà pels de Farmàcia.

Una vegada a Santanyí, Vidal treballa a l'apotecaria de son pare, dedicació que alterna amb el conreu de la poesia, la història, la lectura, la tertúlia, la conversació amical... La relació que tingué amb Francesc de B. Moll fou molt estreta i el joc irònic de tots dos ens ho demostra: "Sempre ens feiem brometa sobre aquestes coses de la pompa eclesiàstica. Jo li deia el *bisbe de Santanyí*, i ell em solia saludar amb una creu feta amb la mà en forma de benedicció episcopal", ens comenta el savi erudit de Menorca. Hi ha una anècdota que ens esbossa ben bé el tarannà del nostre escriptor. Segons F. de B. Moll, en Bernat Vidal s'havia accidentat i s'havia engrunat un turmell en un dels seus setmanals viatges a Ciutat. Per facilitar-li els moviments i alliberar-lo de la pressió de la sabata contra el peu inflat, els Moll li van deixar una pantofla suau i flexible i un bastó. Al cap de pocs dies l'accidentat

Vidal va enviar els dos objectes prestats i una carta d'estil "episcopal" en la qual deia:

"Venerable hermano: Os devolvemos el cayado y la babucha que generosamente nos ofrecisteis después que disteis linimento a nuestro pie y agua saludable a nuestras manos. Os quedamos, dilectísimo, muy reconocidos a vuestra samaritana generosidad.

Aun no estamos restablecidos. Después de la docta intervención de cirujanos y algebristas, nos vemos obligados a permanecer en el lecho. Con el favor de lo Alto esperamos poder proseguir sin dilación nuestro peregrinaje.

Con nuestros saludos para los amadísimos hijos de esa casa vuestra, recibid el ósculo fraterno de vuestro indigno servidor"

Segons aquells qui van tenir la sort de conèixer-lo, era d'esperit contemplatiu, xerraire, divertit i molt amè, tot s'ho mirava amb aquells ulls una mica escèptics, molt comprensius i tolerants.

A Ciutat, l'1 de novembre de 1969, quan es dirigien, amb la seua esposa i el matrimoni Villalonga al Teatre Principal per assistir a una representació fou víctima d'una embòlia cerebral revestida de gravetat. A poc a poc, la malaltia fou superada, però li impedí dedicar-se a la lectura i a escriure. Dedicà la convalescència a dictar articles als amics i escoltar música. Però el març del 1971 s'agreguà la malaltia i va morir el dia 27.

UN VALENCIÀ A LES ILLES EN LA FOSCA POSTGUERRA

Obtinguda la llibertat provisional, Manuel Sanchis Guarner, s'establí a Mallorca per treballar en la redacció del *Diccionari Català Valencià Balear*. Hem de recordar que la seua participació en la guerra d'Espanya com a oficial de l'Exèrcit de la República li comportà gairebé quatre anys de presó. Lluny de limitar-se als laboriosos quefers lexicogràfics, Sanchis participà activament en la vida literària de Mallorca i féu de pont entre els escriptors consagrats, com Guillem Colom, Maria Antònia Salvà o Llorenç Villalonga, i els emergents, com Blai Bonet, Jaume Vidal Alcover, Llorenç Moyà o Bernat Vidal i Tomàs, la major part dels poetes, que ell va antologar l'any 1951 en *Els poetes insulars de postguerra*, com a volum número 43 de "Les Illes d'Or".

Com ens aporta Francesc de Borja Moll, en el seu extraordinari *Els altres quaranta anys*: “La forta personalitat de Sanchis Guarner es deixà sentir molt prest en els medis intel·lectuals. Es féu amic de Llorenç Villalonga, i amb ell i alguns escriptors joves formaren una tertúlia al Cafè Riscal, on es discutia i s'exposaven criteris nous en qüestions literàries. Els millors talents joves, com eren Llorenç Moyà, Bernat Vidal i Tomàs, Josep Maria Llompart i Jaume Vidal Alcover, foren els primers beneficiaris d'aquelles tendències renovadores que M. Sanchis duia dels ambients més cultivats de Madrid, de Barcelona i de València”.

En una carta que van enviar un grup d'intel·lectuals mallorquins, entre els quals es trobava Francesc de B. Moll, Blai Bonet, Vidal i Tomàs, Josep Maria Llompart o Josep M. Palau Camps, per a celebrar el centenari de Costa i d'Alcover tot fugint de l'encarcament acadèmic i oficialista, datada el deu de febrer de 1954, a Joan Fuster, llegim: “(...) Com sabeu, enguany s'escau el centenari del naixement de les dues figures més excelses de la poesia catalana insular: Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Aquesta efemèrides serà celebrada oficialment amb la solemnitat que pertoca, però abans que es constituís la comissió organitzadora dels actes públics, el nostre company Blai Bonet va publicar una Crida i Manifest on es mostrava disconforme amb una commemoració freda de tràmit, amb els habituals panegírics de circumstàncies. (...) Vàrem contestar-li col·lectivament damunt el mateix diari, declarant-nos partidaris, també, d'una commemoració de caràcter privat, més transcendent i més viva, la qual, exposàvem el nostre propòsit d'organitzar un Aplec d'escriptors, de qualsevulla tendència estètica, on ens reuniríem per parlar de les nostres coses i establir contactes personals.

No tenim encara enllestits els detalls del projecte, però en podem avançar alguns. El tema general de les converses serà ‘La literatura catalana en la darrera quinzena d'anys’, i ens proposem que siguin llegides i discutides diverses ponències que podrien tractar, per exemple, el moment actual de les nostres lletres a Mallorca i a València, problemes del teatre català d'ara, la literatura catalana a França, etc. L'Aplec serà del 16 al 20 de juny, és a dir, en les mateixes dates que la commemoració oficial, ja que el propòsit dels Amics de les Lletres és que tots els qui prenguin part a l'Aplec puguin assistir també als actes susdits.”

Així mateix, trobem una altra carta, datada el novembre de 1955, signada per Sanchis Guarner, Francesc Faus, Josep M. Llompart, Llorenç Moyà, Bernat Vidal i Jaume Vidal Alcover dirigida, de nou, a Joan Fuster on podem llegir: “Benvolgut amic: a Montdragó estant, dedicats a pescar dèntols, llegir poemes i buidar botelles de conyac, enyorem la teua companyia i esperem que algun dia tornaràs”. Recordem que aquest grup i alguns escriptors més són membres d'Amics de les Lletres, una colla d'escriptors mallorquins, constituïda el 1951 a iniciativa de Sanchis Guarner, que celebra va periòdicament aplecs per comentar llibres, fer lectures o recitals, tertúlies i moments d'esbarjo. Segons sembla la darrera reunió del grup fou al puig de Sant Salvador de Felanitx, l'estiu de 1959, per acomiadar el filòleg que es traslladava a viure a València.

Homenatge a Bernat Vidal a Cala Santanyí (27-04-2002) organitzat per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana

Amb la mostra d'aquests documents ens podem fer una petita idea de com van ser de riques i de profitoses aquestes relacions a nivell de Països Catalans i com la presència de Bernat Vidal hi era permanent. No sols, però, això. Podem constatar que aquell grup de joves escriptors volien formar part d'una literatura normal, encara que es trobés en unes circumstàncies de quarantena, buscaven no sols la continuació sinó la renovació i la connexió amb la resta del domini lingüístic i de les literatures europees.

L'OBRA

L'obra de Bernat Vidal, per força, l'hem d'estructurar en dos grans apartats: d'una banda, l'instigador i mestre de companys escriptors i de les generacions següents a la seua, així com un extraordinari dinamitzador cultural; de l'altra, com a escriptor, encara que d'una obra molt curta, ben apreciable i digna.

“Per molt valuosa que sigui l'obra que en Bernat va deixar —i ho és bastament— més ho és encara la seva biografia, la seva projecció damunt el nostre horitzó cultural, l'exemple de generositat i de servei amb què ens va il·luminar” ens diu Josep M. Llompart, i deixa ben palesa aquesta faceta.

Les diferents tertúlies i lectures literàries eren molt diverses en qualitat i abast cultural. “Hi hagué una lectura que fou vertaderament transcendental perquè significava no sols la continuïtat sinó la renovació de la poesia insular: va ser la primera lectura, feta a can Guillem Colom, de versos del santanyiner Blai Bonet, La impressió que va causar era d'estupor; tots vàiem que aquell jove enfebrat de malaltia física i d'ansies anímiques trencava motlles... D'aquella sessió sorgí el projecte d'editar els *Quatre poemes de Setmana Santa*, que fou la primera sortida pública de Blai Bonet. Prest el seu nom passà la mar i va interessar els literats barcelonins, i pel maig de 1950 es donà a casa de Josep Iglésias la lectura de poemes d'En Blai, feta pel seu gran amic, protector i gairebé salvador, Bernat Vidal i Tomàs” ens comenta Moll. I continua: “aquell excel·lent poeta...va ser atès en tots els aspectes per la generositat de Bernat, que li procurà assistència mèdica i farmacèutica, li oferí gran possibilitats de lectures i formació literària amb la seua abundant biblioteca i li obrí el camí de la fama facilitant la publicació del seu primer opuscle”.

Llorenç Moyà, jove poeta aleshores i company de la nova generació que començava a eixir a la llum, en el seu dietari datat el 29 d'abril de 1950, comenta aquella lectura de Bernat Vidal dels poemes de Bonet, on ja queda ben clar el rebuig als esquemes tradicionals de l'Escola Mallorquina: "Avui a can Colom s'ha donat una lectura de poesia de Blai Bonet. Les ha llegides Bernat Vidal i Tomàs. Blai hi era present. N'he tret una magnífica impressió. És un nou poeta de sensibilitat extraordinària, d'idees originals i imatges noves, almenys entre nosaltres".

Home d'extensos coneixements literaris, Bernat Vidal va exercir una influència profunda en els escriptors mallorquins de la postguerra, tot estimulant i orientant la seua vocació. Però on té un paper important, com apuntàvem, és en l'exercici de la seua orientació —Magisteri compartit amb Manuel Sanchis Guarner i Cèlia Viñas— de donar a conèixer la poesia espanyola del 27 o Juan Ramon Jiménez.

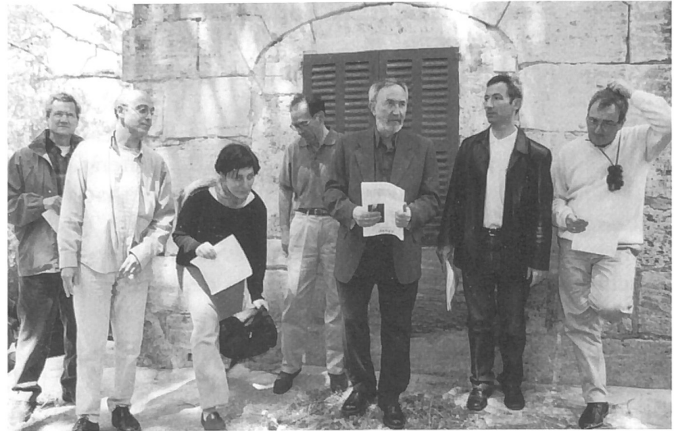
Si bé hipercrític amb la seua obra literària, va produir i publicar molt poc. De la prosa en destaquen la novel·la *Memòries d'una estàtua* (1953): una deliciosa *nouvelle*, on, seguint el fil d'una senzilla història sentimental, l'autor presenta, amb una delicada i fina ironia, una estampa de la vida quotidiana mallorquina, concretament de Santanyí. Bernat Vidal novel·là la història municipal a partir de les memòries d'una estàtua, l'estàtua del Doctor Pau Figuera, humanitzada, enamorada, gelosa, evocadora del passat. L'apotecari, historiador, cronista Joan Planes i Planes no és altre que l'alter ego del mateix autor, apotecari, cronista i coneixedor de la història antiga i present, fornit d'una gran ironia i de bon humor. "Història sentimental" narració del *Recull de contes balears* (1956) i les narracions *La vida en rosa* (1958), on mostra el seu humor culte, civilitzat i tendre. Cinc narracions molt ben construïdes i travades.

Encara va escriure algun conte més com "Els tres marits burlats", inèdit, i la novel·la curta *Memòries del Patró Revira*, que no enllestí amb caràcter definitiu. Podem llegir la carta, datada el 13 d'octubre de 1953, que Salvador Espriu va escriure a Llorenç Villalonga, a propòsit de la publicació del primer llibre de prosa de Vidal, on entre d'altres coses diu: "Es un libro delicado e inteligente, con algunas páginas bellísimas, sobre todo, a mi parecer, las que contienen alusiones (más que descripciones, lo que es un acierto) al paisaje. El catalán de Vidal es muy rico, y el autor tiene el talento de saber aceptar sus limitaciones y proceder en consecuencia, cosa nada frecuente entre nosotros".

La seua prosa és àgil, expressiva i depurada. Demostra un profund coneixement de les realitats que retrata i no està mancada d'una visió escèptica d'aquell món que ens mostra.

Es dedicà, així mateix, a la investigació històrica. Féu conferències, col·laborà en publicacions diverses i recollí molts materials, que han quedat inèdits, d'història de Santanyí i d'història social de Mallorca. M'imagino que algun dia s'hauran de recollir aquests estudis i materials, que seria ben interessant conèixer-los, per dibuixar millor la trajectòria d'aquest home de lletres.

Fou, segons sembla, mossèn Antoni Pons que el féu anar a l'Arxiu, on va descobrir molts documents sobre Santanyí, així es com li pica el cuquet de la investigació tot descobrint documents que compondrien la *Mínima i sectària Història de San-*

Homenatge de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana a Bernat Vidal (Cala Figuera, 27-04-2002)

tanyí i son terme, que mai no veuria la llum. El sentit de l'autocrítica li jugà el seu paper. Es feren famoses les anades a l'Arxiu els divendres i a les diverses tertúlies.

El 1949 ja trobem *Consolació*, recull de documents i notícies sobre el santuari de Santanyí. Publicà l'opuscle *La poesia catalana de Cèlia Viñas* (1954) i *La setmana Santa a Fenalix* (1958). La mort prematura li va impedir concloure la història de Santanyí i la història política del s. XIX a Mallorca, temes sobre els quals havia acumulat moltes anotacions.

En algun moment mig en broma mig seriosament va començar a parlar-se de l'escola de Santanyí. Jaume Vidal Alcover irònicament a un article comentava: "L'Escola de Santanyí —que té el seu Boscà, si Blai en fos el Garcilaso, en Bernat Vidal, compta ja amb obres i amb seguidors suficients per a definir-la." És molt possible que no existís aquella escola, però en canvi ningú no negarà una tradició literària de Santanyí i que ha donat uns fruits ben saborosos. En Vidal i Tomàs exercí una gran tasca com a descobridor i orientador de literats joves. Pensem en Blai Bonet, Llorenç Vidal, Miquel Pons, Antònia Vicens i Antoni Vidal i Ferrando. La seua obra és allò que diuen a nivell popular: poquet, triat i bo. I és una llàstima el seu dilettantisme a propòsit del fet d'escriure. Tanmateix la seua rebotiga d'apotecari fou un autèntic centre impulsor de civisme nacional i de literatura. En això sempre tindrem tots un deute amb ell.

De la seua poesia, de tècnica precisa se'n recullen mostres a *Els poetes insulars de postguerra*, que ja havíem citat abans, i després en diverses revistes o publicacions. L'Obra Cultural Balear el 1982 dedicà el seu calendari a Bernat Vidal i Tomàs. Però la primera i primerenca manifestació poètica de Vidal és "Mot de gràcies als artistes que pintaren a Cala Figuera de Santanyí", l'estiu de 1947. Jaume Vidal Alcover, en un article sobre la poesia de postguerra, diu d'aquella antologia preparada per Sanchis Guarner: "Aquest recull aplegava vint-i-tres noms, dels quals se salvaven per a la posterioritat els següents: Blai Bonet, Miquel Dolç, Josep Maria Llopart, Llorenç Moyà, jo, Bernat Vidal —tot just—, Marià Villangómez i Cèlia Viñas. Dic que aquests se salvaven, fos per la bona qualitat de la seua obra, fos per la continuïtat que suposaven". El que no hi ha dubte, però, és que aquell recull de la jove poesia mallorquina marca l'inici

d'una nova època en la creació en català a les Illes Balears. Un nítid desig de renovació.

Quan es parla de la poesia de Vidal es fa referència a les possibles influències d'un refinat noucentisme (vegeu a propòsit els textos poètics "Molí de sang" o "Sant Climent de Taüll") però, d'altra part, és el primer que assimila els accents de la generació espanyola del 27 i, així mateix, de la poesia anomenada postsimbolista (llegiu "Naixement de Venus", "Variacions sobre un tema de García Lorca" o "Final d'estiu") i no deixa de banda l'avantguardisme, ben palès en els jocs i divertiments de "Poemet amb números i estels". Són les primeres manifestacions de l'influx de la poesia del 27 en la poesia mallorquina, que no trigarà a fer-se notar en Blai Bonet, Josep Maria Llompart, Llorenç Moyà i Jaume Vidal Alcover. Què tenia la seua poesia que Salvador Espriu se sabia de memòria alguns poemes, com ara "A Tànit, la tumbaga"?

El grup de poetes joves de les Illes de la postguerra, igual que va passar al País Valencià amb el grup d'escriptors relacionats amb Joan Fuster i Vicent Andrés Estellés, va demostrar un gran rigor estètic i literari, no solament per incorporar la influència de determinats moviments poètics d'Europa, que hauria pogut significar una imitació apàtica dels models forans, sinó per haver aconseguit connectar amb la modernitat literària, gràcies a constituir un llenguatge que solament es deixa desxifrar en termes d'ell mateix, és a dir, el fet poètic resta lliure d'establir les seues pròpies relacions i referències, un dels trets fonamentals de la lírica contemporània. L'estí-

mul és haver cercat una nova tradició. Es tractava de la ruptura de la tradició més immediata del provincianisme i el paisatgisme vuitcentista per una renovació del llenguatge poètic a través de temes i motius d'abast universal. I crec que això no és un petit bagatge ni herència en les circumstàncies tan difícils en les quals es va trobar el nostre país en aquell temps. ■

Josep Ballester

Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Josep Ballester, *Temps de quarantena. Cultura i societat a la postguerra (1939-1959)*, València, Tres i Quatre, 1992.

Joan Miralles Montserrat, "Conversa amb Bernat Vidal i Tomàs", *Lluc*, juny 1971, p. 10-14.

Miquel Pons, *Bernat Vidal i Tomàs (Introducció a la seva biografia)*, Mallorca, Ajuntament de Santanyí, 1976.

Miquel Pons, "Pròleg" a Bernat Vidal, *Memòries d'una estàtua*, Mallorca, Moll, 2a edició, 1988.

Francesc de B. Moll, *Els altres quaranta anys*, Mallorca, Moll, 1975.

Joan Fuster, *Correspondència*, volum 4, Universitat de València/ Tres i Quatre, València, 2000.

Jaume Vidal Alcover, "La poesia a Mallorca del 1936 al 1960", *Randa*, 13, (1982), p. 7- 42.

NOTA

(1) Aquest text és el que vaig comentar a Binissalem, el 26 d'abril de 2002, en la Taula rodona: "Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut". He conservat el to oral d'aquestes anotacions.

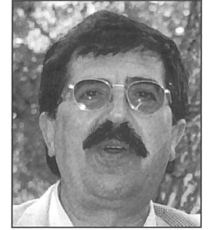

FUNDACIÓ «SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demaneu informació a:
Carrer del Mar, 6 - 3r - 07012 PALMA

■ VICENÇ CALONGE I GUSTÀ

Clavats a la carn del món¹

CLAVATS A LA CARN DEL MÓN

com una poesia sense fronteres,
com una conferència recital a Palma
realitzada el 7 de novembre de l'any 2000
organitzada per la delegació a les Illes
del Centre Català del Pen Club
amb la col·laboració del Consell Insular de Mallorca
—Comissió de Cultura i Patrimoni Històric—
i el centre cultural Capaltard.

Manuel Forcano, traductor del poeta israelià
Iehuda Amikhai, ens encisà
amb el seu verb fàcil i brillant
fent-nos besar, amb el vol del cor i el galop del seny,
uns versos amarats d'humilitat i sorpresa,
fent-nos tocar una terra plena de contrastos,
de la mà d'un poeta
considerat, entre d'altres, per Octavio Paz
com un dels grans fars de la poesia europea
i universal del segle XX com és Iehuda Amikhai.

CLAVATS A LA CARN DEL MÓN

com un donar les gràcies
de la literatura catalana,
amb aquest premi Cavall Verd «Rafel Jaume» de traducció
[poètica,

a un explorador com és Manuel Forcano
el qual ens va descobrir
amb les seves acuradíssimes versions
el que és la poesia hebrea contemporània.
Com diu Sam Abrams en el pròleg del llibre:
«La poesia catalana pot sortir molt enriquida
si sap apreciar el valor real
d'aquesta aportació, millor dit
d'aquest regal».

CLAVATS A LA CARN DEL MÓN

com dos poetes: Iehuda Amikhai i Manuel Forcano,
amics i còmplices en la creació i recreació,
amics i còmplices en la bellesa i la metàfora.
Els dos, cada un al seu moment i circumstància,
passegueu per les mateixes cabòries,
per les mateixes llunes de paraules compassades.
Els dos, es donen la mà i festegen un mateix vi.
Vi de vida quotidiana, real, senzilla,
que ens ressuscita en mots
suggeridors, harmoniosos,
barrejant religiositat diversa
amb el nostre pa de cada dia,
amb el nostre sol o sal o gol de cada dia.

CLAVATS A LA CARN DEL MÓN

com espina dolorosa que se sap
i per això mateix punxa i se supera
i se sent en companyia
i s'alça en dolor de fantasia i llavor
d'aquesta vida actual, bategant i colpidora,
i no d'una llunyana vida que no sabem
encara que intuïda.

CLAVATS A LA CARN DEL MÓN

sensualitat a totes hores present,
reflex de la cultura mediterrània,
oriental i jueva.
Una mostra àuria de tot el que us he dit fins ara
és aquest poema escollit a l'atzar titulat

AL MAR

*Sóc al mar. Veles de molts colors es mouen
damunt l'aigua. Jo, al seu costat sóc com un petrolier antic
amb un pont de comandament petit i blanc,
el meu cos és feixuc com el vaixell
i el meu cap petit el dirigeix
o ja no el dirigeix. El dirigeia, dirigia.
A la sorra he vist una noia aprenent a despullar-se
o a vestir-se davant de tothom sota una gran tovallola:
quina bella dansa la del seu cos,
quin moviment de serps tan misteriosos, quina lluita
entre despullar-se i vestir-se, entre Jacob
i el seu àngel, entre els amants.*

*La tovallola cau d'ella com d'una estàtua que inauguren.
Ha vençut la noia. Ella riu i espera.
Però potser l'esperen en un lloc ple de pena.
Ella és més maca que jo, més jove,
jo sóc més profeta que ella.*

CLAVATS A LA CARN DEL MÓN

equilibris de funàmbul,
inquietuds i saviesa compartida,
versos extraordinaris amb la lectura dels quals
gaudim d'exquisida aigua,
de bellíssims i melangiosos cap al tard,
despertam cap a un present
que és passat i futur alhora, plenitud,
perquè el Poeta fixa la vida amb el roig
i ens la mostra nua, complexa,
vigorosa, contradictòria, tumultuosa.

POEMA D'AMOR I DOLOR

*Tot el temps que vam estar junts
förem com unes bones i útils tisoires.*

*Després de separar-nos vam tornar
a ser dos esmolats ganivets
clavats a la carn del món
cadascú al seu lloc.*

Moltíssimes gràcies Manuel Forcano per la teva traducció.
Moltíssimes gràcies Iehuda Amikhai pels teus versos.
Gràcies. ■

*Vicenç Calonge i Gustà
abril 2002*

NOTA

(1) Intervenció de Vicenç Calonge amb motiu de l'atorgament del premi Cavall Verd - Rafel Jaume de traducció poètica a Manuel Forcano a Can Gelabert (Binissalem) el 26 d'abril de 2002, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

Peu foto

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43
Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 971 20 44 64 (6 línies)

971 75 56 25 - 97175 56 81 - 97175 42 42

Fax: 971 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B
Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 971 55 53 51 - 971 55 55 55

Fax: 971 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21
07800 EIVISSA

Telèfons: 971 30 12 11 - 971 30 30 03

Fax: 971 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103
MAÓ (Menorca)
Telèfon: 971 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)

Telèfons: 971 38 06 93 - 971 38 26 19

Fax: 971 38 64 29

AÏLLANTS

■ ANTONI XUMET ROSSELLÓ

Jordi Pàmies: Litúrgia dels miralls¹

Narcís i l'altre ens atreviríem a dir que marca un punt d'inflexió en l'obra poètica de Jordi Pàmies. A diferència de la resta de la seva obra, aquí se cerca (i es troba) un camí d'essencialització, cap a la forma i al sincretisme, a voltes fins i tot conceptual. La bellesa i la paraula com a fet redemptor ens deixa entreveure una ombra rieriana en el discurs. Paradigma de la salvació, ambdós mots ultrapassen la vivència i es converteixen en un fet real per impossible. Al final la mort és a la vida el que Narcís a l'altre. D'aquesta correspondència sorgeix la urgent necessitat de l'altre, per acabar de perfèr aquesta unitat incompleta que és l'ésser en soledat. En un article recent, tan excel·lent com aclaridor, el poeta Jaume Pont ressaltava la significativa funció mediadora, metafòrica i simbòlica, dels finestrals i balconades en l'obra pamiasiana. És del tot encertada aquesta afirmació, ja que la salvació no es pot aconseguir sense la llibertat. Els finestrals guaitant l'infinit, les balconades a peu de carrer, figurant-se un més dels vianants. Profundament metafísica quant a introspectiva, perquè ens obliga a llegir, a través d'imatges suggeridores, la subtil línia dels seus silencis. I a la vegada posseïdora d'una certa religiositat entesa sempre des del vessant humà; això és: potser amb el desig i l'esperança d'un Déu més just i més atent, que no tan sovint estigui distret i mirant cap a una altra banda. Aleshores, la problemàtica existencialista es veu temperada per l'aparició del jo poètic. Una mostra prou significativa n'és el poema «La paraula que salva»: Només quan diem tu, / respirem aire fresc. / S'ha velat el mirall del nostre jo superb, / s'ha esbatanat la porta de la torre de vori... / Fan nosa, els guants. I no duré cap màscara, / en el roig carnaval de les disfresses. / A la platja cansada de les hores, / fitem els ulls de l'altre i descobrim / la gran blavor, nua, del mar. Perquè Narcís, rere la seva ínclita bellesa i autocomplaença, amaga una cruel tragèdia. Narcís i Eco, parella mítica, en clara referència antagonica: la nimfa silenciosa i enamorada i l'enamorat de la seva pròpia imatge, silenciosos. Casen bé, en opinió de Carlos García Gual al seu diccionari de mites, a la vegada que ressalta que tota problemàtica rau en un defecte de comunicació. Evidentment aquesta distància inassolible, d'Eco vers Narcís, i de Narcís empresonat en la seva imatge, els portarà fins a la mort. I ja que parlem de parelles, Xavier Macià ens ofereix en el pròleg algunes possibilitats, o més ben

Jordi Pàmies

dit, dues formes de viure la vida: la d'Ulisses-Narcís, per qui «els altres són només escorrialles»; i la de Filèmon-Baucis, que «amb l'amor compartit en hores solitàries, / oferien la casa als déus desconeguts». No cal oblidar l'omnipresència de la dualitat Eros-Thànatos, (l'amor i la mort) com un tot indissoluble, real i bategant.

No podia cloure el llibre amb un poema més encertat. Després de tanta recerca, defugint la incertesa de l'atzar, intentat d'assolir la veritat, sorgeix la divinitat humanitzada (potser el seu *daímon*?) per desvetllar la incògnita a «Incerta vida»: Som vulnerables, / com un nadó deixat a la intempèrie, / com una fina llenca de gel, en una bassa, / amenaçada per un vailet, / com, a la clariana d'un bosc, un cervatell. / Tots compartim l'atzar de la vida: corrent / de sang, que ha de glaçar-se, parpelleig / d'uns ulls, sota la cúpula immutable / del cel. Diem paraules de perdó, / com en un somni; ens estimem a cegues; / tenim por de la mort: som tots un rostre / sense defensa, un frèvol paravent.

Un dels millors llibres dels darrers anys de la lectura del qual desprèn un missatge tan cruel com real, com la vida mateixa. Que som la figura del mirall i que no hi haurà cap dolor que ens accepti les màscares. ■

NOTA

(1) Discurs d'Antoni Xumet amb motiu de l'atorgament del premi Cavall Verd - Josep M. Llompart de poesia a Jordi Pàmies a Can Gelabert (Binissalem), el 26 d'abril de 2002, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

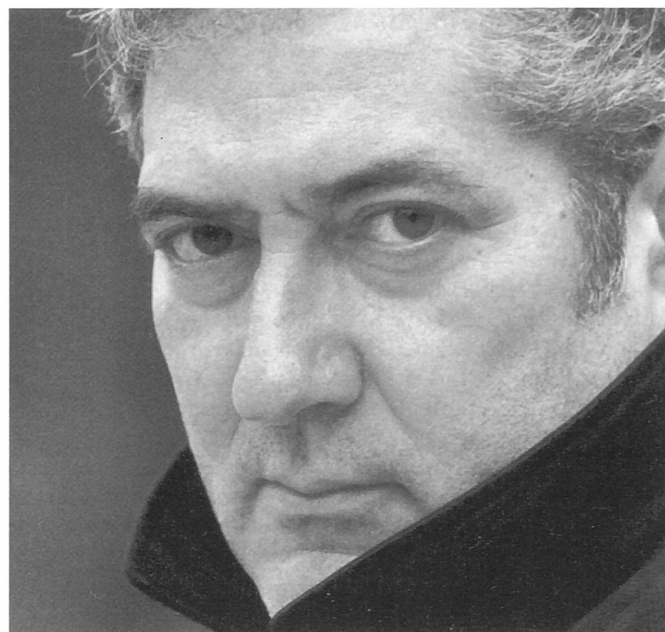
■ LLUÏSA JULIÀ

Com nines russes¹

Entre els inicis literaris de Quim Monzó (Barcelona 1952), quan publicava articles a la revista *Canigó*, en una secció anomenada «Política-aflició», o els reportatges sobre Vietnam que escrivia a *TeleXprés* sota pseudònim i els llibres dels darrers anys: *Vuitanta-sis contes* (1999), *El millors dels mons* (2001), títol de l'últim recull narratiu publicat, o el setè volum *Tot és mentida* (2000) d'articles periodístics i els encara calents enviats des d'Israel hi ha la distància de vora vint-i-cinc anys, la distància entre un jove escriptor que va impactar per la seva postura provocativa, inconformista i contracultural, pel seu llenguatge àgil i viu, per destil·lar un humor corrosiu i l'obra madura, assumida, d'un dels narradors, novel·lista i articulista d'una escriptura més constant i depurada que li ha reportat ser un dels nostres escriptors més conegut i reconegut, tant pel volum d'edicions i reedicions, com pel nombre de lectors i lectores que fidels hem seguit la seva obra any rere any, volum a volum. També, en aquest moment, l'obra narrativa i les dues novel·les de Monzó són de les més traduïdes. La major part de la seva obra es pot llegir en espanyol, alemany, francès, anglès o italià, i, en menor mesura, en gallec, basc, suec, finlandès, japonès, rus o hongarès i encara me'n deixo.

Hi ha el perill, però, que alguns dels qualificatius primers que va rebre arran de la publicació dels primers llibres, la de narrador urbà, humorístic i lleuger, en el sentit que és fàcil de llegir, però d'una certa banalitat, recaiguin encara sobre la seva obra. L'oportunitat ara de rellegir-lo en el volum reelaborat *Vuitanta-sis contes*, sobretot des del punt de vista lingüístic, dels cinc reculls (sols sis contes n'han quedat exclosos), des d'*Uf, va dir ell* (1978), *Olivetti, Moulinex, Chaffoteaux et Maury* (1980), *L'illa de Maians* (1985), *El perquè de tot plegat* (1993) fins a *Guadalajara* (1996), demostra que ens trobem davant un narrador molt sòlid i d'un estil, d'una manera de fer literatura, inconfusible dins el panorama actual de les nostres lletres. Monzó es manté fidel al seu propi estil, fidel, sobretot, a la manera d'acabar-se a la vida, d'analitzar-la en tota la seva complexitat, sota personatges obsessius, tediosos, a voltes depravats, a voltes ridículs, que descriuen l'angoixa vital, el pessimisme i el desencant del món contemporani. I aquesta ha estat sempre la tasca de l'escriptura, l'objectiu dels grans narradors, sigui Cortázar o Calvino, Calters o Rodoreda, Kafka, Borges o Robert Coover, amb qui l'obra de Monzó pot amidar-se.

Quim Monzó (Foto: Carles Riba)

Em serviré d'un exemple per explicar com veig la manera d'escriure els relats de Monzó, la manera de construir-los i de construir la seva obra. No sé si recordeu el conte titulat «Nines russes» del recull *Olivetti, Moulinex, Chaffoteaux et Maury* en què s'explica la seqüència d'una pel·lícula, d'una pel·lícula amb tints policíacs que ha d'acabar amb la mort del protagonista a punta de pistola; però l'escena s'interromp de cop, som en una sala de cinema i la pel·lícula en qüestió no té final, la pantalla queda en blanc. Llavors els fets es precipiten: el representant de l'empresa cinematogràfica es disculpa, incomprensiblement manca el final de la pel·lícula, parlarà amb la distribuïdora per demanar explicacions, es compromet a retornar d'immediat els diners a tots els espectadors... Assistim a l'encadenat precipitat de la vida moderna, però el conte continua. El protagonista, un home qualsevol, dona per perduts els diners i torna a casa mentre sent *Russian lullaby* de Dizzy Gillespie a la ràdio del cotxe, i també casualment sona la mateixa música al restaurant on va a sopar, etc. La vida hi és

al·ludida com si es tractés de successives capes de ceba o del joc de les nines russes al·ludides: una dins l'altra, una dins l'altra fins al no-res. Sona el despertador i el nostre home s'aixeca per arribar al plató on l'esperen de fa estona per filmar l'escena cinematogràfica que ja coneixem. La filmació recomença i s'atura i torna a començar, sempre així fins que finalment una noia dispara i algú cau a terra.

La visió que de la vida mostra Quim Monzó és sempre aquesta, pessimista, negativa, és la mort inapel·lable, prou al·ludida, per exemple, a «La vida perdurable», un dels relats d'*El millor dels mons*, on pel cap baix es produeixen cinc morts encadenades, cinc càncers mortals al voltant del protagonista, l'únic supervivent de la família. Mentrestant, diguem que mentre dura la pel·lícula, els protagonistes de les històries de Monzó es mostren sempre enderriats, atrapats en una obsessió sense sortida, sense final. Així comença el primer conte d'*Uf, va dir ell*, amb la «Història d'un amor», aquest n'és el títol, sempre interrompuda, mai no acabada, mai no consumida i portada als extrems grotescos d'un coit, una i una altra vegada desatès i per això mateix irrisori, també il·lusori.

A l'altre extrem, se situa «Els llibres», el conte que tanca *Guadalajara* i també el volum *Vuitanta-sis contes*, en què es parla directament de l'escriptura, d'altra banda un tema ben present al llarg de l'obra de Monzó. S'hi presenta un lector apassionat davant el dubte de triar quin dels quatre llibres que té començarà a llegir primer, una situació risible i alhora prou comuna entre els que som avui aquí presents. Monzó la presenta, bon narrador, a tot o res i porta el seu protagonista davant el plantejament següent: així com en la vida l'única manera d'aturar-la és «amb la decisió de tallar-la», amb els llibres decideix llegir-los tots a l'hora, és a dir llegir els començaments, els inicis, els plantejaments, en el punt que les possibilitats són riquíssimes; perquè, en definitiva, reflexiona el nostre home, tota continuació sols pot dur-les a la imperfecció «¿potser no passa igual amb tot?» —es demana retòricament—, amb els llibres, amb les pel·lícules, amb les obres de teatre, amb la vida mateixa.

Ja he dit que la visió de l'existència que ofereix l'obra de Monzó és molt càustica. Els seus temes són la incomunicació, la frustració sexual, com no recordar el drama de *La magnitud de la tragèdia* (1989), la pressió ambiental, la buidor quotidiana. I malgrat tot, cada dia, cada matí, Monzó es manté fidel a la cita amb l'escriptura, amb l'*ofici d'escriure*, perquè sigui ficció o siguin articles, ho fa amb la mateixa mirada crítica davant la realitat quotidiana, sempre amb la mateixa línia de causticitat, d'ironia corrosiva, d'anàlisi atenta, sense pacte possible, per descobrir-hi els mites i els tabús de la nostra contemporaneïtat més estricta, sigui l'esport, intocable més enllà de qualsevol ideologia, sigui la moda del «políticament correcte» que ens ha envaït des de la dècada dels noranta, l'eufemisme que permet de suportar la mala consciència. Sigui a través de la denúncia directa als prejudicis polítics i socials que recauen encara sobre la nostra llengua.

Monzó ja ho deia el 1984 en el primer volum d'articles publicat sota el títol *El dia del senyor*: «Aquest mitificat ofici d'escriure que, fet i fet, no consisteix sinó a col·locar una paraula darrere l'altra amb una certa gràcia, i repetir l'acció fins que la mamella ja no dona per a més.» Després, en el mateix article, passa revista als tòpics contemporanis comuns: des de l'acció terapèutica sota l'imperi de la psicoanàlisi al transcendentalisme que converteix l'escriptor, no encara l'escriptora, en oracle dels temps. En tot cas, conclou, i nosaltres amb ell, si alguna cosa té aquesta ximpleria d'escriure mentides és que «d'altres les llegeixin i juguin a intuir el que tenen de veritat.»

Moltes gràcies. ■

Lluïsa Julià

Secretària de la Junta de l'AELC

Binissalem, 26 d'abril de 2002

NOTA

(1) Discurs llegit per Lluïsa Julià a Can Gelabert (Binissalem), el 26 d'abril de 2002, amb motiu de l'atorgament del Premi dels Escriptors Catalans a Quim Monzó, en el marc dels XIX Premis Cavall Verd, organitzats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Adreça.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any Pagarà l'import (16,00 €) (estranger 18,00 €) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ MIQUEL SEGURA
ELIONOR CRESPI CLADERA

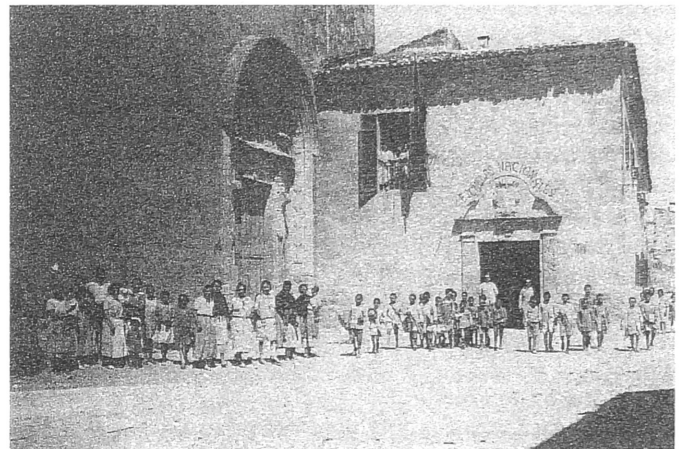
60 anys d'escola a Muro

El present estudi té com a objectiu intentar donar una visió global del que fou l'ensenyament primari al poble de Muro entre els anys 1890 i 1950. La raó d'aquest tall cronològic ve donada perquè a principis de la dècada dels 90 del segle XIX comença la seva tasca renovadora un personatge cabdal dins la pedagogia balear: Miquel Porcel, amb el seu revolucionari sistema cíclic i graduat. Mentre que, cap al 1950, acaba el que es coneix com a *primer franquisme*, deixant rera seu sistemes polítics tan dispars com una monarquia, una dictadura, una república i el gestament d'un nou sistema totalitari. Ens trobam, per tant, davant una seqüència temporal que abraçarà multitud de tendències polítiques i culturals, on l'escola serà objecte de desig per part de totes elles pel seu paper en la formació dels futurs ciutadans.

LA RESTAURACIÓ

En aquest període trobam, bàsicament, dos tipus d'escoles: les nacionals i la privada de les germanes franciscanes.

En les primeres, i com és de suposar, no es pot pensar en un ensenyament mixt, sinó que hi havia un centre per a nins i un altre per a nines (tot i que el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts intentà construir, emparant-se en la Reial Ordre del 14-3-1904, dues escoles més, a la qual cosa es negà la corporació municipal, al·legant el caràcter agrícola de la vila i la poca assistència de l'alumnat¹) ambdós supeditats a la junta local d'instrucció pública de l'ajuntament (junta que s'inclouïa dins la quarta de les cinc comissions en les quals es dividia el consistori, juntament amb les juntes d'establiments públics, de beneficència i de mutualitat²). Aquesta junta estava integrada per les forces vives del poble: el batle (que solia ser el president), el metge titular, el capellà i el farmacèutic, als quals se'ls unien regidors, pares i mares de família que resultaven d'un procés electiu. Sabem que al 1891, s'elaboraven quatre ternes de tres individus cada una (tres de les quals estaven formades per pares de família i la darrera per regidors), que s'enviaven al governador civil, el qual n'elegia un de cada llistat.³ El nombre de membres, però, anà variant al llarg del

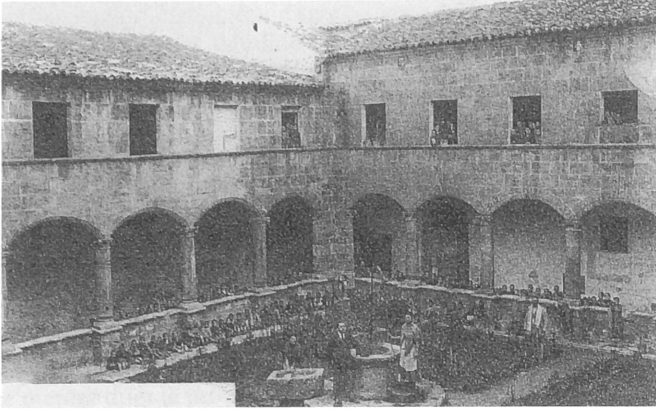

temps, tal és el cas de l'any 1908, en què trobam dos vocals regidors, dos pares de família i dues mares.⁴

Una de les moltes funcions de la junta era de passar visita a les escoles, fet que hem de suposar (ja que la freqüència és irregular) que es feia una vegada al mes i, en rares ocasions, cada quinze dies.⁵ L'objectiu principal era veure l'evolució dels al·lots en els respectius estudis, que normalment eren els mateixos en nins i nines: lectura, escriptura, anàlisi, geografia, aritmètica..., més una assignatura de costura, exclusiva per a les nines.⁶ Cas a part mereixen els estudis de religió, dels quals, n'arribam a contar fins a tres, l'any 1907: doctrina cristiana, història sagrada, religió i moral.⁷

A més d'aquestes visites mensuals, se'n feia una a final de curs on els estudiants es sotmetien a un examen oral.⁸ Durant un temps, i per tal d'estimular els al·lots, la junta premià els millors alumnes; així, l'aprofitament de l'estudi era recompensat amb un devocionari; l'assiduitat a les classes, amb unes faldes; i la bona conducta, amb una pastilla de sabó.⁹

L'inspector provincial, a més, realitzava entre dues i tres visites cada any, per comprovar el correcte funcionament de les escoles.¹⁰ Si a això afegim que la junta local s'ocupava també de controlar la higiene del local i l'alumnat, així com també la vacunació i l'assistència del darrer,¹¹ podríem pensar que els resultats acadèmics eren prou bons. La realitat és que

Claustre de l'exconvent, que acollia les escoles. Els nins a la planta baixa i les nines al primer pis

la majoria d'al·lots i al·lotes que acabaven l'ensenyança primària, a la qual s'incorporaven amb 6 o 7 anys i la finalitzaven als 12 o 13, màxim 14, ho feien amb un nivell paupèrrim (s'ha de tenir en compte que les xifres d'analfabetisme a les Balears arribaren a assolir el 90% l'any 1879)¹². Les causes són diverses: baixa assistència, sobretot en temporada de recol·lecció;¹³ malalties que feien romandre les escoles tancades;¹⁴ classes saturades, sobretot cap al final d'aquest període (sabem de casos on hi havia entre 70 i 80 alumnes i, davant la impossibilitat del mestre de fer classe a tothom, ensenyava els més grans i a aquests anaven instruint els més petits).

Precisament, els mestres foren qui pitjor vida passaren: sous baixos, 1100 ptes els mestres-proprietaris; la meitat, els interins (fins l'any 1913 no hi haurà augment, quan els docents en plaça pròpia passaran a cobrar 1375 ptes,¹⁵ tot i que, per a la resta de l'estat, aquest augment salarial s'havia fet efectiu nou anys abans)¹⁶. Mala habitabilitat de les cases-habitació que els llogava l'ajuntament i que, en algun cas, desembocà en un litigi contra la corporació.¹⁷ I en definitiva, la manca de recursos a les escoles, que impossibilitava una tasca eficient per part dels mestres. Així tot i que passaren per Muro personatges de tant renom com els germans Carpena (Rufino i Margarita), Antoni Vidal Fullana o Pedro Maria Ventanyol Serra, les diferents escoles no es pogueren beneficiar dels coneixements renovadors i revolucionaris d'aquests intel·lectuals, els quals, una vegada i una altra, topaven amb el conservadorisme de la classe dirigent, que tan sols els demanava que fessin dels infants *gent feïnera, honrada i religiosa*. Una classe dirigent que pressionava els mestres quan els resultats eren dolents, sense comptar que treballaven amb importants desavantatges i que els mateixos membres de la junta just sabien llegir i escriure.¹⁸

La llista dels mestres que passaren per Muro entre 1890 i 1923 és la següent: **Antoni Oliver**, que ja exercia des de 1886 com a mestre-proprietari¹⁹ (Oliver fou substituït en diverses ocasions pel prevere d'aquell moment: Bernat Campomar)²⁰. **Luciano Gily**, en qualitat de mestre interí, entre 1894 i 1896²¹. **Rufino Carpena Montesinos**, com a mestre-proprietari, entre 1896 i 1904, encara que, de fet, tan sols exercí entre 1898 i 1903, i fou substituït durant la resta d'anys pels preveres Bernat Campomar²² i Pau Torrandell²³, respectivament. **Antoni Busquets Arbona**, que substitueix **Martínez Canals**.²⁴

Josep Moragues Massot, l'any 1906, en qualitat d'interí.²⁵ **Tomàs Homar Moreno**, al 1907, en qualitat d'interí²⁶, havent rebut Josep Moragues la plaça de titular de l'escola de Sant Antoni d'Eivissa.²⁷ **Antoni Vidal Fullana**, l'any 1908, com a mestre-proprietari, fins el 1913.²⁸ **Joan Llull Vives**, com a mestre interí.²⁹ **Joan Caldés Soler**, l'any 1915, com a mestre-proprietari.³⁰ **Andreu Pol Pujol**, al 1922, com a conseqüència del trasllat de l'anterior a sa Pobla.³¹ Assumeix la plaça d'interí, però ja amb un sou de 2000 ptes.³² **Antoni Llull Mir**, al mateix any i de forma interina.³³ I, finalment, **Pedro M. Ventanyol Serra**, també l'any 1922.³⁴

Quant a les dones, les quals no tengueren un període de formació exclusiu i reconegut fins l'any 1872, quan es crea la Normal femenina sota la direcció de Cayetana Alberta Giménez, la vila de Muro donà, entre 1876 i 1916, vuit mestres, dues de les quals obtingueren el grau superior: **Catalina Garau Figuerola**, **Ana Carrió Sabater**, **Margarita Gamundí Fornés** (títol superior), **Pedrona Cantarellas Ballester**, **Ana Sastre Torrandell** (títol superior), **Martina Requis Calvo**, **Margarita Sabater Serra** i **Montserrat Perelló Morales**.³⁵ Curiosament, cap d'elles no exercí a Muro. Sí que ho feren aquestes sis: **Antònia Ginard Grimal**, que fou cessada l'any 1893 quan va estar destinada a una de les escoles de Manacor.³⁶ **Emilia Bisbal Roncesvella**, que substituï, interinament, l'anterior.³⁷ **Francisca Beltran Cànaves**, que prengué possessió com a mestra interina l'any 1894,³⁸ quan va ser anomenada Emilia Bisbal mestra de l'escola de Conca.³⁹ **Margarita Carpena Montesinos**, que arribà a Muro l'any 1895⁴⁰ i hi perllongà la seva estada fins el 1915, any en què fou traslladada a Lluçmajor.⁴¹ **Francisca Real Crespí**, com a mestra interina.⁴² I, **Joana Vidal Pons**, que arribà a Muro procedent de ses Salines.⁴³

Ja per acabar, cal fer una ressenya sobre el funcionament de l'escola privada més important del poble: la de les monges franciscanes, de caràcter gratuït i exclusivament per a nines. La seva història es remunta fins el 31 de maig de 1857,⁴⁴ any en que Gabriel Marià Ribas de Pina fundà la congregació a Muro, la qual quedà a càrrec de sor Llúcia Sorell.⁴⁵ Un fet important fou que Mn. Ribas obtengué l'autorització perquè les germanes poguessin accedir a les oposicions a mestra. Així, s'aconseguí la primera escola de franciscanes l'any 1859, que es perllongà tan sols fins el 1862, quan morí la seva titular, sor Jacinta. No serà fins anys més tard, i a causa de la persistència de Mn. Ribas, que s'aconseguirà l'aprovació per part del govern, primer i, després, per part del bisbe, de gaudir de llibertat en l'ensenyament.⁴⁶

Pel seu caràcter gratuït, podem suposar que l'escola gaudia d'un elevat nombre d'alumnes, així com també que les matèries impartides eren les mateixes que les que es donaven a les escoles nacionals, però, i a causa del caràcter de la institució, enfocades des d'un vessant molt catòlic i religiós.

Tot i ser privada, l'escola franciscana comptà durant molts anys amb l'ajuda i col·laboració de l'ajuntament, tal volta, perquè de totes les privades, era l'única que estava autoritzada a exercir funcions docents⁴⁷ o també perquè les franciscanes, en una ocasió, es feren càrrec interinament de l'escola nacional de nines,⁴⁸ resolent així el problema que tenia l'ajuntament pel fet de no trobar substituïda. Així, durant un temps, el consistori donà subvencions per valor de 20 ptes, les quals es destinaven a premis per a les alumnes.⁴⁹ Igualment, la junta i

l'inspector provincial també hi passaven visita, després d'haver-ho fet a les públiques, i quedaven, en general, gratament sorpresos per l'alt nivell que demostraven tenir les nines.⁵⁰

No obstant això, i sense que haguem pogut saber-ne el motiu, sembla que la col·laboració entre ambdues entitats s'aturà a partir de l'any 1905, data a partir de la qual no es torna a observar la continuïtat en la pràctica de visites, per part de la junta o l'inspector, ni tampoc que es facin més donacions.⁵¹

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

Dos seran els mestres nacionals durant aquest període: Pedro M.ª Ventanyol Serra i Joana Vidal Pons. En aquest temps observam un canvi en la realitat escolar, concretament una major quantitat d'alumnes, cosa que es tradueix en una massificació de les aules,⁵² ja que estam parlant d'un poble sense cap tipus d'infraestructura pròpia per a l'ensenyament graduat (hem de recordar que, malgrat la primera escola graduada de les Illes entra en funcionament l'any 1912, a Muro no ho fa fins al 1934).

Aquest augment de l'alumnat durà com a conseqüència més feina per als mestres, els quals, lògicament, veuran incrementat el seu sou (en unes 3500 ptes)⁵³, però també sofriran el problema de no poder abraçar tal quantitat de gent. És en aquesta conjuntura quan es planteja la necessitat de crear la figura de l'ajudant del mestre, fet que estarà envoltat quasi sempre de polèmica. En primer lloc, perquè les funcions d'aquest càrrec no queden ben especificades: l'ajudant de mestre era contractat en qualitat d'empleat municipal i durant les hores d'escola no podia dedicar-se a res més que no estigués relacionat amb l'ensenyament i quedava sota les ordres del mestre. Però durant l'època de vacances, diumenges i festius, quedava sota les ordres del batle i havia d'exercir de guarda urbà a camps i camins. Com que els dos oficis no tenien molt a veure entre si, posteriorment es rectificaria el contingut del contracte i passaria a exercir el càrrec d'auxiliar de secretaria de l'ajuntament en èpoques de vacances, festius i en hores que no fos a l'escola.⁵⁴

En segon lloc, la gran quantitat d'alumnes que hi havia a totes les escoles feia que cada mestre volgués comptar amb un auxiliar propi (sobretot la mestra franciscana Ballester), cosa impossible ja que tan sols hi havia un sou pressupostat per a aquest cas. Això es resolgué, en certa ocasió i tot i les protestes de Ventanyol, dividint el salari en dos,⁵⁵ tenint així dos auxiliars. El mestre Ventanyol creia que el sou d'un ajudant ja era magre de per si, per, a més, haver-lo de dividir per dos. Altres casos problemàtics derivaven del mètode d'elecció dels candidats, fet que alguna vegada arribà a enfrontar l'inspector provincial (en aquell temps, el conegut Fernando Leal) amb la junta local.⁵⁶

Una junta local, per cert, que en aquests anys varià en les seves funcions. Continuarà com a principal autoritat municipal en matèria educativa, però veurem com deixa la pràctica de passar visites i es centra, bàsicament, en dues tasques: combatre les escoles clandestines i desenvolupar el projecte de l'escola graduada.

Isabel Segura, amb les nines de la graduada. Curs 1949-1950

L'escola graduada es comença a gestar a les darreries de la Restauració, concretament el 15 de maig de 1922, però no serà fins un mes més tard, el 10 de juny, quan l'ajuntament es farà seu el projecte i notificarà una sol·licitud al ministeri per construir una escola de tres graus per a nins, que s'ubicarà a l'exconvent dels Mínims.⁵⁷ Aquesta primera instància, però, sembla que perdrà força i no serà fins dos anys més tard quan es reprendrà el projecte, en rebre una circular, continguda al B.O. núm. 8965, on s'informava les autoritats municipals sobre la idea de sol·licitar els permisos adients per fer una escola graduada.⁵⁸ Així, al febrer de 1925, el consistori nomena una comissió que es farà càrrec de tot allò relacionat amb la construcció de l'escola graduada,⁵⁹ i que es posarà en contacte amb l'arquitecte Guillem Forteza,⁶⁰ autèntic impulsor, juntament amb Joan Capó, de la construcció d'edificis que serviran per allotjar aquestes escoles.

El projecte d'aquesta comissió contemplava una escola de quatre graus per a nins i una altra, d'altres quatre, per a nines. La primera s'allotjaria a la planta baixa de l'exconvent, mentre que la femenina ho faria al primer pis. El projecte, però, no es pogué dur a terme davant la negativa de l'arquitecte Forteza a ubicar les dues escoles a un mateix edifici, ja que això ho prohibia la llei escolar.⁶¹ D'aquesta manera, a la comissió no li quedà més remei que projectar la construcció de l'escola de nins a l'exconvent i comprometre's amb el ministeri a crear les escoles que fessin falta per allotjar les nines, amb la qual cosa s'hagueren de prendre mesures urgents a fi de construir, també, les cases-habitació per als mestres que es farien càrrec d'aquelles escoles.⁶²

Tot això que hem assenyalat esdevenia entre els anys 1926 i 1927. Però el fet és que la situació va fer un gir radical a principis del 29, quan el consistori decideix encarregar a la comissió que cerqui uns nous terrenys per ubicar l'escola graduada, la qual allotjaria nins i nines, amb cinc i tres graus, respectivament, i en plantes separades,⁶³ en un projecte inicial de quatre graus per als nins i tres per a les nines. Finalment, la comissió trobaria uns solars a la barriada de Son Font, que feien partió, per una banda, amb la carretera Petra-Pollença, Km. 16'8: i, per altra, amb el camí veïnal que conduïa al predi de Son Blai. En total eren 14 solars, el valor dels quals es calculà en 4645 ptes⁶⁴. La ubicació va convèncer la comis-

Els petits de la casa-bressol un hora baixa d'esplai

sió, que començà les gestions per comprar-los i posar en marxa la construcció. La data clau fou el 7 d'abril de 1929, dia en què es col·locà la primera pedra.⁶⁵

LA SEGONA REPÚBLICA

Després de la caiguda del règim dictatorial de Primo de Rivera arribam a una fase totalment distinta: la II República (1931-1936). Un dels principals objectius de l'executiu republicà era estendre la cultura a les capes menys afavorides, ja que l'índex d'analfabetisme era molt alt. Ja al 1931 s'elaborà un projecte, l'anomenat *pla quinquennal*,⁶⁶ que preveia la construcció de 5.000 escoles cada any llevat del primer, durant el qual se'n construïren 7.000. És precisament en aquest moment que en la majoria de pobles de Mallorca s'hi construeixen les anomenades *escoles graduades*. Els mestres nacionals tenien el dret que l'ajuntament del poble els proporcionàs una casa-habitació per viure (eren els mateixos veïns del poble que oferien per llogar les seves cases) o la retribució en metàl·lic del lloguer corresponent (que al 1933 era d'unes 250 pts)⁶⁷. Al juliol de 1933, davant la futura inauguració de l'escola graduada, la Corporació acordà l'estudi de la construcció d'una barriada destinada a cases-habitacions per als mestres a les Comunetes; finalment es desestimà.⁶⁸ A part d'aquests mestres oficials hi havia els que sense tenir el títol de mestre demanaven permís al Consell Local de Primera Ensenyança per obrir, a casa seva, una escola no oficial. Com exemple tenim Francisca Real Crespí, que obtengué el permís i obrí una escola per a nines al carrer d'Antoni Maura núm. 1, amb un límit de 60 alumnes.⁶⁹ Per intentar reduir l'analfabetisme s'ordenava als directors, tant de les escoles nacionals com de les privades, que elaborassin una llista d'assistència dels seus alumnes: la del juny de 1932⁷⁰ ens informa que de 516 nins, uns 102 no assisteixen a cap escola, 167 van a l'escola nacional i 247 a les privades; pel que fa a les nines, d'un total de 543, 50 assisteixen a l'escola nacional, 287 a les privades i unes 206 no assisteixen a cap centre docent. Com es pot veure, la majoria d'alumnes corresponen a les escoles particulars. Una altra mesura presa foren les classes d'adults,⁷¹ que eren impartides pels mateixos mestres nacionals i es realitzaven de dilluns a divendres de set a nou del vespre, des del mes de novembre.

Durant el període republicà també es promogué la creació d'un gran nombre de biblioteques amb el *Patronato de Misiones Pedagógicas*,⁷² concretament la de Muro fou creada el 1932.⁷³ En un primer moment, es demanà la creació de dues biblioteques (una per a nins i l'altra per a nines) però finalment només se'n creà una. Pel que fa al mobiliari, l'ajuntament es comprometé a proporcionar les llibreries, taules, cadires... Del 1934 tenim les dades dels lectors que passaren per la biblioteca:⁷⁴ en total foren 235 nins i 75 adults, les lectures registrades foren 295 pel que fa als nins i 83 d'adults. Aquestes dades es poden comparar amb les de l'any següent, 1935:⁷⁵ el nombre de lectors infantils fou de 304 i el d'adults, de 92. Quant a les lectures registrades: 345 de nins i 98 d'adults. Es pot observar que en totes les categories hi ha un augment, sobretot en el nombre de lectors infantils.

El Consell Local de Primera Ensenyança (que substituïa en les funcions la junta local d'instrucció pública) era el que s'encarregava del tema de l'educació a nivell local i havia d'informar de les decisions preses a la instància superior, que era el Consell Provincial.

El material escolar era sol·licitat pels diferents directors de les escoles nacionals a l'esmentat Consell Local. El material solia ésser similar tant per a nins com per a nines, com exemple tenim la demanda de material escolar realitzada al 1932:⁷⁶ la mestra nacional demanà una col·lecció de mapes Forest, un compendi mètric, una màquina de cosir i deu taules planes amb cadires per a nines de 8 a 10 anys. El mestre, per la seva banda, també sol·licità la col·lecció de mapes, el compendi mètric, deu bancs bipersonals i un aparell de projecció. Normalment si per a les nines es demanava una màquina de cosir, per als nins es sol·licitava una màquina d'escriure, encara que podem veure que també es podien demanar altres instruments.

Un altre tema del qual s'encarregava el Consell Local era l'higienicosanitari. Al 1932 l'esmentat Consell adverteix totes les escoles particulars que no admetin cap alumne sense el corresponent certificat de vacunació.⁷⁷ Una altra mesura adoptada per raons d'higiene, però sobretot perquè els infants havien d'ajudar els pares en les tasques agrícoles i per tant no assistien a classe, fou la de realitzar la jornada intensiva des del 10 de juny fins al 18 de juliol i també per setembre, del 16 al 30. L'horari en un principi proposat era de les 8:00 a les 12:00 h. amb un espai de 30 minuts a les 10:00 h.; però al 1935 s'optà per modificar l'horari:⁷⁸ de 7:30 a les 11:30 h. Una altra de les peticions fetes pels mestres era l'emblanquinat i la desinfecció de les escoles durant els períodes de vacances.⁷⁹ Es pot veure que, encara que siguin tímides i no tan emprenedores com les de Ciutat, a Muro també hi hagué iniciatives per aconseguir un ambient més saludable als centres.

L'almanac escolar era com un butlletí que informava de les decisions preses pel Consell Provincial i Local i que havia de ser complert rigorosament per les escoles nacionals i subvencionades i observat per les privades. L'almanac informava, sobretot, dels dies de festa i dels períodes de vacances; en l'elecció d'aquests dies es tenia molt en compte la denominació. És a dir, a les vacances de Nadal i Pasqua les anomenen *vacances d'hivern i de primavera* respectivament, i el 6 de gener *festa infantil*; a més, no elegeixen cap festivitat religiosa. Les festivitats religioses que tradicionalment el poble ha anat celebrant són

triades com a festes locals (se'n podien elegir vuit). En total, gaudien de 135 dies de festa. A part d'aquests festius, els nins i nines de les escoles nacionals assistien a diferents actes durant el curs, com per exemple commemorar la inauguració de la sucursal de la *Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros*.⁸⁰ El dia de festa nacional per excel·lència era el 14 d'abril, dia de la República. Els escolars de Muro ho celebraven amb una desfilada a la plaça de la Constitució, en la qual participaven tant alumnes com mestres.⁸¹ Cal esmentar que a final de curs, seguint la tònica d'anys anteriors, l'ajuntament concedia una subvenció (ara augmentada a 50 ptes) perquè fossin destinades a premis entre els escolars de les escoles nacionals. Al juliol de 1934 s'obsequià els nins i nines que sabien llegir amb el llibre de *Muro en la mano* i els pàrvuls amb premis i joguines.⁸²

Al gener de 1929 l'ajuntament acordà la construcció de l'escola graduada. Al juliol l'arquitecte Guillem Forteza presentà els plànols, la memòria i el pressupost per a l'escola graduada de 4 graus (197.663'76 ptes), la qual cosa quedà en estudi fins que, el setembre de 1931, s'aprovà el projecte i la concertació del préstec per part de l'ajuntament de 111.230'91 ptes reintegrable en vint mensualitats i al tipus del 5% anual.⁸³ Tots els diferents treballs (construcció, instal·lació elèctrica, mobles...) que es dugueren a terme per edificar l'escola graduada s'assignaren mitjançant subhastes públiques, que eren presidides per un tribunal format normalment per dos regidors. Al juny de 1932 es nomenaria una comissió especial perquè inspeccionàs les obres de l'escola graduada. Cap el 1934 es proposà que l'escola graduada de nins en lloc de ser de quatre graus fos de vuit; d'aquesta manera obtindrien una major subvenció per part de l'Estat.⁸⁴ També es sol·licità al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts la subvenció per a una biblioteca, dutxes i un camp escolar. Desgraciadament aquestes peticions no foren autoritzades per les escasses dimensions i pels pocs alumnes.

Mentre l'escola graduada estava en construcció, es decidí habilitar dues escoles graduades provisionals. La ubicació de l'escola graduada provisional de nines fou a la casa de Miquel Seguí, a la plaça Sant Martí núm. 3. Allà s'hi feren les obres necessàries i al desembre de 1932 s'hi traslladaren. Pel que fa a l'escola provisional dels nins, s'ubicà a l'exconvent dels Mínims, on es degué fer un nombre major d'obres per rehabilitar-lo com a escola. Els nins i nines acudiren a aquestes escoles entre dos i tres anys, ja que, per exemple, les nines a finals de 1934 ja estrenaren la seva escola graduada. Per tant, es pot dir que a Muro l'ensenyament graduat no s'instaurà amb la construcció de l'escola, sinó que aparegué uns anys abans, segurament perquè el govern no volia més demora en la implantació de la graduació, ja que el sistema unitari no era pedagògicament ni bo ni eficaç.

No va ser fins a finals de l'any 1934 quan les nines estrenaren la seva escola i els nins no ho feren fins al maig de 1935. Tot i que els alumnes es traslladaren al nou edifici, aquest tenia algunes mancances i deficiències. Ja al darrer any de la República (1936), i amb motiu del projecte de substitució de l'ensenyament religiós per un ensenyament laic, es presentà un projecte d'adaptació del convent perquè pogués ser destinat a escola laica amb una subvenció estatal.

El mestre Gaspar Sastre de sa Teulera amb els seus alumnes, anys 20

LA GUERRA CIVIL

Amb el triomf del Front Popular, al juliol de 1936, va començar l'*Alzamiento Nacional* i, el mateix mes, Mallorca ja formava part del bàndol franquista. El període de la guerra civil espanyola va suposar la divisió d'Espanya en dues zones. Mentre que el bàndol republicà, en temps de guerra, va mantenir la seva escala de valors (apostar per una millora en l'ensenyament i estendre la cultura, prova d'això és que al 1937 es va augmentar el pressupost dedicat a l'ensenyament primari)⁸⁵, l'anomenada zona nacional no tenia aquest mateix interès; el seu anhel era la depuració i constant adoctrinament dels cossos docents.

Per a la localitat murera, aquest període bèl·lic suposà la introducció d'una sèrie de canvis com, per exemple, la suspensió dels Consells locals i el nomenament d'un mestre local delegat per dirigir tota l'ensenyança municipal; o que molts mestres hagueren de deixar els seus llocs per incorporar-se a l'exèrcit i la seva plaça quedava vacant o era ocupada per un altre (la majoria quedaven vacants, ja que a la Part Forana, d'un total de 328 places, només se'n cobriren 172)⁸⁶. Pel que fa a les cases-habitacions, qualsevol mestre incorporat a files continuava gaudint d'aquest dret si la seva família la seguia ocupant.⁸⁷

Es continuà amb la persecució per clausurar les escoles dirigides per personal no competent: al novembre de 1937 foren tancades les escoles clandestines de Maria Pinya, Miquela Barceló, Miquel Perelló... Maria Barceló sol·licità l'obertura d'una escola privada «legal», però la seva petició fou denegada perquè els informes —elaborats per la batlia, el Consell Local i la Guàrdia Civil— li foren desfavorables.⁸⁸ És un exemple que les noves autoritats volien reprimir qualsevol espurna que no obeís els seus ideals.

Pel que fa al funcionament de l'escola graduada, seguia la mateixa mecànica que al principi, ja que hi havia els mateixos mestres. Els nins ocupaven les aules del primer pis i les nines les de la planta baixa. Hi havia quatre mestres per a nins i quatre per a nines (cada mestre ocupava un grau). Els quatre graus implantats foren: «*el preparatorio, el elemental, el medio y el superior*». El mestre que s'ocupava d'un grau ensenyava de tot; a més, els nins només tenien un llibre —de Miquel Porcel— que era com un compendi de tot; un llibre contenia la matèria de totes les assignatures. Per passar d'un grau a l'altre no es feien exàmens, sinó que era el/la mestre/a que conside-

Els nins de la casa d'auxili social, a Can Picafort, durant l'estiu

rava quan un alumne podia o no passar. Les assignatures eren les mateixes per als quatre graus: matemàtiques, geometria, gramàtica, geografia, història d'Espanya, història universal, urbanitat, gimnàstica i moral. Naturalment tot s'impartia en llengua castellana. Fins als catorze anys es podia romandre a l'escola primària, després es passava a fer l'ingrés per cursar el batxillerat. Pel que fa a l'acondiciament de l'escola, era bastant pobre; només hi havia allò indispensable i els horaris, de 9:00 a 12:00 h. i al capvespre de 15:00 a 17:00 h., no eren molt estrictes (a vegades s'acabava més tard o més prest). Els alumnes tenien molt de respecte als mestres, tot i que aquests els podien pegar si no s'aplicaven en l'estudi, però així i tot els unia una amistat ja que un mateix mestre els tenia dos o tres anys seguits.

Tots els nins de les escoles nacionals passaven a formar part del Frente de Juventudes, que organitzava campaments on els nins realitzaven una espècie d'instrucció però amb fustells de fusta.

L'almanac escolar continuava posant les directrius que s'havien de seguir⁸⁹ com: tenir vacances tots els diumenges, dies nacionals i dies festius de l'església, a més de les d'estiu, Nadal, i Setmana Santa. L'horari els mesos d'estiu tornava a ser intensiu (de 8:00 a 12:00 h.) i la resta de l'any de 8:30 a 11:30 i de 14:00 a 17:00 h. Els dijous capvespre no s'impartia classe tot i que aquest dia es solia traslladar al dissabte capvespre sempre que la Junta d'Inspectors acceptàs les raons al·legades. El consell local continuava elegint 8 dies festius més. En total eren 234 dies lectius. L'almanac només es refereix a les escoles privades, que almenys han de tenir el mateix període de vacances. Seguint les disposicions d'aquell, la Junta decidia que la tarda lliure setmanal passàs al dissabte perquè era el dia que faltaven més alumnes, ja que acompanyen els seus pares al mercat. Quant a l'horari, es pot veure que a la pràctica no es complia rigorosament. Una altra cosa a tenir en compte és que es celebrava una missa setmanal, normalment els dissabtes a les set del matí; que tots els centres havien de tenir una imatge de la Verge, celebrar el mes de Maria, saludar el mestre amb un «Ave María Puríssima», al qual ha de constestar «sin pecado concebida». Com es pot veure, això és el paradigma del pensament nacional catòlic.

La guerra civil agreujà el dèficit de les escoles públiques i l'ensenyament fou bastant desatès per les autoritats governa-

mentals, ja que a aquestes els interessava més un dualisme entre escola privada —en mans dels ordres religiosos— i l'estatal. Tot el que s'havia aconseguit en la II República se n'anà en orris.

EL PRIMER FRANQUISME

La victòria del bàndol nacional va suposar la implantació del règim franquista; el període analitzat abraça la primera fase (1939-1950), caracteritzada per un acostament del règim als feixismes europeus del moment i pel boicot internacional al qual fou sotmès. La dictadura significà la supressió de tota una sèrie de llibertats aconseguides durant la II República. Pel que fa al camp educatiu, l'escola, després de la guerra civil, es pot qualificar de trista i endarrerida en comparació amb altres països. Es posà en marxa tot un sistema de censura que abraçava centenars de llibres escrits, una llista d'autors prohibits i la depuració de tot el cos docent.⁹⁰

Concretament a Muro, aquests primers anys es caracteritzaren per un gran moviment quant a mestres, ja que, mentre els que havien estat cridats a files es reincorporaren, molts d'altres foren destinats a altres llocs arran del funcionament del concurs general de trasllats. Alguns exemples són: la reincorporació, el novembre de 1940, de Jaume Fiol Borràs, cridat a files, i consegüentment el cessament del mestre substituït Antoni Martorell Molinas.⁹¹ O el cessament de María Soledad Fajardo per haver estat nomenada, amb caràcter definitiu, pel concurs general de trasllats a l'escola mixta de Goret Vey de Santanyí.⁹²

Quant a l'habitatge, els mestres cotinuen ocupant les cases-habitacions que els proporciona l'Ajuntament. Seguint les ordenances del Ministeri d'Educació Nacional, al setembre de 1939 es decideix crear una Junta Local d'Instrucció Primària formada per un president (normalment el batle), un secretari (normalment un regidor de l'Ajuntament), el capellà del poble, un representant del S.E.M (Servicio Español de Magisterio), un representant de l'escola nacional, un representant de l'escola privada i dos o tres vocals (pares de família). Aquesta junta es reunia una vegada al mes i havien de remetre una còpia de l'acta de la junta celebrada amb el cens, matriculació i assistència dels alumnes al Consell Provincial d'Educació Nacional. Igual que en els períodes anteriors, la Junta Local tenia tota una sèrie de tasques per realitzar, com per exemple limitar a 56 el nombre d'alumnes en una aula, tot i que si es disposava de dos mestres el nombre podia arribar a un màxim de 112. Un fet que demostra la dualitat en l'ensenyament i la importància que adquiria l'Església en el camp de l'educació fou la determinació del president de la junta que l'escola privada «Colegio de la religiosas Franciscanas» reunia les condicions de seguretat i higiene prescrites per les ordenances municipals. La conducta pública i privada del professorat i direcció era immillorable, els pares de les nines matriculades estaven satisfets i, a més, no perjudicava l'ensenyança de les escoles de l'Estat.⁹³

Quant a l'assistència escolar, era obligatòria l'elaboració d'una llista d'assistència mensual i de matriculació dels alumnes. En aquestes llistes del mes d'octubre de 1939,⁹⁴ es pot

comprovar que de 117 nins matriculats a l'escola graduada només 49 no tenen cap falta d'assistència i es comptabilitzen 310 faltes en total. Pel que fa a les nines, continuen preferint l'escola de les monges franciscanes, amb un total de 213 alumnes. Per la seva banda, l'escola graduada només en té matriculades 118. En ambdós casos, però, la falta d'assistència continua essent alta (ja que per exemple al primer grau de la graduada, de 49 matriculades es registra un total de 362 faltes i al segon grau de les franciscanes, de 50 alumnes hi ha un total de 553 faltes).

Davant aquest nombre tan gran de faltes, el batle es va veure amb el deure de recordar als pares que havien de complir amb l'obligació d'enviar els nins a l'escola, sota imposició de fortes sancions. Al març de 1940 es decideix no posar sanció als alumnes que, almanco, assisteixin alguna vegada a classe i tenir un major interès damunt aquells que no hi vagin mai o els que ho facin a escoles il·legals.⁹⁵ Aquest mateix any es decidí, a causa de l'escassa assistència pels treballs al camp, suspendre l'examen de fi de curs.

En referència a les vacances, la junta havia de triar els 5 dies de festa, que normalment eren el firó, Sant Antoni, Sant Francesc...

Per altra banda, la junta va posar en marxa tot un programa per ajudar els nins de les famílies més pobres. L'ajuda consistia a becar un al·lot/a pobre perquè rebés educació gratuïta normalment a una escola particular. Una altra mesura fou la d'obrir 16 llibretes per als alumnes més necessitats de les 8 seccions de l'escola graduada; a la vegada, això servia d'incentiu perquè els al·lots duguessin un curs escolar més estable. La junta local també s'encarregà de demanar a l'ajuntament algun donatiu o obsequi per als nins per celebrar dies assenyalats o al final de curs el pagament d'una excursió, concretament la de 1942 fou a les coves del Drac.⁹⁶

El funcionament de l'escola graduada de Muro seguí més o manco les mateixes premisses que durant la guerra civil. És a dir, es continuava amb les assignatures ja esmentades, emprant un llibre per a cada grau. Els alumnes havien de formar al pati per ordre d'estatura i cantar *Cara al sol*. Hi havia un gran respecte cap al mestre i aquest es podia permetre la llicència de pegar al nin sempre que hi hagués un motiu justificat. Eren els mateixos pares que, quan li duien l'al·lot, deien al mestre «*el nin ha d'aprendre a llegir, escriure, fer el compte del porc i si se'n mereix qualche una...*». L'escola graduada, durant aquests anys, patí una sèrie de modificacions com, per exemple, la compra de vuit solars més per a la construcció d'un camp d'esports, la millora pel que fa als seus acabats, decoració i material.

Un altre fet a tenir en compte era la visita de l'inspector, control que torna a sorgir com en èpoques anteriors. Aquest solia fer algunes preguntes als alumnes, mirava els quaderns i observava la disciplina; després elaborava un informe favorable o no del mestre. Per tant, la visita de l'inspector era com un incentiu per al personal docent. La inspectora Cestina Caballero, l'abril de 1940, va visitar l'escola graduada de Muro i posà de relleu que l'educació havia de tenir un sentit pràctic, a més d'inculcar, sobretot a les dones, uns valors religiosos, socials i patriòtics per preparar-les per a la vida en família. La visita de l'inspectora va portar la deman-

L'escola graduada, tot just després d'haver finalitzat les obres

da de material escolar, com la construcció de sis pissarres grans, dues dotzenes de tinters, diverses dotzenes de llibres de lectura, guix i tinta.⁹⁷

Un altre dels efectes de la visita de l'inspectora fou per a les escoles clandestines, ja que les instà a presentar la seva documentació sota pena de tancament. Com que aquesta mesura no va tenir molta d'eficàcia, es va decidir atorgar un permís a set mestres nacionals: Vicente Gómez Bosch, María Soledad Benito del Valle, Gaspar Forteza i Rosa Garau, entre d'altres, per fer classes particulars fora de l'horari oficial. Maria Cloquell Perelló⁹⁸ tornà a sol·licitar l'obertura d'un col·legi, però com que l'informe sobre la seva conducta moral i política, elaborat pel capellà del poble, no li fou favorable es desestimà la seva petició. Al novembre de 1944 es realitzà una llista dels alumnes que tenien les escoles clandestines. De les nou escoles que es visitaren, en moltes, no es trobà cap alumne, segurament perquè la visita fou realitzada cap al migdia i el més normal era assistir a classe el capvespre o el vespre i aprofitar el dia per ajudar els pares. Els dos que tenien més alumnes en aquell moment eren Casto Cortés i Maria Cloquell; a més, realitzaven les classes a la mateixa casa. Na Miquela Barceló (coneguda com Miquela Calça) era la que tenia més nines al seu càrrec. Tots els entrevistats coincideixen que tenia molt bones aptituds per a l'ensenyança i fins i tot les mestres nacionals li tenien una mica d'enveja, ja que comptava amb més alumnes que elles. Al febrer de 1945, i després de donar un termini de 15 dies per justificar la seva legalitat, no pogueren continuar impartint les seves classes particulars: Miquela Barceló, Casto Cortés, Antoni Ramis... S'ha de tenir en compte que la majoria dels que obrien una escola clandestina era gent que sabia llegir i escriure i només alguns d'ells tenien el títol de mestre. Aquests darrers si obrien una escola sense el pertinent permís, també era considerada il·legal, ja que aquests mestres particulars també havien de rebre la visita d'un inspector per revisar la seva línia d'actuació. Era una situació que els mestres que venien de fora no entenien, perquè tant les escoles clandestines com les particulars tenien un alt nombre d'alumnes tot i que, segons ells, els nins no gaudien del material ni instal·lacions pròpies, pel fet d'ubicar-se, moltes d'aquestes escoles, al corral o porxo de la casa del mestre. Paradoxalment eren les famílies de

classe inferior les que duien els seus fills a les escoles particulars pel simple costum de considerar-les millors, ja que eren *de pago* i, per tant, encara no estaven avesats al fet que l'ensenyament fos gratuït. Les famílies d'ideals esquerrans i amb una mica més de consciència s'adonaven que l'escola pública era millor. En definitiva, així com el nivell de vida augmentava i els nins podien anar a l'escola de dia i no al vespre, aquestes escoles particulars anaren desapareixent.

Al 1938 s'acordà la construcció d'una casa per a l'auxili social, que estaria ubicada al pis superior de l'exconvent de mínims i constaria d'una guarderia i una casa de socors (que contenia una infermeria, sala d'operacions, servici i magatzem). Populament es coneixia el centre amb el nom de *casa-cuna*.⁹⁹ Segons ens conta Antònia Vallespir, que fou mestra i directora, la *casa-bressol* fou inaugurada el 2 de maig de 1942 i el personal que hi treballava era el següent: la directora, una mestra, una infermera, dues guardadores, una cuinera, dones de neteja, dones per a la bugaderia i un metge. Els nins que hi acudien solien ser nins provinents de famílies pobres, naturals de diferents pobles de Mallorca, però la majoria venien de Palma. Els infants es separaven dels seus pares, que només els podien visitar un diumenge al mes, però passaven el Nadal i la mitjana festa de Nadal a casa seva.

L'edat dels infants podia oscil·lar entre els dos mesos i els 7 anys, però a la pràctica Antònia Vallespir ens confirmà que els més petits que tenien eren de tres anys. Tenien un total de 50 infants, en aquest cas nins i nines anaven a la mateixa aula però estaven separats. L'educació que rebien no es basava tant en l'aprenentatge de diferents assignatures, sinó que es feia com una espècie de *parvulari maternal* (a molts se'ls ensenyava a parlar), això sí en castellà. Quan tenien set anys, i físicament es trobaven bé, eren entregats als seus pares amb la comunió ja feta.

Aquesta institució perdé força fins que va desaparèixer al 1952. No depenia de la junta local (encara que aquesta hi col·laborà molt), sinó que havia de retre comptes a la Delegació Provincial d'Auxili Social que, a la vegada, era una entitat de la Falange Espanyola Femenina.

En resum, es pot dir que el règim franquista suposà un desinterès en el camp de l'educació si ho comparem amb les noves iniciatives (pedagògiques, higièniques...) promogudes per la República. L'Església tornà a recuperar el poder perdut en el camp docent i així ens trobam amb una estructura dual d'ensenyament (laic i religiós), però ambdós contribueixen a inculcar els valors afins a la dictadura. ■

Miquel segura
Elionor Crespi Cladera

BIBLIOGRAFIA

- A.D. (1977) *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*, col. Els treballs i els dies, ed. Moll, Mallorca.
- A.D. (1978) *Comunicacions. II jornades d'història de l'educació en els Països Catalans*, Departament de Pedagogia, Facultat de Filosofia i Lletres, Ciutat de Mallorca.
- A.D. (1988) *Inventari de l'Arxiu Municipal de Muro*, Consell Insular de Mallorca, Palma de Mallorca.
- A.D. (1997) *Muro, romandre a la memòria*, Associació Cultural Algebe-lí, Muro.
- ALBERTÍ, Benet (1997) *Banyalbufar, a l'ombra de la falange*. Guerra Civil a Mallorca poble a poble, ed. Documenta Balear, Palma.
- CANUT, M.ª Luisa; AMORÓS, J.L. (2000) *Maestras y libros (1850-1912)*. UIB, Palma.
- COLOM, Antoni J. (1984) *Don Miquel Porcel Riera i els inicis de l'activisme escolar a Mallorca*, Centre d'Estudis Socialistes Gabriel Alomar, Mallorca.
- COLOM, Antoni J. (1991) *Assaig d'història de l'educació a la Mallorca Contemporània*, col. *Monografies*, UIB, Palma.
- COMAS, Francisca (1997) *Melcior Rosselló i Simonet, mestre*, Ajuntament de Santa Maria del Camí.
- COMPANY, Arnau (1996) *Sant Joan, cacies i repressors*. Guerra Civil a Mallorca poble a poble, ed. Documenta Balear, Palma.
- CONGREGACIÓN DE HIJAS DE LA MISERICORDIA (1929) *Reseña histórica por una religiosa del mismo instituto (1856-1929)*, ed. Seráfica.
- FULLANA, Pere; LLABRÉS, Pere Joan (1997) *Gabriel Marià Ribas de Pina. Evangelitzador i fundador (1814-1873)*, Congregació Religioses Franciscanes, Palma.
- JANER MANILA, Gabriel (1983) *Emili Darder i la política sanitario-escolar de l'ajuntament de Ciutat en temps de la II República*, ed. La Ciutat de Mallorca.
- LLABRÉS, Pere Joan (1994) *Dos hermanos para dar misericordia*, col. *Folletos con Él* núm. 132, CONFER, Madrid.
- LLINARES MARTORELL, Josep (1998) *Pregó de les festes de Sant Joan*, Ajuntament de Muro.
- OLIVER, Jaume (1985) *Joan Comas i la política educativa de la II República (1936-1939)*, Palma de Mallorca.
- POMAR FUSTER, Jaume (1990) *Assaig històric sobre el desenvolupament de la instrucció pública a Mallorca*, Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Palma.
- SANMARTÍ, Josep (1989) *Josep Curet, racionalista i republicà. La II República*, ed. Graó.
- SANTANA, Manel (1996) *Consell, les penes de mort. Guerra Civil a Mallorca poble a poble*, ed. Documenta Balear, Palma.
- SASTRE SERVERA, Mateu (1934) *Muro en la Mano*, Ajuntament de Muro.
- SUREDA, Bernat (1984) *La formación del profesorado en Mallorca. Precedentes y origen de la escuela normal*, Institut de Ciències de l'Educació, Palma de Mallorca.

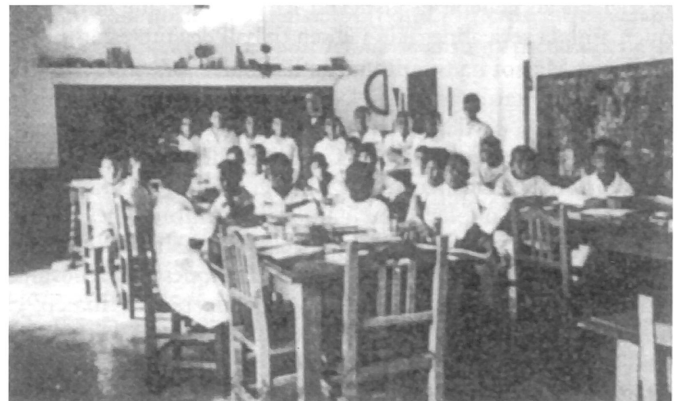
FONTS ORALS

- Sr. **Gabriel Barceló Mas**, natural de Muro, nascut dia 3 de febrer de 1924, mestre d'escola privada (des de l'any 1948-49) i després de la graduada.
- Sr. **Joan Julià Reynés**, natural de Muro, nascut dia 29 de març de 1929, fill del contractista de les obres de l'escola graduada i alumne de l'escola primària de Muro entre 1939 i 1943.
- Sr. **Josep Llinares Martorell**, natural de Muro, pedagog i estudiós de la matèria.
- Sr. **Josep Maria Segura Aguiló**, natural de Muro, nascut dia 4 d'abril de 1910, alumne de l'escola nacional de nins entre 1917 i 1922, sota la tutela del mestre Joan Caldes.
- Sra. **Antònia Rotger Crespi**, natural de Marratxí, nascuda dia 2 de juny de 1918, mestra i directora de la Casa d'Auxili Social.

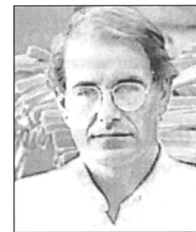
NOTES

- (1) Arxiu Municipal de Muro (a partir d'ara AMM), Actes del ple núm. 27, f. 125.
- (2) AMM, Actes del ple núm. 24, f. 52.
- (3) *Idem*, f. 50.
- (4) AMM, Lligall 955, f. 1.
- (5) *Idem*, f. 10, 14, 18.
- (6) AMM, Lligall 954/9, f. 14.
- (7) *Idem*, f. 31.
- (8) AMM, Lligall 955, f. 2.
- (9) AMM, Lligall 954/9, f. 30.
- (10) *Idem*, f. 3, 16.
- (11) AMM, Lligall 955, f. 2, 3.
- (12) Vegeu COLOM, Antoni J. (1991), *Assaig d'història de l'educació a la Mallorca Contemporània*. Col. *Monografies*. UIB.
- (13) AMM, Lligall 954/9, f. 12.
- (14) *Idem*, f. 39.

- (15) AMM, Lligall 955, f. 14.
- (16) Vegeu COLOM, Antoni J. (1984), *Miquel Porcel Riera i els inicis de l'activisme escolar a Mallorca*, Centre d'estudis socialistes "Gabriel Alomar", Mallorca.
- (17) Es pot seguir el judici que enfrontà els germans Carpena contra l'ajuntament als llibres d'actes del ple núm. 25 i núm 27, concretament AMM, Actes del ple núm. 25, f. 160, 183. També, AMM, Actes del ple núm. 27, f. 16, 21.
- (18) S'observen, en moltes de les actes de la junta local, importants quantitats de faltes d'ortografia, fetes, al cap i a la fi, per uns homes que són els encarregats de passar visita a les escoles per comprovar el nivell de coneixement dels al·lots i que són els primers a queixar-se si no veuen progrés. Es pot observar això a AMM, Lligall 954/7, f. 7. També AMM, Lligall 954/9 f. 4, 16, 20. També, AMM, Actes del ple núm. 28, f. 16.
- (19) AMM, Lligall 954/4, f. 5.
- (20) AMM, Lligall 954/7, f. 4.
- (21) AMM, Lligall 954/9, f. 6.
- (22) *Idem*, f. 15.
- (23) AMM, Actes del ple núm. 27, f. 114.
- (24) AMM, Lligall 954/9, f. 25.
- (25) *Idem*, f. 32.
- (26) *Ibidem*, f. 36.
- (27) *Ibidem*.
- (28) AMM, Lligall 955, f. 12.
- (29) *Idem*, f. 13.
- (30) *Ibidem*, f. 14.
- (31) *Ibidem*, f. 23.
- (32) *Ibidem*.
- (33) *Ibidem*, f. 20.
- (34) *Ibidem*, f. 21.
- (35) Les dades personals d'aquestes mestres, tals com, la data de naixement, la promoció, les convocatòries a les quals es presentaren..., es poden consultar a CANUT, M.ª Luisa i AMORÓS, J.L. (2000), *Maestras y libros (1850-1912)*, UIB, Palma, pàgs. 66, 96, 129, 130, 135, 136, 139, respectivament.
- (36) AMM, Lligall 954/9, f. 2.
- (37) *Idem*.
- (38) AMM, Actes del ple núm. 24, f. 232.
- (39) AMM, Lligall 954/9, f. 5.
- (40) *Idem*, f. 8.
- (41) AMM, Lligall 955, f. 14.
- (42) *Idem*, f. 15.
- (43) *Ibidem*.
- (44) Vegeu, FULLANA, Pere i LLABRÉS, Pere Joan (1997), *Gabriel Marià Ribas de Pina. Evangelitzador i fundador (1814-1876)*, Congregació Religioses Franciscanes, Palma, pàg. 164.
- (45) Vegeu, CONGREGACIÓ DE HIJAS DE LA MISERICORDIA (1929), "Fundaciones verificadas por la Rdma. M. Sor Concepción de S. José Ribas de Pina (1856-1878)", *Reseña histórica por una religiosa del mismo instituto (1856-1929)*, ed. Seráfica.
- (46) Vegeu, FULLANA/LLABRÉS, *op. cit.* 1997. pàg. 164.
- (47) AMM, Lligall 960.
- (48) AMM, Lligall 954/9, f. 4.
- (49) AMM, Actes del ple núm. 25, f. 156, 187.
- (50) AMM, Lligall 954/9, f. 17.
- (51) *Idem*, f. 28.
- (52) En un cens escolar de l'any 1924 sabem que, a les escoles nacionals, hi ha 499 nins matriculats i 687 nines, mentre que a la privada de les franciscanes, el nombre es situa vora les 300 nines, a més d'haver-se de fer càrrec de 15 nins.
- (53) AMM, Lligall 955, f. 31.
- (54) AMM, Actes del ple núm. 31, f. 8.
- (55) *Idem*.
- (56) AMM, Lligall 955, f. 25.
- (57) *Idem*, f. 20.
- (58) *Ibidem*, f. 24.
- (59) AMM, Actes del ple núm. 30.
- (60) *Idem*.
- (61) *Ibidem*, f. 156.
- (62) AMM, Actes del ple núm. 31.
- (63) AMM, Lligall 955, f. 30.
- (64) AMM, Actes del ple núm. 30, f. 281.
- (65) En principi, aquesta acta fou trobada, solta, al lligall 954, lligall que conté les actes de la junta local d'instrucció pública entre els anys 1854-1907. Així doncs, la seva referència hauria de ser AMM, Lligall 954, s.f. Però com es pot observar els anys d'aquest lligall, no abracen la cronologia d'aquesta acta, per la qual cosa pensam que realment hauria d'estar ubicada al lligall 667, que conté el pressupost, subhasta i projecte de construcció de l'escola graduada, de l'any 1929 fins el 1934. Per tant, la referència hauria de ser AMM, Lligall 667, s. f.
- (66) Vegeu, SANTANA, Manel (1996), *Consell, les penes de mort*. Col. Guerra civil a Mallorca poble a poble, ed. Documenta Balear.
- (67) AMM, Actes del ple núm. 33.
- (68) *Idem*.
- (69) AMM, Lligall 958.
- (70) AMM, Llibre 956.
- (71) *Idem*.
- (72) Vegeu, DD. AA. (1978), *Comunicacions. II jornades d'història de l'educació en els Països Catalans*. Departament de Pedagogia, Facultat de Filosofia i Lletres, Ciutat de Mallorca.
- (73) AMM, Llibre 956.
- (74) *Idem*.
- (75) *Ibidem*.
- (76) *Ibidem*.
- (77) *Ibidem*.
- (78) *Ibidem*.
- (79) AMM, Actes del ple núm 33, f. 66.
- (80) AMM, Actes del ple núm 34.
- (81) AMM, Lligall 958.
- (82) AMM, Llibre 956.
- (83) Tot el procés d'aprovació del pressupost es pot seguir, íntegrament, a AMM, Lligall 669.
- (84) AMM., Actes del ple núm. 34
- (85) Vegeu, OLIVER, Jaume (1985), *Joan Comas i la política educativa de la segona república (1936-1939)*, Palma de Mallorca.
- (86) Vegeu, COMPANYY, Arnau (1996), *Sant Joan, caicis i repressors*. Guerra civil a Mallorca poble a poble, ed. Documenta Balear.
- (87) AMM, Lligall 958.
- (88) AMM., Llibre 956.
- (89) *Idem*.
- (90) Vegeu DD. AA. *op. cit.* 1978.
- (91) AMM, Lligall 957, f. 17.
- (92) *Idem*.
- (93) AMM, Lligall 957.
- (94) *Idem*.
- (95) *Ibidem*, f. 8.
- (96) *Ibidem*, f. 34.
- (97) AMM, Actes del ple núm. 39, f. 12.
- (98) AMM., Lligall 957, f. 9.
- (99) Tant el projecte i reglament de la casa-bressol, com la seva memòria, es poden trobar perfectament detallats a AMM., Lligall 463.

Pere Ventayol amb els nins de l'escola nacional, a l'exconvent

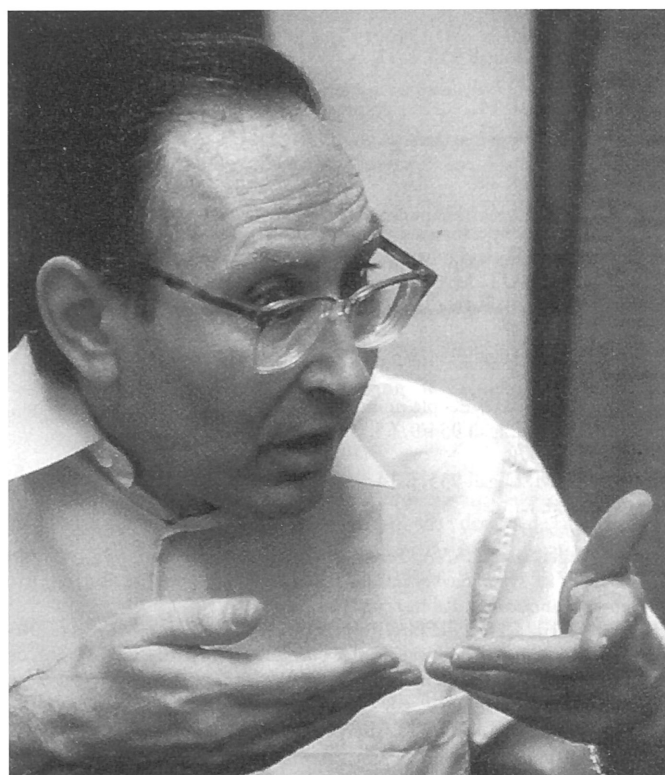
Josep Massot i Muntaner, *Doctor Honoris Causa*¹

Magnífic i Excel·lentíssim Sr. Rector
Honorables autoritats
Amics claustrals
Sres. i Srs.

Per moltes raons és per a mi un honor molt especial poder apadrinar avui el pare Josep Massot i Muntaner en aquesta solemne sessió. L'única recaça que tinc és veure si podré dur a terme aquesta missió sense massa mancances, sense massa oblits. La seva labor en el camp de la recerca humanística és ja tan extensa i la seva presència en l'àmbit científic i editorial tan important que, per molt que m'hi esforci, molts dels seus mèrits quedaran fora del meu parlament. Tanmateix no he volgut declinar aquest honor, perquè sé també que Josep Massot és un home molt present per a tots els qui s'interessen per aquests camps del saber o de la difusió cultural, i els aspectes que en la meua intervenció no tinguin el relleu que mereixen, seran fàcilment detectables per molts dels qui m'escolten, cosa que evidentment em tranquil·litza.

De fet, el reconeixement que avui la UIB li atorga ja ha estat precedit pel d'altres institucions com l'Obra Cultural Balear, la Fundació Jaume I o la Generalitat de Catalunya, que li han concedit alguns dels seus premis. Els qui coneixem l'activitat de Josep Massot, realment exemplar, sabem que aquests premis han de ser només una petita part dels que ha de rebre si la societat en general fa justícia a les persones que la dignifiquen amb la seva abnegació i el seu treball desinteressat.

Josep Massot ha tingut una actuació decisiva en la promoció de l'activitat científica relacionada amb la cultura catalana. El 1973 va participar en la creació de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, de la qual ha estat el més eficient secretari entre el 1973 i el 1993, i encara és l'encarregat de les publicacions i un dels membres més actius. D'altra banda, ha tingut una participació destacada en algunes de les publicacions periòdiques científiques més rellevants d'aquest camp: la revista *Randa*, fundada per ell mateix el 1975, una de les dues o tres revistes culturals més importants que mai s'hagin publicat a Mallorca; els *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, de la mateixa Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, fundada el 1980, o la revis-

J. Massot i Muntaner (Foto: Arxiu Lluç)

ta *Llengua i Literatura*, fundada el 1986, òrgan de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que ell mateix va contribuir a fundar. Precisament ara l'Institut d'Estudis Catalans l'acaba de nomenar membre numerari de la seva Secció Historicoarqueològica. Certament tot això, i d'altres actuacions que aquí només podrem descriure molt superficialment, l'han convertit en un personatge gairebé imprescindible.

Efectivament, durant les quatre darreres dècades d'aquest segle que ara ja s'acaba, la figura de Josep Massot ha estat un model i un exemple de gran valor. Per molts de motius: pels seus innombrables estudis, plens d'erudició, de saviesa i d'ob-

jectivitat científica; per la seva immensa tasca d'editor, sempre disposat a col·laborar en la difusió dels llibres de comercialitat més dubtosa, però també més necessaris; per la seva disposició a ajudar els altres investigadors amb una generositat que no té precedents, i per tantes altres coses.

Els seus primers contactes amb els temes culturals s'han de situar en el si de la seva pròpia família. Entre els seus familiars, si fa no fa pròxims, hauríem de destacar el besavi Guillem Massot i Beltran (1842-1900), compositor de música sacra; l'avi Josep Massot i Planes (1875-1943), músic i folklorista autor d'un important *Cançoner musical de Mallorca*, que restaria inèdit fins que Josep Massot i Muntaner mateix el publicà el 1984; l'oncle Melcior Massot i Planes, organista de Santa Eulàlia, i el seu pare, Guillem Massot i Capó, que avui ens honra amb la seva presència, autor almenys de composicions poètiques publicades els anys quaranta i de diverses obres teatrals no editades però algunes representades. Menció especial mereixen els seus oncles Mercè i Marià Massot i Planes, que durant els anys més foscs de la postguerra, entre el 1942 i el 1945, mantingueren una tertúlia literària a casa seva, després continuada per la del poeta Guillem Colom, també amic íntim de la família, que a la llarga s'havien de convertir en una de les poques expressions de cultura catalana en la Mallorca d'aquella època, com el mateix Josep Massot ha estudiat minuciosament. El primer pòsit cultural, per tant, l'adquirí en aquest entorn cultural i així es familiaritzà ben dejorn amb autors com Jacint Verdaguer, Miquel Costa i Llobera, Josep Maria Folch i Torres, els autors de l'Escola Mallorquina, des de Maria Antònia Salvà a Miquel Ferrà i tants d'altres que ara no podem citar amb detenció.

Un altre període important en la seva formació, el varen constituir els anys d'estudi a la Universitat de Barcelona, entre el 1958 i el 1963. En aquesta època entrà en contacte amb algunes de les persones que sempre considerarà mestres seus. A les aules d'aquella universitat tant constrenyida pel franquisme encara hi va poder rebre el mestratge d'homes il·lustres com Carlos Seco, «un dels primers que varen fer història contemporània», Martí de Riquer, «un professor extraordinari», segons les seves paraules, o José Manuel Blecua i Joan Petit, que tanta literatura espanyola i francesa li varen ensenyar. Tanmateix, va ser al marge de la universitat oficial que rebé alguna de les influències més decisives, especialment als Estudis Universitaris Catalans, tan importants per a la qualitat de la docència i la recerca catalana durant els anys cinquanta i seixanta. Allà hi pogué conèixer Ramon Aramon, present a totes les empreses de reactivació cultural a la Barcelona d'aquell període, i, sobretot, Joaquim Molas, que, tot just acabat el seu lectorat a Liverpool, enlluernava els alumnes dels Estudis Universitaris Catalans amb unes classes plenes de suggeriments. Altres noms que no podem oblidar en la formació de Massot són el de Jordi Rubió i Balaguer, que conegué a l'Institut d'Estudis Catalans, i de qui sovint ha recordat les seves «llicions de rigor intel·lectual, d'entusiasme per la recerca històrica i literària, i d'optimisme»; Josep Maria Casacuberta, que li obrí les portes de l'editorial Barcino i dels seus fons documentals sobre Renaixença i cultura popular; el pare Miquel Batllori, que pogué tractar a la residència d'estudiants de Sarrià, i amb qui amb el temps compartiria tantes hores d'intercanvi intel·lectual a Montserrat, o el mateix Francesc de Borja

„Josep Massot i Muntaner. EL PRIMER FRANQUISME A MALLORCA

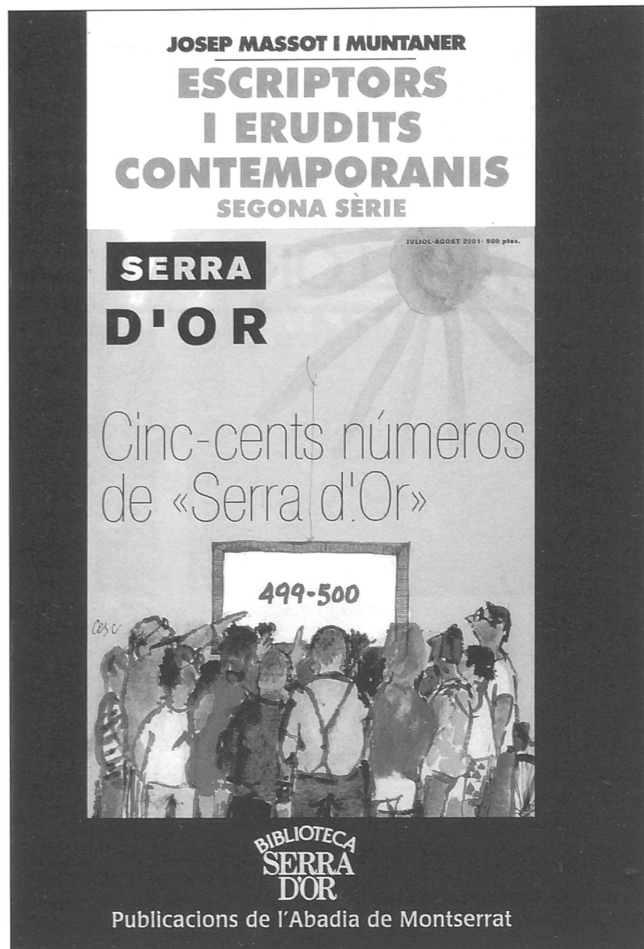

BIBLIOTECA
SERRA
D'OR

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Moll, amb qui començà a relacionar-se amb motiu de les seves primeres recerques folklòriques i lingüístiques i que, a la llarga, havia de considerar «la persona que m'ha influït més i amb qui he tingut més contacte des d'un punt de vista intel·lectual». Són els autèntics homenots, per dir-ho en la terminologia de Josep Pla, que orientaren les primeres passes, ja molt fermes, d'aquell jove que entre els seus primers treballs redactava alguns articles que encara avui són una referència indispensable. Així l'«Aportació a l'estudi del Romançer Balear» o les «Notes sobre la supervivència del teatre català antic», tots dos d'una densitat erudita i interpretativa aclaparadora, publicats als *Estudis Romànics* dirigits precisament per Ramon Aramon.

Tanmateix, ja abans d'acabar la llicenciatura, un fet important de la seva biografia va canviar el seu destí. Quan tot semblava predestinar-lo a una carrera brillant en els àmbits universitaris, i quan acaronava la possibilitat de seguir les passes de Joaquim Molas amb un lectorat a Liverpool, la vocació religiosa pesà més i el setembre del 1962 va decidir entrar a formar part de la comunitat benedictina de Montserrat, que també tenia una llarga tradició cultural i que, a la llarga, s'havia de convertir en el marc ideal per al seu desplegament intel·lectual. Aleshores es lliurà als estudis de filosofia i teologia i encara el 1966 i el 1970 va fer dues estades a monestirs

benedictins d'Alemanya, on completà la seva formació. Finalment el 1972 va ser ordenat sacerdot.

Josep Massot i Muntaner ha destacat com a professor, com a editor i com a investigador i assagista. Potser l'activitat menys coneguda és la de professor: l'ha exercida a l'interior del monestir ensenyant llengua catalana i literatura catalana, castellana i francesa als deixebles que hi seguien els estudis de secundària entre el 1964 i final dels anys vuitanta. L'exercí, també, durant tres anys, 1970-1973, a la Universitat de Barcelona. Vaig tenir la sort de poder seguir les seves classes el 1972, atret pel seu prestigi, ja que no n'era alumne oficial. Puc donar fe de fins a quin punt resultaren fecundes per a mi i per a altres companys. Pacientment mostrava als alumnes els camps de recerca que l'apassionaven i els feia descobrir totes les seves possibilitats. Record, per exemple, l'impacte que em va provocar quan m'explicà, per primer cop, la importància del còdex mallorquí de les consuetes teatrals de final del segle XVI.

A la meva formació i a la de molts altres, les classes trobaren un complement perfecte en el llibre *Els mallorquins i la llengua autòctona*, també del 1972. A les seves pàgines podíem resseguir l'actitud de molts de mallorquins respecte a la seva llengua i hi podíem descobrir múltiples figures capdavanteres de la nostra cultura, entre les quals destacaven les del segle XIX. No vull insistir a autocitar-me, però aquests temes m'han interessat per sempre més i són a la base del meu modest cur-

riculum científic. És de justícia afegir que el meu cas no respon a cap predisposició especial i que si té cap valor aquí és únicament el de demostrar la qualitat de l'aportació universitària de Josep Massot. No cal dir que després aquest magisteri s'ha estès a una quantitat ingent de deixebles d'arreu del món, que l'han trobat sempre disposat a atendre'ls i als quals ha ofert les seves fonts d'informació gairebé inesgotable i per als quals s'ha convertit en una magnífica referència científica. La seva activitat com a conferenciant i com a protagonista de cursos i seminaris avalen encara més aquest aspecte.

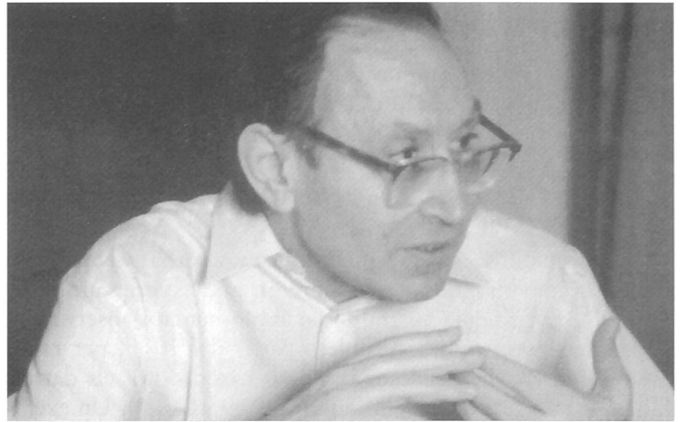
L'editor Josep Massot també va néixer a l'interior del monestir. El 1971 l'abat Cassià Just li demanà que fes un informe sobre la manera de potenciar les publicacions de la comunitat. En aquell moment Josep Massot pensava de repetir, per tercera vegada, l'estada a Alemanya, però els esdeveniments es precipitaren i tornaren a contradir les previsions inicials. L'informe degué ser prou convincent i el pare abat el nomenà l'autor director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, càrrec que ha ocupat, sense interrupció, fins ara. Per tant, fa vint-i-set anys que n'és el màxim responsable, cosa que ens permet d'afirmar que bona part de l'impenta de l'editorial i del seu prestigi a l'àmbit religiós, científic i literari són obra personal de Josep Massot. I tampoc no cal remarcar gaire aquest prestigi, perquè té un reconeixement social molt ampli. Actualment les PAM publiquen entre 140 i 160 títols anuals, tenen unes seixanta col·leccions actives i uns tres mil llibres en catàleg. Les xifres són realment espectaculars, i ho són més encara si tenim en compte l'estructura de l'editorial i els temes que hi són més habituals. Josep Massot hi actua com a autèntic editor, en el sentit més complet de la paraula, ja que té una cura molt directa de cada llibre que s'hi publica. Els seus suggeriments i correccions als autors són sempre meticulosos i sovint van molt més enllà del que s'esperaria d'un simple editor que fes la feina per complir amb la jornada laboral. Som molts els qui hem viscut l'experiència de refer capítols, regularitzar aparats científics, revisar transcripcions o corregir asprositats de l'estil d'un o altre llibre per indicació directa de Josep Massot. Aquesta és també una manera d'exercir un magisteri sovint silencios i mal reconegut, però d'una eficàcia exemplar.

No he d'insistir en aquests aspectes. Actualment al Museu d'Història de Catalunya es pot visitar l'exposició *Montserrat, 500 anys de publicacions 1499-1999* i en el catàleg s'hi reproduïxen moltes de les dades que podríem retreure. Tanmateix hem de remarcar la importància que el llibre universitari té en aquesta editorial. Més concretament ens volem referir al llibre d'erudició, als treballs d'interpretació històrica, a les edicions crítiques, a les actes de congressos i seminaris, a les sèries documentals, etc. En aquest sentit es pot dir que és l'editorial més activa en aquest camp i una de les poques que continua basant la seva producció en aquest model de llibre. Respon a una actitud de servei que realment honora l'Abadia i que el seu cap d'edicions sempre ha volgut mantenir, malgrat les dificultats que, sens dubte, ha hagut de superar al llarg dels anys. Col·leccions tan prestigioses com la Biblioteca Abat Oliva, potser la més emblemàtica, els Textos i Estudis de Cultura Catalana o, fins i tot, la Biblioteca Serra d'Or han inclòs de sempre ençà nombrosos estudis que tenen l'origen a les aules universitàries. Les coedicions amb l'Institut Interunivers-

sitari de Filologia Valenciana, amb la Universitat de les Illes Balears, amb la qual manté les col·leccions Marian Aguiló i Miquel dels Sants Oliver, o, més puntualment, amb altres universitats i institucions confirmen aquest caràcter. Òbviament les PAM no són només això i el seu catàleg inclou també totes les variants del llibre religiós, el llibre didàctic, la literatura per a infants, l'erudició d'àmbit local, la literatura de creació i altres productes que ara no podem detallar.

Malgrat aquesta intensa dedicació a l'editorial, Josep Massot també ha desplegat una gran activitat com a investigador, només possible gràcies a la seva laboriositat exemplar. En aquest moment ha publicat ja més de trenta llibres, alguns dels quals unitaris i d'altres selecció i revisió d'una part dels més de 350 articles apareguts a revistes científiques, a les actes de múltiples congressos i a llibres col·lectius o a publicacions de divulgació cultural. En conjunt confegeixen un monument de primer ordre, que només sabem comparar a l'obra del seu amic íntim, el pare Miquel Batllori o, en un altre sentit, a la de Francesc de Borja Moll, que també va compaginar la tasca d'editor amb la de redactor pacient del *Diccionari català, valencià, balear*. Els interessos bàsics de la recerca de Josep Massot són ja definits a les seves primeres publicacions i després, amb múltiples ampliacions, s'han mantingut amb una tenacitat exemplar. El seu pare, Guillem Massot i Capó, li demanà ajuda per publicar el *Cançoner musical de Mallorca*, de l'avi Josep Massot i Planes, que havia restat inèdit, i aquest és l'origen del seu interès per la cançó tradicional i pel món de la literatura popular i del folklore en general. Paral·lelament, els seus contactes amb la literatura francesa havien fet que s'interessàs per Georges Bernanos i per aquest camí va voler comprovar què hi havia de veritat i de mentida rere *Les grands cimetières sous la lune* i rere la polèmica que la publicació d'aquest llibre havia provocat a Mallorca i a fora Mallorca. Així va començar a interessar-se pel tema de la Guerra Civil a Mallorca i de les seves conseqüències. Finalment, *Els mallorquins i la llengua autòctona* i l'*Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, els seus dos primers llibres —del 1972 i 1973, respectivament—, neixen d'un suggeriment de Joaquim Molas i inicien els temes d'història de l'Església i d'història de la cultura, especialment relacionada amb la llengua i la literatura catalanes, que també ocupen un gruix molt considerable de la seva producció.

Metodològicament, els treballs de Josep Massot tenen un segell molt característic. Hereu dels grans mestres del neopositivisme autòcton, des de Rubió a Batllori, i bon coneixedor de les tendències erudites i interpretatives contemporànies, alterna l'exposició objectiva dels fets amb un aparat bibliogràfic i documental d'impressionants dimensions i amb una voluntat d'exhaustivitat que fa que sempre pugui ampliar els mateixos temes amb noves aportacions cada vegada més fonamentals. L'objectiu sempre és el mateix: descriure i comentar la realitat que s'estudia i, alhora, mostrar la base documental que justifica aquestes operacions. Massot sempre és generós en la reproducció de citacions, de documents; en definitiva, en la reproducció de les paraules en primera persona dels seus protagonistes històrics. Si ens hi fixam bé, però, també ens diu sempre el sentit que les coses tenen en la seva època. Si l'erudició és el valor més incontestable dels seus escrits, és precisament perquè creu que l'historiador ha de restar en segon

J. Massot i Muntaner (Foto: Arxiu Lluç)

terme, desplaçat per la pròpia dinàmica de la història que reconstrueix.

Tot això, però, no nega la passió o l'entusiasme amb què porta a terme la seva tasca d'investigador. La mateixa elecció dels temes que sempre l'han interessat és feta des de la passió, l'entusiasme i, afegiria, el compromís cívic. La seva actitud davant la vida fa que es defineixi com una persona amb unes fidelitats elementals. Fidelitats a la llengua i a la cultura catalanes, als valors de convivència i de tolerància, a l'acceptació de la discrepància. A la base dels seus estudis també hi podem descobrir aquestes fidelitats. Fixem-nos, per exemple, que les actituds històriques respecte a la llengua catalana o les tensions provocades per la guerra civil, dos dels seus grans temes, encara condicionen poderosament el nostre present. De fet, qualsevol episodi del passat històric el condiciona, però aquests encara ho fan d'una manera més directa i immediata. I Massot els ha dedicat moltes pàgines. Per això més d'un cop s'ha vist en el centre de petites polèmiques que mai no ha provocat, però que ha hagut de rebatre. Ho ha fet explicant precisament la seva manera de treballar. El 1977, al pròleg d'un dels seus primers llibres, *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, escrivia: «He procurat sempre —sense deixar de prendre una postura ben determinada enfront dels problemes— de treballar amb objectivitat i amb una certa fredor, que potser semblarà excessiva a alguns. Fins i tot he preferit, com altres vegades, donar més importància a la narració que no a la interpretació dels fets, i en els punts més conflictius —els de l'església i la guerra civil— no he dubtat a incloure una llarga sèrie d'apèndixs documentals que convencin els in-crèduls, que es troben a tot arreu.» I en el seu darrer llibre, *Tres escriptors davant la guerra civil* (1998), ha insistit: «Val a dir que la meua intenció no ha estat ni serà mai de fer cap judici d'intencions, sinó de mirar d'exposar, d'una manera tan objectiva com sigui possible i utilitzant tota la documentació de què dispo —sense amagar mai ni una sola dada, ni deixar de donar mai una sola informació important—, quina ha estat l'autèntica actitud dels mallorquins —i de les persones relacionades amb Mallorca, com ara Bernanos— davant la guerra civil i les seves conseqüències.» Es tracta, per tant, d'un mètode conscient, adoptat ja fa temps i seguit amb una completa fidelitat fins avui mateix. No consisteix únicament a acumular informació gratuïta, sinó que l'important és mostrar com anaren realment les coses, quines foren les actituds

dels protagonistes de la història i quines idees entraren en el debat intel·lectual —ideològic o cultural— en cada moment. I fer-ho de manera que no resti cap possibilitat de dubte, si això és possible: amb la força dels materials d'arxiu, en l'exhumació dels quals sempre és especialment perspicaç i fecund. Sense amagar «ni una sola dada» per tal que fins i tot «els in-crèduls, que es troben a tot arreu» no puguin negar l'evidència dels fets.

És un mètode exigent, que implica una exhaustiva recerca de les fonts bibliogràfiques i, sobretot, arxivístiques arreu del món. La documentació militar o diplomàtica conservada a l'Estat espanyol, més accessible a partir del 1975, per raons òbvies, o als arxius anglesos i italians han produït els darrers llibres sobre l'enfrontament bèl·lic del 1936-1939. Un exemple modelic en aquest sentit és el volum sobre *El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)* del 1995. Però les aportacions documentals no se circumscriuen només al tema de la guerra, sinó que també han estat espectaculars en el de la literatura tradicional i en els que fan referència a la cultura literària del segle XIX i de començament del XX. Concretament, la recuperació de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, en una part important procedent de Suïssa, i cedit pels hereus del mecenes Rafael Patxot i Jubert al monestir de Montserrat, gràcies a les gestions directes de Josep Massot, també ha marcat un tomb important en els estudis sobre literatura popular no només de Massot, sinó de tots els folkloristes que ara el tenen al seu abast. Sens dubte la disponibilitat d'aquests materials marcarà un abans i un després en aquesta mena de treballs i ens consta que ja hi ha més d'una tesi doctoral que els tenen com a referència primordial. El mateix arxiu té una importància cabdal per als estudis sobre la Renaixença i el segle XIX, ja que conserva una part important dels manuscrits personals de Marian Aguiló i Fuster, com ell ha començat a indicar en els darrers treballs dedicats al patriarca dels nostres escriptors del vuit-cents.

Els estudis de Josep Massot descriuen i comenten amb una minuciositat única els temes que tracten. Del període de la Guerra Civil a Mallorca, per exemple, tenim la sensació que ho sabem tot, fins la palpació més subtil de la vida pública i privada. No seria fàcil de trobar tres anys de cap altra comunitat estudiada amb tanta precisió. I això que la sèrie de llibres que hi ha dedicat, per cert els tres últims —*Els bombardeigs de Mallorca, Guerra civil i repressió a Mallorca* i *Tres escriptors davant la guerra civil*— ben recents, encara és incompleta i ja té anunciades noves aportacions. I gairebé el mateix podríem dir, potser amb una mica menys d'exactitud, d'altres sectors socials, literaris o lingüístics que l'han interessat. Recordant Costa i Llobera, gosaria dir que, sense la seva aportació, els mallorquins no seríem qui som, culturalment parlant, o no sabríem que ho som, que és un poc el mateix. Molts dels fets que caracteritzen els segles XIX i XX a l'àmbit català, i dels homes que hi marcaren la pauta dels comportaments intel·lectuals ens han estat presentats per Josep Massot. La reconstrucció dels esdeveniments ocupa un lloc important en les seves recerques, però encara n'hi ocupa més l'estudi dels protagonistes d'aquests esdeveniments. Em sembla que Josep Massot té una especial debilitat pel retrat moral de les persones, i per això intenta sempre de descobrir els factors que expliquen el seu comportament. Al capdavall és una manera de

retre'ls homenatge, quan creu que són dignes de reconeixement social, o de situar-los en el seu lloc just, quan la seva actuació és més discutible. Tots però mereixen ésser tractats amb la mateixa imparcialitat i amb el mateix rigor, sigui quina sigui la posició cultural o ideològica que mantingueren. Personalitats com Marian Aguiló, Tomàs Forteza, Antoni Maria Alcover, Francesc de Borja Moll, Llorenç Villalonga, Georges Bernanos, el bisbe Josep Miralles, el pseudocome Rossi, Joan Estelrich, el capità Alberto Bayo, Baltasar Samper i tants d'altres emergeixen entre el conjunt dels seus estudis com a figures molt pròximes a nosaltres. Ens les converteix en contemporanis nostres, perquè ens fa veure quins foren els mòbils de les seves actuacions i ens fa adonar de fins a quin punt aquestes actuacions són encara un punt de referència per al nostre present.

El sentit darrer de tota aquesta recerca, molt directament relacionada amb la realitat històrica de Mallorca, no és altre que el de reconstruir també l'estructura moral que els mallorquins, col·lectivament, hem traçat al llarg dels segles, i això vol dir tractar de definir els trets essencials de la nostra personalitat. En aquest sentit és que el reconeixement que avui li atorga la UIB i el que ja li han atorgat altres institucions té una justificació plena. Ell mai no ha planyut esforços en la consecució d'aquest objectiu. Hi ha dedicat íntegrament la seva vida i, a més, perquè no fos un esforç gratuït, de bon començament la va voler caracteritzar, entre altres coses, per una exigència de formació exemplar, per una laboriositat que sempre ha dut als límits de la condició humana, i per un rigor de tractament científic indiscutible. Per això n'ha obtingut tan bons resultats i per això avui tots ens sentim un poc més nobles en retre-li homenatge. Ell mateix, en referir-se a un dels seus mestres, l'erudit i també editor exemplar Josep Maria Casacuberta, ha escrit: «En un moment en què la nostra identitat nacional és amenaçada per circumstàncies molt diverses, que no cal detallar, necessitem com mai uns models que ens donin fe i esperança en el present i en el futur del nostre poble; que siguin exemple de fidelitat insubornable al nostre país, a la nostra llengua i a la nostra cultura, que treballin amb totes les forces per suprimir divisions i enfrontaments i per promoure accions positives per al bé de tots». Bona part de l'activitat de Casacuberta es va produir en els anys més negres de la postguerra i certament les circumstàncies a què es refereix Josep Massot han canviat. Tanmateix, els valors de fidelitat a un poble, a una llengua i a una cultura que cal preservar són els mateixos i tampoc avui no tenen el futur assegurat. Homes com Josep Massot ens fan adonar que la recerca erudita, la difusió cultural i les accions de cohesió de la comunitat científica poden ésser també un bon camí per servir-los. Aquest és el tret més valuós del seu exemple.

Moltes gràcies. ■

Joan Mas i Vives

NOTA

(1) Defensa dels mèrits del doctorand feta per Joan Mas i Vives a la Universitat de les Illes Balears el 18 de juny de 1999.

■ ANTONI REYNÉS TRIAS
GABRIEL ORDINAS MARCÉ

La fàbrica de ferro

Asa Costera, vora la Font des Verger (mal anomenada per alguns Font de sa Costera), es localitzen els vestigis d'una antiga construcció que criden l'atenció per la seva raresa i per les grans parets que, encara ara, es mantenen dretes.

L'origen d'aquestes runes és explicat de manera divergent per la gent gran. Per alguns, es tractava d'una antiga fàbrica que aprofitava la presència de càrritx i la força de l'aigua per produir paper. Per altres, la fàbrica era de ferro i utilitzava el mineral present a les terres rogenques del Racó de sa Taleca. Aquesta última versió és la que aporten Pep, Bartomeu i Sebastià Vicens, la família dels quals fou propietària de sa Costera durant molts d'anys i que afegeixen que l'empresa féu fallida per manca de riquesa del material.

També l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, a la seva obra *Die Balearen*, comenta la presència, al voltant de l'any 1884, de les runes d'una antiga foneria de ferro, comentari que és il·lustrat amb un dibuix de l'edifici.

L'historiador solleric Rullan i Mir a la *Historia de Sóller* (1898) confirmava l'existència d'una fàbrica de ferro i suposava que el material s'extreia pels voltants.

Recercant els indicis d'aquesta mina, trobam una carta dirigida a l'ajuntament d'Escorca, amb data de tretze de maig de 1833, i signada per Rafel Socias Laplana. A la missiva, s'hi adjuntaven dos edictes sobre el descobriment d'una mina de ferro a sa Costera, propietat de Ramón Bartolomé (sic).

El *Boletín Oficial de Mallorca* de 14 de juny de 1834 duia un extracte remès pel governador Guillem Moragues, en el qual s'anunciava la pràctica de les diligències per registrar dues mines de ferro, una situada a Sóller i l'altra en el districte de Selva. Finalment el 29 de juliol de 1834 en el mateix butlletí es comunicava que s'havia registrat una mina de ferro en el terme de la vila de Sóller.

Tenint en compte la coincidència de dades i el lligam entre els habitants de sa Calobra i Tuent amb la vila de Sóller, on pagaven els impostos fins al 1814, es podria suposar que la mina de Sóller era realment la de sa Costera. Tot i això falten més dades que ho confirmin.

D'altra banda, l'observació del terreny permet comprovar l'existència d'una antiga extracció de mineral a cel obert en el lloc anomenat sa Roca Roja, a meitat de camí entre la fàbrica

i el Racó de sa Taleca. En aquest indret afloren laves volcàniques extrusives del triàsic, d'un color vermell fosc, que són certament pobres en ferro.

L'origen de la foneria es descriu en els *Apuntes biogràfics para servir a la redacció del elogio fúnebre de Don Pablo Bouvy de Schonemberg*, escrit per Fernando Weyler, pare del que fou capità general de Cuba

Segons el citat autor, l'enginyer holandès Pablo Antonio Bouvyí, nascut a Amsterdam l'any 1807 i que intervingué amb èxit en el dessecament del Prat de Sant Jordi, va arribar a Espanya l'any 1835. Durant la seva estada a Barcelona va conèixer Mr. Alquile Cazes, un advocat francès arruïnat que, amb molt de talent i un caràcter enèrgic, exercia d'enginyer sense saber matemàtiques, geologia ni metal·lúrgia.

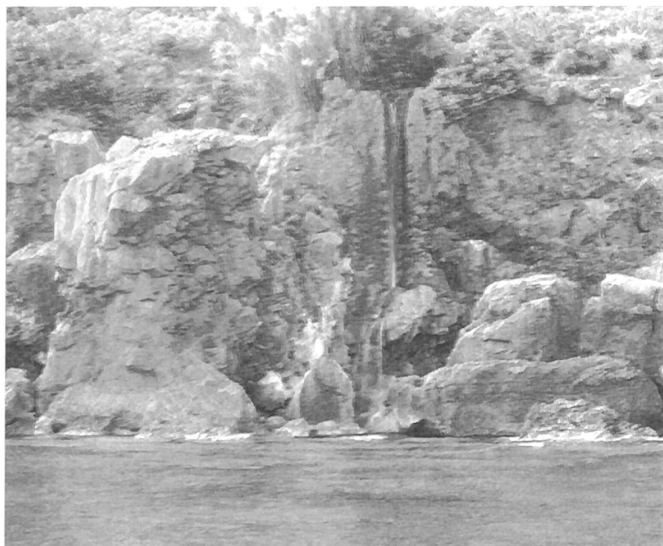
Quan hi va fer amistat, Cazes explotava una mina de ferro de mala qualitat a Caimari i, segons Weyler, tenia la intenció de crear una farga o foneria a la catalana a sa Costera per aprofitar una veta de mineral descoberta feia poc. Amb el seu entusiasme, el francès va convèncer Bouvyí per participar en el projecte.

Sembla que la iniciativa tengué un mal inici, ja que en carta escrita a Sóller i signada per Jaime Alquier-Cazes, aquest es queixava al "*Bayle Real de Lluch*" de la lentitud dels tràmits de justipreu necessaris per començar a construir la fàbrica.

Finalment, l'empresa resultà un fracàs absolut i Bouvyí hi va perdre vuit mil escuts que acabava de rebre de l'herència paterna. Aquest no fou l'únic malencert de l'holandès, que obtingué el mateix resultat en l'intent de treure profit d'una mina de carbó a Binissalem, d'un filó de coure piritós al Montseny i d'una fàbrica de paper a Palma, entre d'altres.

Cal dir també que en les obres que hem pogut consultar, l'enginyer no cita l'existència del mineral de ferro a sa Costera ni l'intent d'establir-hi una foneria, i tan sols en el seu mapa geològic de Mallorca hi apareix assenyalat el jaciment.

Malgrat l'estat de ruïna total de les edificacions, es poden fer hipòtesis sobre la maquinària i la seva distribució a l'edifici, gràcies a la comparació amb instal·lacions similars i a l'existència d'un inventari realitzat el tretze de gener de 1841, quan Bernadí Canavès, batle d'Escorca, acompanyat de Sebastià Tomàs, saig del mateix poble, i una altra

Raig d'aigua de la font de sa Costera (Escorca)

persona, de nom desconegut, acudiren a sa Costera, aleshores de Bartomeu Mayol, per embargar els mobles de la mina de ferro.

Tal com indicava Weyler, es tractava d'una farga catalana. Aquesta indústria siderúrgica era típica dels Pirineus catalans i, tot i que variava en la seva estructura segons l'indret i la persona que la projectava, bàsicament estava formada per un fogó especial i un o dos malls de grans dimensions que eren moguts per la força hidràulica.

El forn tenia la cavitat en forma de piràmide invertida, més ampla a la part alta, en la qual es reduïa el metall per l'acció del corrent d'aire conduït per la trompa i arreplegat per la caiguda de l'aigua. La trompa era l'aparell més característic de la indústria i estava formada per una caixa de fusta que rebia l'aigua i la conduïa a un tub dotat d'un estrangulament (espirall) que servia per xuclar aire de l'exterior. D'aquest l'aire passava a la caixa dels vents i després al forn gràcies a la tovera.

La injecció d'aire permetia la combustió del carbó vegetal que era intercalat amb el mineral de ferro. El material resultant era el masser, pasta de metall aconseguida en el forn, amb forma de bolla d'uns cent quilograms de pes i amb gran quantitat d'impureses, que passava al mall on era colpejat per tal d'eliminar les escòries i compactar-lo.

Els malls eren grans peces massisses de ferro, subjectades a l'extrem de grossos mànecs de fusta que anaven articulats a un suport (soqueria). Es posaven en moviment mitjançant una roda moguda per la força hidràulica. Quan hi havia dos malls, un servia per forjar el masser i l'altre per estirar-lo en barres.

Segons l'inventari, les peces que formaven part del mall de sa Costera eren: "un martell de 16 quintars de pes. Un pern qui fa batra dit martell. Es la pesa de mes valor que ninguna de las damunt ditas. 9 armellas de ferro i dos pens de ferro se consideran uns sis quintas de pes. Un cercol de ferro qui aguanta la maquina para devallar el agua de pes de un quintar".

Quan es va fer l'inventari, de les peces encarregades de produir el corrent d'aire per reduir el metall en quedava "la maquina del vent en sos seuas canals". Mentre que les "Deu pesas de ferro qui aguanta la maquina de las manchas de pes

de un quintar" i "unas manchas de ferro de pes de unas 7 lliuras en seu adornament de pells" podrien haver servit per forjar el material ja elaborat.

S'inventariaren també "una pala para tancar el agua de pes 3 rovas", "una pala de ferro per aturar la aygo del seferetx", "un martell o may en sos seus tescons de ferro y canal de ferro encerat" i "la encruia".

Completaven la llista: "Material sense obrar uns 17 quintas", "duas taulas de pi", "duas cadiras baixas", "un banc gros i un podrit, duas civeras ynutils", "una escala de gat mediana" i "un porgador de porgar terra de madera", duas cadiras comunas, una escala de fust, dos caxons per mesurá material ynutils, duas cordas Erupades de espart de 22 brasas las duas, un porgador de terra de fust, un banch de fuster y dos patits cabals, una taula con calax y altra sensa calax, un llit de tela", i altres "14 quintas de material sensa obrar".

Pel que fa a la distribució dels diversos elements, sembla que l'aigua era conduïda des de la font des Verger a la foneria per una canal de gran amplària, de la qual encara queden restes visibles. Just abans de l'entrada a la fàbrica es dividia en dues, una de les quals desviava els sobrants fora de la construcció, que restava protegida dels esquitxos per un petit mur; l'altra també es dividia en dos per portar l'aigua amb forta caiguda fins a les rodes que movien els malls. D'aquí l'aigua sortia a l'exterior de la fàbrica per uns conductes subterranis, dels quals queden pocs vestigis.

Encara que el camí que seguia l'aigua no queda clar, una part sembla que era desviada fins al safareig situat a la part posterior de l'edifici i després es dirigia a la trompa i la caixa dels vents, que alimentaven d'aire el forn. Aquesta part probablement es trobava a la part oposada als malls, en el lloc on avui hi ha un gran esboldrec. De les escòries (cagaferro) abocades en forma fluida encara se'n poden veure restes entre les roques vora el mar.

Les ruïnes que ara observam són, per tant, l'únic testimoni a Mallorca de la farga catalana, un tipus d'indústria o procediment metal·lúrgic que existí a nombrosos països des del segle XI fins a final del segle XIX. En conseqüència, seria raonable que s'emprenguessin mesures per a la seva conservació, avui molt amenaçada per l'acció del temps i pel projecte de canalització de l'aigua de la font des Verger. ■

Antoni Reynés Trias
i Gabriel Ordinas Marcé

BIBLIOGRAFIA

- Alonso, M. Molera, P. *La farga Catalana*. Rev. Investigación y Ciencia. 1982.
- Archiduke Luis Salvador de Austria. *La Baleares por la palabra y el grabado*. Sa Nostra Caixa de Balears. Palma. 1982-1992.
- Cañellas, N. *L'aigua, el vent, la sang. L'ús de les forces tradicionals a Mallorca*. Edicions Documenta Balear. Palma. 1993.
- Manera Erbina, C. Roca Avellà, J. *Patrimoni industrial perdut, cultura industrial esvaïda. Notes sobre el cas de Mallorca*. A III Congrés. El nostre patrimoni cultural: el patrimoni tudat (1836-1994). Societat Arqueològica Lul·liana. Palma. 1995.
- Molera i Solà, P. Barrueco i Jaoul, C. *Llibre de la Farga*. Col·lecció Nissaga. Rafael Dalmau, editor. Barcelona. 1983.
- Rullan y Mir, J. *Historia de Söller y sus relaciones con la general de Mallorca*. Imprenta de Felipe Guasp. Palma. 1875.
- Weyler, F. *Apuntes biográficos para servir a la redacción del elogio fúnebre de Don Pablo Bouvy de Shonemberg recogidos por Fernando Weyler*. Imprenta de Pedro José Gelabert. Impresor de S.M. Palma. 1868.

■ PERE ROSSELLÓ I BOVER

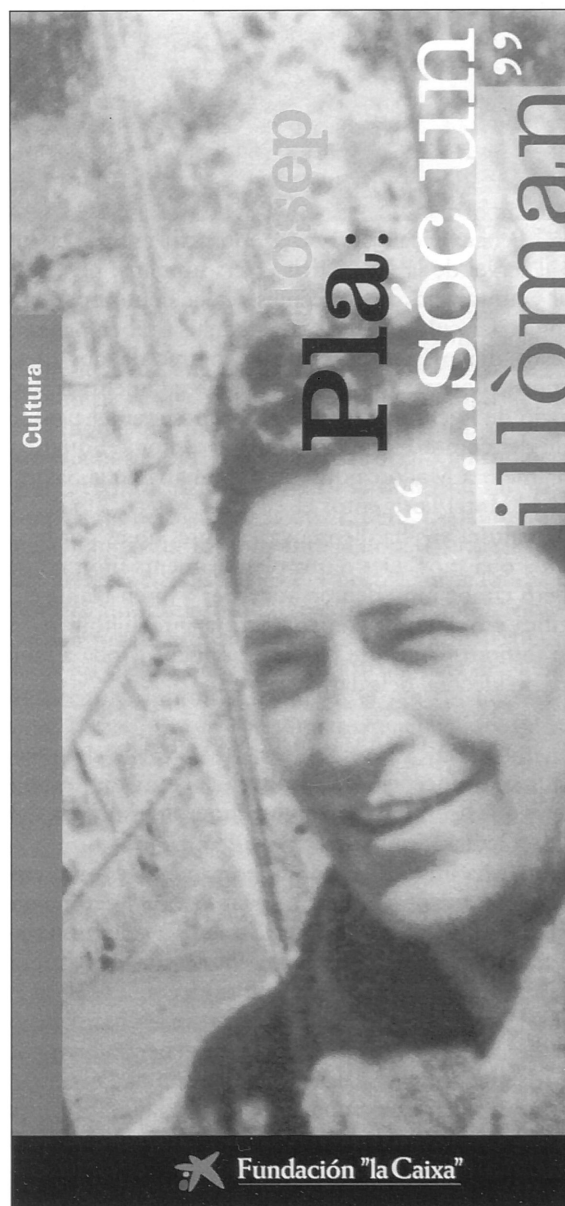

Josep Pla, l'escriptor: (Contra la vanitat dels artistes i dels intel·lectuals)¹

L'extensa obra de Josep Pla parla de quasi tots els aspectes de la vida humana i ofereix abundants informacions sobre la pròpia experiència com a lector i com a escriptor. Si tenim en compte que la vida del nostre autor va estar dedicada totalment a l'escriptura, amb el resultat dels quaranta-quatre volums de l'*Obra Completa*, comprendrem que necessàriament havia de dedicar una part important de la seva atenció a parlar de la literatura. Pla opina sovint sobre els autors que ha conegut, sobre els llibres que ha llegit, també sobre els que ell ha escrit i, en general, sobre el seu ofici: la literatura. D'aquí que, just seguint els seus mots, puguem conèixer les seves idees, gustos, preferències i opinions. Vista d'aquesta manera, l'obra de Josep Pla se'ns apareix com una maquinària que deixa al descobert tots els mecanismes interns i que ens permet entendre com i per què funciona.

Més que l'adscripció a un corrent o l'assimilació d'un estil, l'obra de Josep Pla conté una formulació molt definida i personal de la literatura, que implica divergències essencials amb la pràctica noucentista, però també amb altres moviments literaris contemporanis. Insisteix un cop i un altre en el fet que ell, com Salvador Espriu o Josep M. de Sagarra, pertany a la generació "postnoucentista" i sovint subratlla que la seva obra no té cap lligam ni cap influència del noucentisme. Amb menor insistència, també es distancia dels modernistes i dels altres corrents anteriors. En un dels seus *Darrers escrits* afirma: "No he estat noucentista. La meua generació, posterior al noucentisme, tractà de fer compatible l'ampla llibertat rusiñolesca, generalment excessiva, amb l'estretor gòtica i provençalista, encara que molt elegant dels noucentistes."

A causa del seu allunyament del moviment que dominà la cultura catalana des de 1906 fins quasi els anys 30, encapçala les seves *Obres Completes* amb *El quadern gris*, un llibre que, al capdavall, narra com l'escriptor descobreix el seu camí, apartant-se de l'estètica aleshores dominant. Això no obstant, encara que l'obra planiana s'expliqui com una reacció contra el noucentisme, tal com la va interpretar Joan Fuster, conserva alguns trets d'aquest moviment (la precisió, la pretensió de l'obra ben feta, la perfecció lingüística, la menysvaloració de l'argument narratiu, la tendència a la desnovel·lit-

zació i a la confusió de gèneres, etc.) i no s'entén sense tenir en compte la situació en què es trobava la prosa catalana cap als anys 20.

CONTRA LA DESHUMANITZACIÓ DE L'ART

Per comprendre l'obra de Josep Pla ens hem de referir, primer de tot, al seu concepte de *cultura*. El nostre autor reacciona contra el divorci entre l'activitat intel·lectual i la vida real, que observa en la literatura i en l'art del seu temps. El segle XX ha accentuat la tendència a l'elitisme, a fer un art específic, tancat en si mateix, al qual només pot tenir accés una minoria d'"intel·lectuals" o d'"especialistes", tal com Ortega y Gasset havia teoritzat a *La deshumanización del arte* (1925) i com havien duit a la pràctica els noucentistes i els avantguardistes.

Per a Josep Pla aquesta situació és el resultat d'una progressiva accentuació de la vanitat de l'intel·lectual, que ell considera una pèrdua del "sentit del ridícul". Del romanticisme ençà els artistes —i, per tant, també els escriptors— han anat subratllant la seva diferència (això és, la seva superioritat) respecte de la resta de la gent i han elaborat un art que només una minoria d'iniciats pot comprendre. Així, s'han apartat del món real i de la vida de cada dia. Josep Pla pretén restablir l'equilibri entre cultura i vida, entre artista i públic. "La cultura consisteix a saber viure" —escriu el nostre autor al volum *Humor, candor*—, perquè "no és cosa de la raó, sinó del cor." Per tant, cal retornar al moment en què la cultura estava al servei de la vida i dels éssers humans, ben lluny de l'actual acumulació de conceptes o del denominat progrés tecnològic. La cultura "no consistí mai a saber pensar ni a saber cada dia més coses, ni a inventar cada dos dies una nova monstruositat mecànica." Pla, precisament, troba una concepció de la cultura semblant a aquesta en el pensament filosòfic del comte Hermann von Keyserling, el qual coneix personalment a Mallorca durant la Setmana de la Saviesa celebrada a l'Hotel Formentor el 1930.

Si la cultura ens ha d'ensenyar a viure, no es pot basar en l'anarquia o el caos. Des d'uns plantejaments molt conservadors, però també molt democràtics, per a Josep Pla, la cultura s'identifica amb "l'ordre, el confort, la intel·ligibilitat" a l'abast de tothom. Un ordre que, precisament, troba a faltar en el món intel·lectual dels darrers segles.

LA LITERATURA COM A PLAER

D'aquesta concepció de la cultura neix un conjunt d'idees estètiques que desemboquen en un concepte molt clar del que han d'esser la literatura i l'escriptor.

Contra una literatura que implica un esforç —de vegades insuperable— i una dificultat constant per als lectors, que en llegir experimenten un patiment, Josep Pla oposa una literatura entesa com a plaer, que cerca l'amenitat i contribueix a vèncer l'avorriment de la vida quotidiana. A *Darrers escrits* considera que "Una literatura autèntica és la cosa més oposada al tedi enorme de l'existència" i a *Notes del capvesprol* afirma que la literatura és "el gran remei contra l'avorriment". Pla, però, s'equivoca completament, perquè suposa que la gent de cada dia llegirà més, ja que disposarà d'una major quantitat de temps lliure.

El plaer de la literatura no pot ésser exclusiu del públic: un llibre mai no constituirà un gaudi per al lector si abans

no ho ha estat per a l'escriptor. "Escriure moltíssim no és cap sacrifici, més aviat és un plaer —sobretot si hom té alguna cosa a dir, per poca cosa que hom digui. La literatura no tindria cap sentit si no fos pel plaer que produeix escriure", apunta a *Notes disperses*. Fins i tot, Josep Pla afirma que l'únic que l'ha divertit en la vida ha estat llegir i, en segon terme, escriure. La literatura superior és la que "dóna la impressió d'haver estat feta per plaer, per gust", mentre que "la que es fa a còpia d'escalfar la cadira de la taula és la dels escriptors que no tenen res a dir: literatura d'ebenista, retòrica, el que els francesos en diuen *assommante*", diu a *Aigua de mar*. Això no obstant, en referir-se a la pròpia experiència com a escriptor, insistirà en la dificultat que sempre li ha suposat escriure.

Ara bé, no es tracta de presentar la literatura només com un entreteniment, bé sigui del lector bé de l'autor; sinó que cal evitar caure en una literatura buida de contingut, purament alienant, que només persegueixi la diversió. Josep Pla és molt estricte amb aquells llibres —sobretot els de ficció i, especialment, les novel·les—, rere els quals troba a faltar profunditat o amb els que només són un simple exercici literari. Per a ell, el contingut, les idees són un element essencial per produir el plaer de la lectura, la naturalesa del qual és exclusivament intel·lectual. Això no obstant, accepta tots els temes, i no exclusivament els més elevats o filosòfics, i sobretot mostra preferència per aquells que formen part de la vida quotidiana i que tothom pot entendre, com el menjar, el treball, els diners, els viatges, etc.

Per altra banda, Pla s'oposa als tòpics, ja que anul·len la capacitat de sorprendre el lector i, per tant, contribueixen a produir el cansament i la confusió. Igualment, es refereix a l'absurd d'una literatura en la qual la perfecció formal amagui la més absoluta manca d'idees, ja que una forma perfecta però buida de contingut no pot constituir mai una obra d'art. "Una obra pot ser formalment perfecta i ser una inanitat. Escriure bé és, doncs, molt important; però encara ho és més que darrere de cada paraula hi hagi una cosa. Si es produeix la simultaneïtat, el resultat és sensorial", escriu a *Notes disperses*. La idea sempre és el que genera el text i sense idees és impossible escriure. Confessa que ell mateix, abans d'escriure, sempre sap què ha de dir i, el que encara és més important, què ha de callar. La transcendència del tema d'un escrit no rau només en allò que diu, sinó en la forma com ho diu. El que dóna la talla d'un escriptor és, sobretot, el que no diu, les reserves que manté, el que podria dir i, en canvi, silenci. D'aquesta manera, es posiciona al costat d'aquells autors que varen postular l'equilibri entre la forma i el contingut, com Joan Alcover o Miquel Costa i Llobera.

Aquesta idea d'equilibri, essencialment clàssica —d'un classicisme profund, diferent del classicisme només formal dels noucentistes—, dominarà els diversos aspectes de la seva obra. Pla manté una actitud distanciada de la literatura purament acadèmica, que considera artificiosa i pedant, o d'aquella literatura entesa exclusivament com un producte cultural, excessivament allunyada del poble i de la vida real. Per exemple, el món llibresc que es troba en l'obra de Jorge Luis Borges li resulta "insuportable"; tampoc no li agrada l'exagerada preocupació per l'elegància de Josep M. Junoy; ni la dificultat i la confusió conceptuals de Josep M. López-Picó; ni l'estil

“bufat” de Quadrado o “la pedanteria correctíssima” de Gabriel Alomar; pensa que Rimbaud, quan no és intel·ligible, cau en la banalitat; etc. En canvi, li agrada la poesia de Kavafis per la seva senzillesa, “sense pedanteria”, allunyada de “l’intel·ligible galimaties de la poesia d’avui”; en els versos de Joan Maragall troba “la intel·ligibilitat immediata de la gent corrent”; admira el to col·loquial de la prosa de Molière o la precisió i la naturalitat estilística de Francesc de B. Moll; etc. Alhora també evita caure en la vulgaritat i en el popularisme xaró, tot i que sigui l’extrem oposat de l’academicisme i del món intel·lectual. Així, refusa el popularisme de Benito Pérez Galdós, al qual considera “il·legible, avorridíssim”, a causa del seu “*gracejo* madrileny popular”, que li resulta tan “insuportable” que li “cau de les mans”.

Pla no rebutja la literatura intel·lectual i la literatura popularista perquè sí, sinó perquè creu que distorsionen la realitat. Tant els que adopten un estil pedant o un intel·lectualisme incompreensible com els que usen un popularisme tòpic falsifiquen el reflex de la realitat en l’obra literària. No ens ha de sobtar que a *Les Illes* consideri que, en canvi, les rondalles mallorquines de Mossèn Alcover són “delicioses d’intrascendència” i que constitueixen una “de les coses més serioses que poden haver estat escrites en qualsevol llengua. Al seu costat —afirma—, la literatura sàvia, petulant i acadèmica fa esclafir el riure. És el no-res. La inanitat pura. La buidor pretensiosa i definitiva.”

Les actituds intel·lectualistes de certs escriptors condueixen, segons Josep Pla, a un contrasentit que traïx la mateixa raó d’esser de la literatura, ja que l’escriptor escriu per esser llegit i, per tant, és absurd causar dificultats al lector. El poc interès de Josep Pla pels àmbits acadèmics i universitaris, excessivament formals o tècnics, el duu a preferir la cultura més espontània, més viva i menys encorsetada que es fa a les tertúlies. La tertúlia és una font de coneixements que, sense l’oficialitat d’altres mitjans, es caracteritza per l’espontaneïtat i per l’amenitat. Pla en va freqüentar durant tota la seva joventut, tant a Palafrugell, com a Barcelona, a Palma (en casa de Joan Alcover), a Madrid o a París, per exemple.

Ara bé, a més d’una finalitat purament lúdica, Josep Pla pensa que la literatura sobretot ha d’ensenyar a viure. En *Els pagesos* ens diu que “és un mètode per a aclarir i ordenar el pensament”, i no pot esser mai “una finalitat en ella mateixa”, per la qual cosa refusa els corrents esteticistes i formalistes: ...“l’art per l’art sempre m’ha fet el mateix sinistre efecte que sentir refilar un canari a la casa on hi ha un difunt per enterrar”, escriu el nostre escriptor per denunciar la literatura esteticista, morta, tancada en si mateixa i allunyada del món real.

En aquest apropament entre literatura i vida, raona l’absurditat d’aquells que escriuen només pensant en el futur, com si el públic actual no existís; la qual cosa els duu a prescindir de tot l’agradable, del que incita la memòria, el gust i provoca la gràcia.

CONCEPTE D’ESCRIPTOR

L’opció literària de Josep Pla el condueix a definir també un concepte propi d’escriptor, en el qual reacciona contra aquells autors que no responen a la idea d’autenticitat. Per això reivindica els que escriuen com una necessitat vital i s’o-

Lany 1965, durant l’entrevista amb Baltasar Porcel per a *Serra d’Or*
(Foto: P. Barceló)

posa a tots els que entenen aquesta labor com un simple entreteniment, com una manera de pujar en l’escala social o com un mitjà per gaudir de la fama o del prestigi intel·lectuals. El model que proposa vol superar l’escriptor noucentista, que està al servei d’un programa social i cultural comú, i, en canvi, reivindica l’autenticitat i la sinceritat que ja havien defensat els modernistes, dels quals, però, no admet que s’hagin presentat davant tothom amb la pose d’“artistes”.

Les preferències literàries del nostre autor també s’inclinen envers un tipus molt especial d’escriptor, que escriu amb el temperament, que sent una extraordinària curiositat per totes les coses i que, per tant, forma part de “l’escola de la vida”, com Alphonse Daudet o el seu fill Léon Daudet, del qual Pla admira la “vitalitat territorial i abassegadora”. En parlar del Baró de Maldà a *El passat imperfecte* troba un precedent de l’escriptor que, lluny de tota pretensió culta, escriu tot allò que veu i és “capaç de sentir directament la vida.” L’interès per una literatura que capti la vida i la transmeti al lector condiciona també la seva opció literària i l’inclina envers aquells gèneres que, com les memòries o les biografies, parteixen de la realitat. A aquests s’han d’afegir altres textos que fins i tot poden tenir una funció més bé pràctica, com les guies i els llibres de viatges o els llibres de cuina, gènere en el qual destaca el llibre *El que hem menjat*. Igualment valora positivament el periodisme, ja que implica un terreny d’observació vastíssim, que provoca contactes humans molt diversos i interessants.

En front d’aquesta atracció per plasmar la vida real en els textos, Pla observa com molts d’escriptors han arribat a la literatura per un sol motiu: la vanitat. En canvi, pensa que l’escriptor ha d’esser “un home essencialment humà”, amb una

elevada dosi d'ingenuïtat que li permeti apassionar-se desinteressadament pels afers dels altres.

La història de Joan Alcover, explicada a l'homenot que li va dedicar, és per a ell un paradigma del dilema entre escollir el camí de la vanitat personal o fer una obra autèntica. Així, l'Alcover que escriu en castellà és un exemple d'escriptor que ha renunciat al pensament i a l'expressió pròpies per adoptar la moda de l'època. La poesia alcoveriana d'aquest període és un exemple de gratuïtat, "és formalment correcta —afirma Josep Pla—, però té un aire tombal, com si hagués nascut morta, com si s'hagués evaporat i tornat estantissa"; perquè, a part de la correcció, "hi ha ben poca cosa més": "la poesia castellana d'Alcover no respon a res vital, palpitant i existent, no respon a res íntim i concret. El poeta domina, posseeix, els motlles d'una poesia, però els motlles són buits, tombals, no contenen res." En canvi, Pla valora el Joan Alcover que ha sabut plasmar en català una sèrie de sentiments universals i que, per tant, ha traslladat al paper una realitat amb la màxima fidelitat possible.

És interessant, en aquest sentit, recordar l'interès de Pla envers les tres conferències que el 1904 donaren a l'Ateneu Barcelonès Joan Maragall, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Aquestes són, segons ell, les tres conferències més importants de tota la primera meitat del segle XX llegides a Barcelona, ja que tracten l'aspecte central de la creació literària: això és, la relació entre la forma i el contingut. Josep Pla coincideix sobretot amb Joan Alcover en moltes de les idees estètiques formulades a la conferència *Humanització de l'Art* (1904), ja que és un assaig d'aproximació entre la literatura i la vida real. Troba en Alcover un precedent de la reacció contra l'excés d'intel·lectualisme artístic, contra la literatura entesa com un element més de les convencions socials. Com Pla mateix, Alcover també proposa un art autèntic, que sigui socialment útil i pugui arribar al poble.

És fàcil suposar que, per l'extensió de la seva obra, Josep Pla tenia una gran facilitat per escriure. Això no obstant, insisteix en la dificultat que per a ell implica l'escriptura: ens parla de l'esforç, de la necessitat de concentració, de la disciplina, del treball i de l'exercici constants; ens diu que és "un ofici pèssim, costós i complicat", "sanguinari i diabòlicament difícil", que requereix sacrificar-se durant tota la vida; s'afanya a desmentir que sigui una feina casolana a la qual basta dedicar les "estones perdudes" i que, per tal que surti reeixida, arribi a esdenir inhumana; ens parla de la dificultat de donar coherència als propis escrits, de fer que tinguin sentit; subratlla que escriure és un ofici que comporta el refús i la incomprensió de la gent; i, entre moltes altres opinions que són fruit de la seva experiència, es refereix a la necessitat d'escriure molt per poder arribar a un domini mínim de l'escriptura. Per tot això no es refia dels "escriptors de diumenge a la tarda", que no es prenen seriosament la tasca.

En contra de l'excés d'envaniment i de personalisme que ha dominat —i domina— el món literari i artístic, Josep Pla reivindica el "sentit del ridícul", necessari en l'escriptor, perquè implica la humilitat. Per a ell, tothom pot escriure: no cal ésser cap geni superior als altres, com feren creure els romàntics, tot i que els condicionaments socials i biològics poden determinar l'escriptor i la seva obra.

El refús de la supèrbia dels literats el duu a replantejar-se la qüestió de l'originalitat, tan valorada en els temps moderns, i a atacar la noció de "plagi", inexistent fins pràcticament el segle XIX. Per a ell, Shakespeare o Stendhal varen fer ús del plagi. Afirma que per a plagiar cal tenir una gran quantitat de coneixements i una gran memòria. La noció de "plagi" és un concepte modern, resultat de la hipocresia literària del present, però que dona molt més bons resultats que no pas l'actual recerca obsessiva de l'originalitat en què avui hem caigut. Així a *El passat imperfecte* escriu: "Hauria tingut algun sentit plagiar Shakespeare. Ara es plagia el senyor ningú. És grotesc." Eliminar l'imperatiu de l'originalitat atorga a l'escriptor una major llibertat. En molts dels seus llibres, sense que puguem parlar de plagi pròpiament dit, Pla reescriu textos provinents d'obres d'altri. Per exemple, la seva guia de *Mallorca, Menorca i Eivissa* (1950) recull una gran quantitat d'informació provinent de llibres i d'estudis de Maluquer de Motes, Isidor Macabich, Hernández Sanz, Ferran Soldevila, Lluís Ripoll, etc.

LA LITERATURA: UNA LLUITA CONTRA L'OBLLIT

Josep Pla creu que la literatura és un mitjà per lluitar contra l'oblit, la qual cosa reforça la seva preferència per la prosa memorialista i autobiogràfica. Per a ell, hi ha dues classes de llibres: ... "els que tenen per base l'observació de la realitat en general i de la realitat humana en particular i els llibres d'imaginació, que són les novel·les i una gran part de la poesia", observa a *Notes del capvesprol*. La seva opció és a favor dels primers, perquè "duren més"; mentre que les novel·les poden "tenir un moment d'èxit i després cauen de les mans indefectiblement". Pla també es refereix a la dificultat que suposa observar la realitat, a causa de la seva complexitat i riquesa. En canvi, per a ell la invenció "és un fenomen de ximplers que ignoren la limitació de l'esperit humà, indefectible". Tanmateix, no es tracta pròpiament d'una tria, ja que reflectir la realitat i el moment en què hom ha viscut és una de les obligacions de l'escriptor. En aquest sentit, Pla es troba completament allunyat de qualsevol tipus de literatura que pretengui crear un món fantàstic, autònom, al marge del món real: "El que m'apassiona, el que m'enlluerna —escriu a *Caps i puntes*—, és la meua època i fins allò que té la meua època de més provisional, de més migrat i de més estret."

Hem de tenir en compte que Josep Pla va començar a escriure en un moment en què la narrativa catalana s'havia apartat de la captació directa del món real. Amb l'afany de superar el caràcter purament "fotogràfic" i mecànic del realisme i del naturalisme del segle XIX, els modernistes havien arribat a una "estètica de la deformació", en la qual s'aprofundeix en l'ànima dels personatges i dels ambients mitjançant una exageració intencionada. Els relats de Víctor Català, de Raimon Casellas o de Salvador Galmés són un exemple d'aquesta distorsió. Després, els noucentistes havien pretès estilitzar la realitat, idealitzar-la, poetitzar-la amb l'estil i amb una selecció temàtica estricta. Pla vol tornar a un realisme que, sense caure en el detallisme purament extern i indiscriminat, ens mostri la realitat amb tota la incoherència, el desordre i la casualitat que la literatura suprimix. Això és, un realisme que ens ensenyi el món real sense

tergiversar-lo, però tampoc sense renunciar a la comunicació de l'emotivitat de l'artista.

Tot això reforça aquesta preferència per l'autobiografia i els gèneres memorialístics. “La millor literatura —afirma Josep Pla a *Notes disperses*— que han fet els literats (al meu modest entendre) és la que han fet sobre ells mateixos”. Creu que els temes autobiogràfics, pel fet d'implicar una limitació en el punt de partida, sempre condueixen a una prosa menys afectada i menys retòrica. En general, defensa la noblesa i l'apassionament intel·lectuals del gènere de la biografia i, fins i tot, proposa que es realitzin biografies de pobles i de ciutats. Les seves guies i llibres de viatges responen a aquest propòsit de retratar la personalitat d'un poble, car van molt més enllà de la simple relació de llocs i d'itineraris, i s'endinsen en el retrat humà, històric, literari, cultural i sociològic. Els escriptors que més admira solen ésser precisament aquells que han escrit aquest tipus de prosa. Pla és conscient que en la literatura catalana no hi ha una autèntica tradició de prosa memorialista, per la qual cosa ha de reivindicar-ne el valor i la necessitat. La manca de conreu de la literatura de tipus personal, que retrata el present i evoca el passat, és, segons el nostre autor, una conseqüència de la prohibició de l'ensenyament del català i del procés de destrucció de la memòria col·lectiva a què hem estat sotmesos: “És la conseqüència natural —escriu en un dels *Retrats de passaport*— d'un poble que no sap ni llegir ni escriure la seva llengua. És un país que, en termes generals, ha contribuït al seu propi oblit. Si no sabem quin aspecte tingueren els nostres avis, quina cara presentaven, com foren, quina idea podem tenir del passat del país? Tot és oblidat, tot són ruïnes.” Per aquest motiu, “no tindrem una autèntica literatura catalana, còmoda i confortable”, fins que no hi hagi llibres d'aquests gèneres en el nostre idioma. La literatura no ha d'estar només al servei del personalisme i de la presumpció de l'escriptor. Sense biografies, ni memòries, ni retrats literaris —un gènere al qual cal adscriure els seus *Homenots* i els seus *Retrats de passaport*— és impossible arribar a fer una literatura que tenguin un mínim d'amenitat i d'interès general.

Ara bé, el fet que Josep Pla aposti per uns gèneres en prosa que pretenen reflectir la veritat històrica no suposa cap respecte sacrosant per aquesta. Tot el contrari: la literatura sempre està per sobre de la Història i és l'únic que l'escriptor s'ha de proposar. En aquest sentit, hem de recordar algunes de les tergiversacions que Josep Pla introdueix en obres autobiogràfiques, com el *El quadern gris*. Aquest llibre, tot i presentar-se com un dietari en què l'escriptor ha anat anotant anècdotes i reflexions diverses, en realitat va ésser elaborat molt d'anys més tard i conté abundants anacronies i incongruències, que no poden ésser atribuïdes a l'error o a la confusió, tal com han demostrat Joaquim Molas i Lluís Bonada. Per exemple, el llibre comença quan el març de 1918 la universitat roman tancada a causa d'una epidèmia de grip, que en realitat es va produir set mesos més tard; i acaba el novembre de 1919, quan ell marxa a París com a corresponsal, esdeveniment que no va tenir lloc fins l'abril de l'any següent; a més, en *El quadern gris* Josep Pla llegeix una edició de la traducció de *L'Odissea* realitzada per Carles Riba, ni més ni menys que un any abans d'ésser publicada (1919); etc.

Un altre exemple d'aquesta manipulació de la realitat amb unes finalitats literàries és el retrat de l'escriptor Joa-

Josep Pla en els inicis de la seva carrera professional

quim Ruyra, inclòs en l'homenot que li va dedicar. Pla hi reproduceix un “retrat realista” de l'autor català, on el descriu com un home d'aspecte abandonat, que duu unes “ungles vellutadament negres”, i el situa a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. A l'escena hi ha una plata de dolços que Ruyra, amb aquells dits amb les unges plenes de brutícia, palpa i digiteja, la qual cosa fa que els altres filòlegs desisteixin de tastar els pastissos: “Carner es troba una mica destemprat”; “Fabra s'inventa una diabetis”; “Griera parla d'una prescripció facultativa”; etc. D'aquesta manera, “l'autor de *Pinya de Rosa*, amb una esborronadora innocència, es pot menjar els dolços de la Secció Filològica davant d'un auditori de llaminers notòriament desenfrenats.” Tanmateix, tot just reproduït aquest retrat que havia escrit feia molt de temps, Josep Pla ens confessa que el va redactar “servint-se gairebé exclusivament de la inducció i de la intuïció” i que aleshores no coneixia personalment Joaquim Ruyra. El mètode amb què l'ha escrit —que implica inventar-se aquesta escena peculiar— té molt més a veure amb la creació estrictament literària que no pas amb la feina de l'historiador, ja que avantposa la intuïció a la documentació.

Aquestes petites *traïcions* de Josep Pla a la realitat precisament tenen la funció de subratllar-la, de posar en relleu la veritat autèntica del que l'escriptor vol descriure. El nostre autor —com ja havien defensat els modernistes— sap perfectament que l'acumulació de dades no serveix per reflectir-la amb exactitud, ja que cal captar la realitat íntima, l'ànima del que volem descriure.

Tot i això, entre la tendència a una escriptura detallista i analítica i una altra que pretén la síntesi, Josep Pla tria la primera, perquè en la literatura el més important són els detalls. Els detalls ens donen la clau del que volem retratar. Per aquest motiu, és partidari que els textos literaris tinguin “una precisió geogràfica, que es trobin emmarcats, explícitament, en un temps determinat, que si hi figuren persones que existiren o existeixen siguin anomenades fins, és clar, on sigui possible.” I, en canvi, refusa la imprecisió, “el fet que no se sàpiga mai —insisteix a *Notes disperses*— si som a Polònia o a Matadeperra”, per raons d'una falsa universalitat. Segons el nostre escriptor, aquestes pretensions cosmopolites o internacionalistes, que cerquen obviar les diferències que hi ha entre els països i les gents, són fruit de la pedanteria i de l'estúpida. Prescindir dels detalls és eliminar l'essència de l'obra literària.

L'ús dels detalls i de les anècdotes, imprescindibles en la descripció, defineixen els grans autors i les grans literatures. La literatura —i la civilització— sense l'anècdota no és res. Els grans autors francesos sobretot contenen anècdotes. En canvi, els autors del segle XX han volgut prescindir de l'anècdota i han esdevingut inintel·ligibles. Fins i tot considera que la tendència antianecdòtica d'Eugeni d'Ors és la culpable de l'abandonament de la novel·la catalana entre 1912 i 1925. Pla parteix d'una idea que procedeix d'Stendhal, segons la qual els detalls revelen el grau d'aprofundiment de l'escriptor. El nostre autor atribueix al romanticisme la tendència contrària a la descripció detallada, a la “vaguetat”; mentre que en els clàssics el detallisme és constant. Aquesta qualitat descriptiva troba en Marcel Proust el seu punt àlgid, ja que en la seva obra no hi ha més que una obsessió aclaparadora pel detall i per l'exactitud. Aquesta valoració dels detalls i de les anècdotes el fa apreciar la xafarderia, a la qual equipara la Història i que és essencial per a la literatura i, més especialment, per a la novel·la.

SOBRE LA NOVEL·LA

Tot i que Josep Pla sigui autor de tres novel·les —*El Carrer Estret*, 1951; *L'herència* i *Nocturn de primavera*, 1953—, aquest gènere literari ocupa un lloc molt secundari en l'obra planiana respecte d'altres gèneres, com les memòries o els llibres d'observació. L'oposició a la literatura d'imaginació o de ficció pura condiona el tipus de novel·la que l'escriptor de Palafrugell escriu. Josep Pla havia intervengut en el debat de la novel·la de l'any 1925, en el qual els intel·lectuals catalans assajaren de donar un impuls a aquest gènere, menystingut durant el noucentisme. El nostre autor considera la novel·la com un gènere inferior a altres tipus de prosa. Fins i tot, creu que la popularitat de la novel·la ha conduït a negligir altres gèneres, com la literatura de viatges, les biografies, les memòries, el periodisme, etc. Fins i tot, no s'està d'afirmar, per exemple, que “Les novel·les són la literatura infantil de les persones grans.” La raó d'aquest rebuig està precisament en

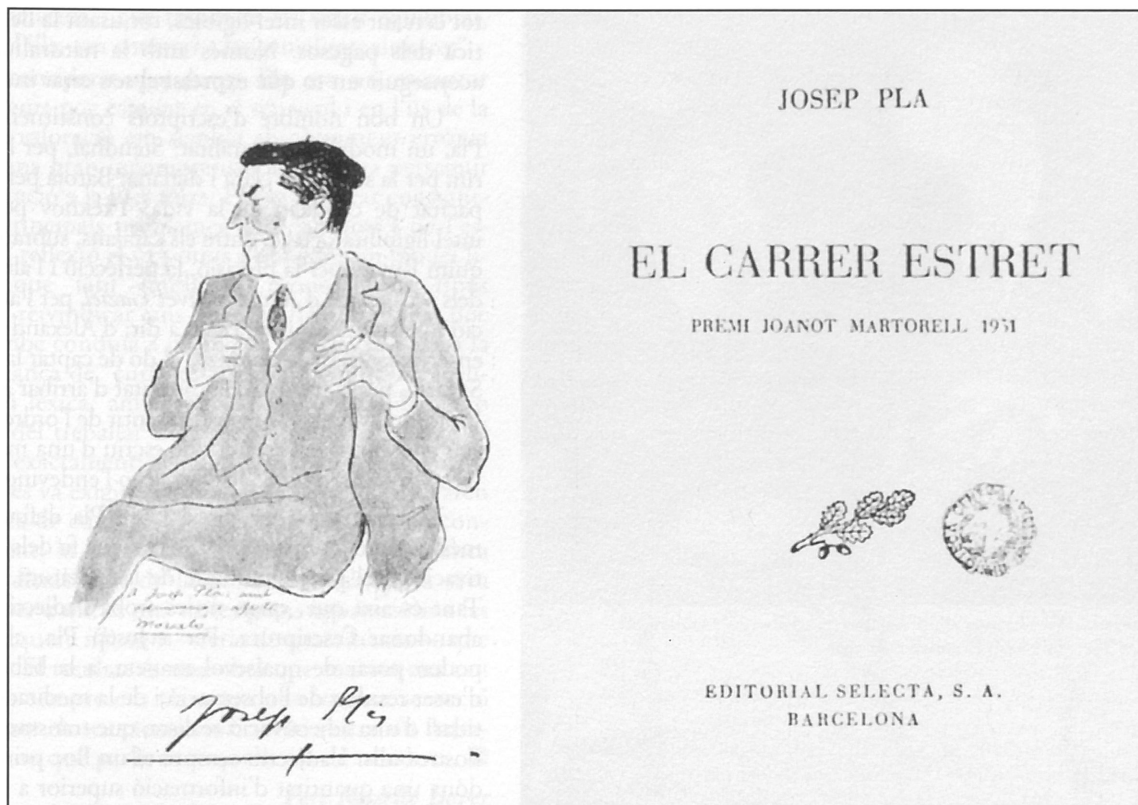
l'arbitrarietat i en les convencions dels arguments novel·listics, que impliquen una certa falsificació de la vida real; la qual, a diferència de les novel·les, és informe, caòtica i sovint a la gent no li ocorre res important en tota la vida. Josep Pla, com Stendhal i Saint-Réal, pensa que la novel·la és un mirall que ha de descriure la vida real. Però la creació d'uns personatges i d'una història, generalment, respon a la pura invenció de l'escriptor, que hi projecta les seves idees o la seva imaginació. No és estrany que en *El quadern gris* ens digui que moltes de les grans novel·les “guanyarien si no tinguessin acabament”, amb la qual cosa augmentaria el seu realisme i s'eliminarà la seva arbitrarietat.

Els novel·listes no descriuen la realitat quotidiana. La novel·la hauria de mostrar el món de cada dia, encara que es convertís en un seguit d'anècdotes, unides per un fil conductor que les fes intel·ligibles. De fet, les seves novel·les, i més especialment *El carrer estret*, responen a aquesta idea d'una història que no reflecteix un argument travat, cohesionat, amb la precisió d'una maquinària. En canvi, Pla ens narra amb un exagerat detallisme unes accions vulgars, que semblen pròpies d'un veí xafarder.

La importància que, per a ell, tenen els detalls el duu a valorar l'obra de Marcel Proust, a qui considera “un dels més grans escriptors realistes de tots els temps”, que s'interessa pels detalls més petits (en una espècie de “microrealisme”) i que és capaç de trobar temes i situacions interessants tant en la vida quotidiana com en els records, sense haver de recórrer a situacions extremes.

En aquest interès per introduir en la novel·la accions irrelevants i quotidianes coincideix amb Balzac, segons el qual la novel·la és “la història de la vida privada de les nacions”, però Pla afegeix que convendria que els novel·listes oblidassin aquesta definició. També procedeix de Balzac la idea que la novel·la, com tota la literatura, es fa amb detalls i valora les obres d'aquest autor perquè tenen poc argument i perquè posen en primer terme els detalls i l'observació. Creu, per exemple, que Pío Baroja s'equivocà de gènere, ja que, en lloc de novel·les, hauria pogut escriure unes extenses memòries de la seva vida i del seu temps. Admira la *Madame Bovary*, de Flaubert, perquè la història és en el fons una simple anècdota i, en canvi, és un magnífic retrat de l'ambient provincial de la França de l'època. O destaca Txèkhov per haver sabut captar amb tota normalitat les coses més petites de la vida.

Aquesta manera d'entendre la novel·la, que sintetitza a les “Quatre paraules” que encapçalen *El carrer estret*, es correspon amb les tres obres d'aquest gènere que el nostre autor va escriure i amb els contes recollits als volums *Aigua de mar* i *La vida amarga*. Es tracta d'una literatura d'observació, en què el més important no és la trama, sinó la presentació d'uns éssers humans i d'uns ambients. Josep Pla es defineix com un escriptor realista, però que defuig tant la idealització i la poetització de la realitat com el realisme cru i agre del “tremendisme” i del neorealisme de la postguerra, igualment tergiversador. A Pla, li basta la realitat en brut, sense estilitzacions, ni idealitzacions, ni degradacions, perquè la realitat ja conté una dosi suficient de prodigi, que sotmès a la nostra sensibilitat, pot resultar d'una riquesa sense límits.

Primera edició de
El carrer Estret

CONTRA EL BARROC / CONTRA EL NOUCENTISME

Aquesta voluntat de captar la naturalitat de la vida, com tota l'obra del nostre escriptor, respon a una reacció contra el *barroc*. El barroc és, segons ell, la tendència a la complexitat innecessària, a la dificultat, a l'obscuritat i, en definitiva, al caos. Quan Josep Pla parla del barroc no es refereix a l'art que tengué el seu moment àlgid al segle XVII, sinó a una constant estètica que va més enllà del terreny artístic i literari i que sobretot ha arrelat en l'art modern, des del romanticisme fins al noucentisme. Així, el barroc és la tendència a la petulància i a la vanitat dels artistes i dels escriptors i al conreu de la moda gratuïta, a l'especialització innecessària, etc. Enfront del barroc, defensa la simplicitat, la claredat, l'amenitat... dels clàssics, que troba també en alguns autors moderns —com Joan Alcover— que mai no han pretès estar de moda i només han volgut comunicar els seus sentiments o les seves idees al lector. El barroc, segons Josep Pla, és un gran contrasentit, ja que dificulta (o fins i tot impedeix) la comprensió. De manera il·lustrativa, Pla ens demana quin efecte ens faria arribar a una estació de tren i veure que els nostres amics, que ens estan esperant, ens parlen amb un estil tan complicat com el del *Criticón*.

El quadern gris, que obre les obres completes, narra com l'autor ha trobat el seu estil, tot allunyant-se del noucentisme i, sobretot, de la figura d'Eugeni d'Ors. El noucentisme ha conreat una literatura allunyada de la gent i de la vida real, ha obert una trenc entre el món intel·lectual i el públic, que ha

impedit l'accés de molts de catalans a les lletres catalanes i ha retardat la difusió de la llengua escrita.

Tanmateix, Josep Pla coincideix i valora alguns aspectes del noucentisme com és haver introduït l'*ordre* després d'unes èpoques d'anarquia i d'excessiu sentimentalisme (la Renaixença i el modernisme) i haver duit a terme realitzacions que, com la Fundació Bernat Metge, que han ajudat a estendre un model de llengua clara i precisa. Ara bé, l'actitud de Josep Pla contra el noucentisme és inseparable de la seva relació personal amb d'Eugeni d'Ors. En *El quadern gris* podem observar com Pla evoluciona des de l'admiració absoluta i quasi incondicional de Xènius fins a una crítica violenta i total, en què creu que un dels majors errors de la seva vida ha estat haver-lo conegut personalment. Per a ell, d'Ors és l'exemple més clar de la vanitat i de l'egolatria dels artistes i, per tant, de l'absoluta falta del sentit del ridícul, que ell reivindica. Josep Pla acusa Xènius d'esser un intel·lectual inhumà, fred, pedantesc... Però sobretot se'n distancia arran de la seva concepció de la literatura, de l'estil i de la llengua literària. Pensa que Eugeni d'Ors deïfica l'estil i, per tant, li fa perdre tota la naturalitat; creu que escriu amb un estil tibet, simbòlic i sacerdotal; opina que, per singularitzar-se, d'Ors destrueix la simplicitat i l'ordre natural de la llengua; etc. Per aquest motiu conclou que Eugeni d'Ors, que reivindicà tant el *classicisme* i atacà el romanticisme, caigué plenament en les actituds genialoides i exagerades de "l'error romàntic".

L'ESTIL

El model d'estil que Pla proposa és una reacció contra la complicació, la retòrica, els tòpics i la buidor de la literatura noucentista i de molts d'escriptors de tots els temps. Davant d'un estil barroc, difícil, fals, complicat, preciosista, culteranista... caòtic, en definitiva, pensa que cal partir precisament dels mots familiars, quotidians i, fins i tot, si cal, dels vulgarismes. En aquest sentit, reivindica Voltaire quan diu que "*Les mots familiars sont les ressorts du style*".

Per a Pla el model d'estil antibarroc per excel·lència es troba en els moralistes que, per tal d'adreçar-se al poble, han hagut d'escriure amb claredat, sense retòrica ni afectacions,

tot cercant esser intel·ligibles, tot usant la llengua viva i autèntica dels pagesos. Només amb la naturalitat l'escriptor pot aconseguir un to que expressi el seu estat interior.

Un bon nombre d'escriptors constitueixen, segons Josep Pla, un model de naturalitat: Stendhal, per l'autenticitat; Azorín, per la senzillesa clara i diàfana; Baroja per l'amenitat i la capacitat de captació de la vida; Txèkhov per la claredat i la intel·ligibilitat, etc. I, entre els catalans, subratlla el valor de Joaquim Ruyra, per la precisió, la perfecció i l'alt grau d'elaboració dels seus relats; d'Agustí Calvet *Gaziel*, per l'amenitat, la correcció i perquè sempre té coses a dir; d'Alexandre Plana, perquè li ensenya la via de la claredat i el do de captar la vida; Josep M. de Sagarra, per la facilitat i la capacitat d'arribar al gran públic; etc. En tots ells Josep Pla troba un sentit de l'ordre que, en canvi, no veu en Santiago Rusiñol, que escriu d'una manera més intuïtiva, menys elaborada, "a si l'encerto l'endevino".

Tanmateix, el que per a Josep Pla defineix d'una manera més completa un escriptor és l'ús que fa dels adjectius. L'adjectivació és el problema bàsic de la literatura, segons Josep Pla. Tant és així que, quan no es troba l'adjectiu adient, val més abandonar l'escriptura. Per a Josep Pla, els adjectius no es poden posar de qualsevol manera, a la babalà; sinó que han d'esser resultat de l'observació i de la meditació prèvies. És partidari d'una adjectivació realista, que transmeti el que veuen els nostres ulls. L'adjectiu sempre té un lloc principal en la frase i dóna una quantitat d'informació superior a la dels substantius o dels verbs. Però sobretot l'adjectiu ha de complir tres característiques: ha d'esser intel·ligible, clar i precís. A més, si és possible, l'adjectiu pot esser graciós; però cal defugir els que són massa erudits, ja que resulten difícils d'entendre. Trobar l'adjectiu precís és, seguint Stendhal, com "tirar": "apuntar" no basta, si volem que el que escrivim tenguí algun valor. No cal dir que Josep Pla, a l'hora de qualificar els personatges que descriu, no sols "apunta", sinó que "tira" amb una absoluta punteria.

L'estil de Josep Pla sempre cerca produir la sorpresa del lector, objectiu per a la qual els adjectius són essencials. Per aquest motiu, les seves descripcions sempre són colpidores i molt sovint fan ús de la hipèrbole. Per exemple, en el seu autoretrat inclòs a *El quadern gris* s'autoretrata com "un rus del Mediterrani"; ens diu que Miquel Ferrà té "el nas una mica a la murciana, d'*hospiciano*, un nas de crani de la cultura de El Agar"; que Joan March era "un home que semblava sempre de perfil"; titlla el seu amic Joan Estelrich d'"*angelotto*", de "lleonet" o de "gall en garbera"; afirma que Llorenç Riber és "un *cordón-bleu* ple de saviesa"; considera que el pintor Antoni Gelabert semblava "un tipus arrencat dels aiguaforts de Goya"; retrata Joaquim Mir com un "eixelebrat, primari, delirant", que al capdavant era un "home natural i franc", d'una "tenacitat, més que bovina, cavallina"... Les descripcions de llocs reben per part de Josep Pla un tractament semblant: el port de Pollença és "una petxina rodejada de platja", les coves del Drac —on ens conta que es va trobar tot sol rodejat de tres-centes parelles de nuvis— són "antres plutònics", el torrent de Fornalutx "té un cant líquid d'una dolcesa tota greu", les muntanyes de Bunyola es caracteritzen per un "cromatisme arravatat", etc. I fins i tot els menjars són objecte d'una adjectivació rica i abundant per part del nostre autor, com quan qualifica l'ensaïmada mallorquina amb els adjectius de

"lleugera, aèria, delicada", que responen al "sentit equilibrat, suau, habitual de l'illa, tan contrari a les genialitats sinistres"...

Alguns han considerat que Josep Pla era un escriptor "descurat", que tenia poc esment en el seu estil i en l'ús de la llengua. Aquesta valoració em sembla absolutament errònia i, de fet, palesa una gran incomprensió del que va perseguir amb la seva dedicació a la literatura. Pla va meditar constantment sobre els principals problemes de l'escriptor i de l'escriptura. Aquesta reflexió el va portar a defensar un model literari concret, que tant implicava proposar un tipus d'escriptor, com reivindicar uns gèneres fins aleshores poc valorats, com també conduïa a un model estilístic basat en la naturalitat. La manca de "cura" té poc a veure amb l'exigència de la precisió lèxica, amb la importància dels detalls o amb la voluntat del treballar els textos fins que expressin el que hom vol dir exactament; qualitats, aquestes, que el nostre autor sempre es va exigir a ell mateix. El que alguns varen considerar "manca de cura" no era més que una reacció contra l'encarcament, la complicació innecessària i la manca de claredat i de flexibilitat de la prosa catalana de la seva època. Aquesta, per a mi, és una de les grans aportacions a les nostres lletres d'aquest *illòman* —ferit de grafomania— que es deia Josep Pla. El resultat és una obra que mai no ens cau de les mans i que sempre ens transmet una intensa sensació de vida, perquè rere els seus textos mai no hi veiem un lletraferit, sinó un home que parla com qualsevol de nosaltres. ■

Pere Rosselló Bover

El president Tarradellas en el moment de concedir-li la Medalla d'Or de la Generalitat el dia 12 de març del 1980

NOTA

(1) Conferència llegida dia 7 de maig de 2002 a la Fundació "la Caixa" de Palma (Gran Hotel) amb motiu de l'exposició «Josep Pla: "...sóc un illòman"».

ANY 2001

- *El segle XX a Mallorca (1)*
Número monogràfic
- *El segle XX a Mallorca (2)*
Número monogràfic
- *Premis Cavall Verd*
L'experiència religiosa femenina en l'obra d'Antònia Vicens
La Comunió Tradicionalista durant la Segona República
- *Mallorca al futur*
Número monogràfic

■ PERE SANTANDREU

Caterina Maria Alorda: una altra veu per al teatre a Mallorca

Na Caterina Maria Alorda és llicenciada en Art Dramàtic, en l'especialitat d'interpretació, per l'Institut del Teatre de Barcelona. Nascuda a Palma l'any 1971, na Caterina M. Alorda és una actriu jove-níssima, tot i que amb una gran experiència al darrere. De fet, fa més de tretze anys que trepitja els escenaris, d'ençà dels des-set, quan comença la seva relació amb La lluna de teatre. Hem aprofitat uns dies de descans, després d'una gira pels teatres de Mallorca, i abans d'entrar al Teatre Lliure (Barcelona) i començar nous assaigs a Palma, per conversar amb aquesta nova veu del teatre a Mallorca.

—Caterina, com comença el teu interès pel teatre?

—Comença no sé quin any... Jo fins als dotze o tretze anys volia estudiar veterinària. De cop i volta, al Festival de Teatre que es feia a Palma vaig veure *Glups* de Dagoll Dagom i el *Cyrano de Bergerac* de Josep M. Flotats. Aquí vaig quedar absolutament encantada de veure el que passava a l'escenari, de veure què em passava a mi veient allò. Vaig gaudir moltíssim d'aquells espectacles.

—I això va ser el que et va decidir per fer teatre?

—Des dels set anys faig dansa, i a ca meva jugava a fer play-backs. Vull dir que l'artista ja hi era un poquet, però allò de decidir-me clarament a fer teatre, no. A més, no record haver fet teatre ni tan sols a l'escola, ni que em cridàs gaire l'atenció. Va ser veient-ne. A més, varen ser espectacles que em varen tocar molt. Aleshores, vaig voler provar-ho. A més, va ser una decisió radical: veure'n i decidir que me n'anava a Barcelona a estudiar teatre i a dedicar-m'hi professionalment.

—Per què decideixes dedicar-te professionalment al món de la interpretació?

—També crec que hi vaig arribar de forma una mica inconscient. Si t'atures a pensar-hi, se't fa una mica costa amunt. Però, sí, vaig decidir que era allò que volia fer.

—Quan surts de l'Institut del Teatre, amb quines dificultats et trobes?

Amb el fet de trobar feina, bàsicament. Vulguis o no, vas a Barcelona, i penses que serà el procés natural: estudiaràs, coneixeràs gent, i que entraràs en muntatges... Que tot anirà rodat. I no és així. Per altra banda, tenia feina, perquè just després de l'Institut vaig fer *La força del costum*, a Mallorca. Anava fent amb la Lluna de Teatre, però eren produccions més petites i, és clar, sempre hi havia les ganes de treballar a Barcelona i d'ampliar l'àmbit professional.

—Quina és la formació contínua que necessita una actriu?

—Jo crec que bàsicament és la curiositat. Hi ha d'haver curiositat i la consciència constant que no acabes mai. La formació contínua està en la feina que fas i en el fet d'aprofitar molt la gent amb qui estàs fent feina, ja siguin directors, ja siguin companys. Sempre es pot aprendre molt dels companys, tant de la seva experiència com també de la seva manca de talent. Els actors fem feina amb el nostre cos; el nostre instrument, la nostra eina som nosaltres. Per tant, tot el que sigui alimentar-lo, tenir cura d'aquest instrument, doncs, ben arribat sigui. De fet, mai no saps el que et trobaràs. Per tant, és la curiositat de provar: de fer dansa, de fer ioga, de fer qualsevol activitat física, vocal, mental.

—Quin és l'autor i l'obra que més t'agrada?

—Això és un problema. Els autors: Harold Pinter, perquè l'he treballat i n'he gaudit molt; hi ha Shakespeare, perquè és inabastable i tenc moltes ganes de fer; només l'he tastat, però tinc moltes ganes de treballar-lo. I després hi ha Txèkhov, perquè també l'he tastat en cursos, no n'he fet cap muntatge, i és un autor que a mi em fa llepolia.

—Quina obra de Txèkhov?

—*L'oncle Vània*, segurament. Trob que és la que ens queda més a prop. Potser per aquella versió que va fer Louis Malle, per haver-la llegit, trob que és una obra d'ara, no té aquella cosa russa i llunyana. És una història que no té res a veure ni amb un país ni amb una època, sinó que va més enllà. Tanmateix, crec que sempre hi ha autors per descobrir.

—Has parlat de clàssics (Shakespeare, Txèkhov), d'un autor com Pinter... Què t'agrada més, a nivell personal, la dramaturgia més contemporània, els clàssics, o t'és igual?

—Crec que ara m'interessa més segons amb qui ho fas, sigui clàssic o sigui contemporani. Tenc la sensació que només he tastat, que no m'he dedicat amb profunditat ni als uns ni als altres, de forma que ja no t'hi puguis dedicar més. Encara em queda molt. De contemporanis, n'he fet amb la Lluna. De clàssics, n'he fet molt poquets, i ha estat darrerament, amb *Els enamorats* o *El somni d'una nit d'estiu*. He treballat Bernhard, Tabori, i d'altres autors, que només he tastat, que m'han agradat molt, dels quals encara puc extreure molt més. Per altra banda, hi ha un tipus de teatre contemporani, que és més de creació, que ja no és un autor, sinó que és companyia-direcció-autoria. Aquest és un camp que he treballat poc. M'estic referint, per exemple, a projectes com *Lenfonsament del Titànic*, que és una creació contemporània.

—Creus que el públic d'avui dia exigeix a l'actor i a l'actriu un domini molt més ampli de disciplines (cant, ball, interpretació) i que, a més, tingui un encís personal, que formi part de l'star system? Una actriu d'ara ha d'estar més preparada que una actriu de fa cinquanta anys?

—Al llarg de la història sempre s'ha exigut als actors una preparació i una capacitat d'expressió. En alguns moments se n'han demanat unes, i en una altra època unes altres. Sempre hi ha hagut aquesta necessitat, ni més ni manco. El treball físic que podien fer els actors de la *Commedia dell'Arte* era molt més intens del que podríem fer ara. Les condicions van variant: per exemple, un tipus d'interpretació més exagerada, més ostentosa, ja no convenç tant, avui no s'acceptaria com a vàlida.

—Comèdia o drama? Quines dificultats presenta cada gènere? Què t'agrada més?

—No conec la comèdia, perquè l'he treballada molt poc. Només he fet *Els enamorats*. La desconec molt. I em fa molt de respecte. Com tot, s'ha de saber fer. S'ha de tenir una certa habilitat i intuïció. La comèdia no té per què ser insubstancial. Es poden explicar moltes coses i ser molt corrosiu a través de la comèdia. Amb *Els enamorats* es va aconseguir un espectacle de qualitat, que també arribava a un sector molt ampli de públic. Repetesc, però, que desconec la comèdia. Crec que requereix un sentit del ritme, sí, sobretot ritme.

En el cas del drama, diuen que som una gran dramàtica. Aquí sí que treballes més sentiments i emocions d'una altra manera. Trobar aquesta expressivitat... Es treballa diferent. Allò difícil sempre és fer-ho bé i trobar la justa mesura. En el cas de la comèdia, és trobar el ritme del joc.

—Què ambicions professionalment?

—Viure del teatre, bé i tranquil·la. I gaudir de la feina.

—Has participat en tres dels muntatges que ha dirigit Rafel Duran: *La dida* de Salvador Galmés (1996), *Els enamorats* de Carlo Goldoni (2001) i *Lenfonsament del Titànic* de Hans Magnus Enzensberger (2002). No cal repetir ara que la creació teatral és un procés col·lectiu. En aquest sentit, què et reporta, és a dir, què suposa formar part d'un pro-

jecte tan sòlid com el que encapçala Duran, que inclou grans professionals com Rafel Lladó o Maria Domènech?

—En Rafel Duran funciona amb un equip. A l'hora de fer teatre hi ha d'haver un equip. El cas dels actors és diferent, perquè ve condicionat per les exigències del text. Seria absurd que m'hi sentís inclosa, perquè segons el muntatge que hagin de preparar aleshores hi haurà cabuda o no per als actors amb els quals en Rafel hagi fet feina. És un equip que admir molt, m'agrada molt la seva manera de fer feina. Que de tant en tant comptin amb mi, m'enriqueix molt. La manera de fer feina d'en Rafel Lladó, els conceptes que té d'espai, com treballa, és molt interessant. I també l'aportació de la il·luminadora, na Maria Domènech. Arran de *Lenfonsament del Titànic* s'ha elogiat molt la feina d'en Rafel Lladó, però no es comenta la feina de na Maria. Ara, aquell espai, sense la feina de la il·luminació, com el treball que va fer a *Els enamorats*, no seria el mateix. Aquest equip fa que aquella feina que tu puguis fer dins una sala acabi d'agafar cos. A més, fer feina amb en Rafel Duran m'agrada molt: m'agrada com treballa, com s'hi posa, és molt feiner, és molt de donar voltes a les coses. Em trob molt a gust amb la seva manera de treballar la interpretació. Sempre va una mica més enllà: no es conforma amb allò que jo li puc donar d'entrada, sinó que tresca. Ell ho fa amb ell mateix, sempre hi ha com un cert risc, una certa aposta. El fet de posar-te en situacions que no domines és la millor escola.

—Ara, una pregunta malintencionada. Està de moda ser actriu? És una professió "progre"? Està "ben considerada socialment"?

—Està de moda sortir per televisió, però no ser actriu. Està de moda fer sèries de televisió, però no està de moda fer teatre. Socialment? Està mal entesa. Em fan aquella pregunta: *Fas teatre? què bé, què guapo, però de què fas feina?* I els has de respondre: *és que fer teatre és una feina, és una professió*. No és que estigui mal entès, però sí que no està entès. No s'acaba d'entendre que hi hagi una formació constant, de la preparació que fas, que per aconseguir un resultat exigeix una gran feina al darrere. La moda és fer sèries de televisió, però, teatre? No està de moda, no.

—I ara, una altra pregunta malintencionada. Seria més fàcil fer teatre en castellà a Mallorca? Personalment, et suposaria una projecció més gran?

—No. Els temes del teatre i de la projecció és que el teatre que feim aquí —el facem en la llengua que el facem— el feim aquí, i el veuen els espectadors d'aquí. Per tant, el tema de la projecció cap a fora és relatiu. Ara, fa uns quants anys, amb la política de projecció exterior del Govern s'està aconseguint que els muntatges fets a les Balears es comencin a veure a fora. I està molt bé. Ara bé, a nivell individual, difícilment et projecta. No és com el cinema, que facis on facis la pel·lícula, es veu per totes bandes i d'igual manera. La projecció en el teatre sempre és una qüestió relativa. Tu, a nivell individual, t'has de moure. Quant al tema de català o de castellà, no ho sé, però crec que no variaria gaire. Sempre s'ha fet aquí el teatre en català, i si hi hagués la necessitat de teatre en castellà hi hauria companyies que s'hi posarien.

—Ets la presidenta de l'Associació d'Actors i Actrius Professionals de les Illes Balears. En línies generals, què pre-tén aconseguir l'associació a curt i a llarg termini?

—La feina nostra individualment és molt dura, i, a més, en un panorama precari. La iniciativa consistia a trobar-se i, col·lectivament, sumar esforços. Fer saber que existeix un col·lectiu de professionals. Tot està per fer. Les associacions abracen molts d'àmbits: formació, assessorament legal, borsa de treball... És a dir, que també sigui un centre d'informació per a les empreses que requeresquin actors per a cine o teatre. La intenció de l'Associació és servir de punt de referència del col·lectiu d'actors i actrius de les Balears. El tema de la formació és molt important, aquí més que enlloc, perquè per als professionals que s'hi dediquen no hi ha una oferta formativa específica. En aquest camp, l'associació ha de fer molta feina.

—Les arts escèniques a les Balears estan experimentant un canvi. De fet, a hores d'ara té lloc un procés de redefinició, una etapa que en altres indrets, com Catalunya, es va donar ja fa anys. Quines creus que haurien de ser les bases essencials per al desenvolupament de les arts escèniques a Mallorca, i a les Balears?

—La base han de ser les persones. Ara tenim espais. Ara fan falta persones que puguin fer espectacles. Gent preparada. No tenim escola; per tant, ens ho haurem d'inventar de qual-que manera. Tanmateix, però, no crec que una professió com

el teatre s'aprengui a una escola. L'escola és un punt de partida, per arrancar, per aprendre quatre eines que has de saber utilitzar. Hem de fomentar que els professionals surtin fora per aprendre, per després tornar. Ara, sobretot, la base fonamental és que hi hagi gent, que hi hagi grups, que hi hagi creativitat. La base és humana. Crec que un dels errors de la política cultural és que es planteja a curt termini: aconseguir resultats immediatament. No ens ho podem inventar tot ara: ni en dansa, ni en teatre, ni en res. S'ha d'anar construint a poc a poc; s'han d'anar construint les bases; s'ha d'anar construint el públic: que tingui ocasió de veure coses, que tingui opció d'adquirir l'hàbit d'anar al teatre. Això, fins ara, ha estat impossible. No és que la gent no volgués anar al teatre, és que no hi havia programació, l'oferta havia estat mínima. Record que en arribar a Barcelona, agafar la cartellera i haver de triar, va ser una nova experiència, quasi al·lucinant. S'ha d'anar construint tot l'entramat: públic, professionals i espectacles. Repetesc: la base és sobretot humana. I la responsabilitat dels polítics és fomentar aquesta creativitat, i no a curt termini. No podem aconseguir èxits immediats, ni de públic ni de creativitat. Si no, farem falles valencianes.

—Què vol dir fomentar la creativitat no a curt termini?

—No podem anar a aconseguir èxits immediats, ni de públic, ni de creativitat. Han de sortir més companyies, i sobretot més directors. A Mallorca, hi ha un greu problema de directors. D'actors, en van sortint. Hi ha actors que van a fora a estudiar,

però en el cas dels directors no està entrant energia nova. Als directors els criticaria una actitud una mica apalancada.

També em demanaves què vol dir no a curt termini? Hi ha d'haver l'opció d'equivocar-se, si no no aprendrem res. Hi ha d'haver la tranquil·litat de fer companyia, d'intentar nous projectes, que encara que no funcionin, doncs, hi haurà noves oportunitats. I això és a llarg termini. I, per altra banda, el teatre és un mal negoci. Si hem d'esperar que sigui solvent, no en farem mai. Però no crec que aquesta sigui la funció del teatre. Ja hi ha altres activitats amb les quals es poden fer diners. Amb el teatre, no. Però hi ha d'haver l'opció d'equivocar-se. Es dona una mica l'actitud que el que s'ha de crear ha de tenir noms, ha d'agradar a molta gent, ha de triomfar molt. Clar, això és molt immediat, però no anirem construint. *L'enfonsament del Titànic* és un espectacle complicat, mal de seguir, mal de pair—que cadascú valori com és—, però és un tipus de teatre que a Mallorca no tenim ocasió de veure. Que ara hagi xocat a gent, no vol dir que d'aquí a un temps no pugui arribar a un nombre més gran de persones. Quan dic a llarg termini em referesc a això: no anam a triomfar, no anam a omplir els teatres, anam a “fracassar” una mica, per anar aprenent aquesta professió. Fins ara no hem tingut res, i ara de cop i volta ho volem tenir tot de cop.

—Hi ha fórmules màgiques per acostar un nou públic al teatre?

—Jo crec que si hi fossin tothom les aplicaria. Pens que és la gran tasca de la gent de teatre d'aquí. Enamorar el públic.

Pensar molt en el públic. Potser m'estic contradient amb el que comentava abans. Intentar agradar: es pot agradar de moltes maneres! Jo no dic que hàgim d'anar a cercar allò fàcil. Pensar a enganxar la gent, què li pot agradar. De vegades, això parteix d'una actitud honesta, fent feina de bon de veres, fent moltes hores, donant moltes voltes, cercant, i no conformant-se. És la gran tasca. No crec que hi hagi fórmules. Hi ha espectacles que han començat d'una manera absolutament simplista i han triomfat. I també grans espectacles amb molts de recursos que fracassen estrepitosament. No hi ha fórmula. La clau és la feina dels actors: intentar fer-la bé. Tot l'equip de teatre.

Ha estat un horabaixa d'un juny calorós. La conversa amb na Caterina Alorda és deliciosa. És una persona que viu el teatre apassionadament. Per acabar, ella hi afegeix un comentari, que expressament vol que surti en aquesta entrevista:

La professió d'aquí s'ha d'espavilar, i ha d'aprofitar el tren que està arrancant a Balears. Ara hi ha espais i una política a favor, tot i que pugui ser criticable, però és una política que està fomentant l'activitat teatral. La professió s'ha de posar les piles, ha de fer feina, s'ha d'arriscar i ha d'aprofitar aquest tren, perquè si no passarà de llis. És ara el moment d'espavilar. Perquè de vegades hi ha un cert apalancament, unes certes excuses: *és que no podem, és que no hi ha...* Ara hi comença a haver oportunitats, i s'han d'aprofitar. ■

Pere Santandreu

Fotografia: Maria Santandreu

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca) Tel. 971 51 70 46

L'ESGLÉSIA NOSTRA

L'Església i la qüestió basca

■ JOSEP AMENGUAL I BATLE

Tanmateix l'Església no pot ser apolítica

Una carta dels bisbes del País Basc ha tancat el mes de maig i ha aixecat una polseguera que ens acosta als temps del decrepit franquisme, quan l'any 1974 es va trontollar per un guió d'una inofensiva homilia, de manera que Arias Navarro va posar un avió a l'aeroport de Sondika, per al bisbe de Bilbao, Antonio Añoveros. Aquest despropòsit acaba de tenir el seu paral·lel en la petició que els bisbes bascs siguin destituïts per un simple escrit.

Añoveros era de Navarra. El bisbe de Bilbao, no ho oblidem, és un castellà, antic prestigiós professor de Teologia de la Universitat pontifícia més vistosa de l'episcopat espanyol. Qualque cosa ha de fer pensar que aquest bisbe, Ricardo Blázquez, sigui el mateix que el Sr. Arzalluz, va rebre amb l'al·lusió poc elegant d'"un tal Blázquez". Si aquest teòleg bisbe, no basc, ha estat capaç de no aixecar recels, vol dir que la causa que el preocupa és més evangèlica que no ho són els objectius d'uns partits, per legítims que siguin. No els pos en causa. Els altres tres bisbes són nascuts amb els problemes del seu país, encara ara no resolts. De petits s'avesaren a la lluita per la dignitat d'un poble.

Dit això precisaria alguns punts:

Un problema greu: el terrorisme. Acab de veure a un informatiu de televisió un representant del grup El Salvador. Així crec haver-ho sentit. Tot el que han mostrat de crítica a la carta dels bisbes ha estat que haurien d'haver afegit més condemna a Eta i a la col·laboració que li dona Batasuna. No veig cap passatge de la carta que sigui flux amb Eta ni amb Batasuna. I, sigui dit amb tota contundència, tots els que han dubtat dels bisbes bascs en la condemna ben definida i sense pal·liatius del terrorisme, han mostrat que no escolten ni lleixen. Cauen en una simplificació, que ja una llarga història demostra que no existeix. Si els bisbes han meditat més que certs polítics, beneïda hora. Tot terrorisme és molt complex, i qui ho simplifica atacant els sincers lluitadors contra aquest càstig horrorós s'ha de demanar quines són les seves intencions. Poden ser diverses.

Un problema important: la manca de maduresa democràtica, que es demostra quan els partits són incapaços de debatre, que és el que els pertoca, i adopten el model dels infants, que acusen els altres als pares o als professors i als monitors. Els partits han acusat els bisbes al Nunci i al Vaticà. És una mesura que revela una immaduresa preocupant. La propera

D'esquerra a dreta: Ricardo Blázquez, bisbe de Bilbao; Miguel Asurmendi, bisbe de Vitòria; Juan María Uriarte, bisbe de Sant Sebastià i Carmelo Etxenagusia, bisbe auxiliar de Bilbao. *Preparar la pau*, la recent carta pastoral signada per tots ells, ha estat motiu de polèmica.

vegada ens menaran al president dels Estats Units, reconegut com a autoritat des d'Alaska a la Sibèria.

Pagam els polítics perquè debatin i discernixin què cal fer per al bé comú i no perquè ens facin menar por que serem acusats per les idees. Els bisbes bascs ni tan sols han condemnat la llei de partits. Han raonat un seguit de preguntes sobre un procediment que consideren de resultats contraproductius. En resum, ni tan sols la nostra democràcia ens permet pensar en certes qüestions. Alguns del polítics, no tots, no crec que ni la majoria, s'han investit d'infal·libilitat ideològica, executiva i inquisitorial. No resisteixen el debat d'un problema seriós.

Un problema eclesial: un seguit de poques experiències viscudes durant aquests dies també m'ha ferit. Persones creients i fins i tot membres d'instituts religiosos han reaccionat en la mateixa clau que el govern de Madrid, que els representants del PSOE i del PP. No m'ha sorprès gaire; perquè ho havia observat altres vegades. Què vull dir? Que aquesta mena de pensament únic, que domina des de Califòrnia a Kamxatka, fins i tot per a molts catòlics, dissol automàticament el que pugui provenir dels bisbes. Hi ha un greu problema de comunicació intraeclesial. Qui orienta els catòlics són els partits, la TV, etc.

No creuria suficient que me diguessin que es tracta d'un escrit dels bisbes bascs. Jo conec algú amb ministeri a certs llocs que no hagués gosat exposar en una homilia les raons per

les quals la Conferència Episcopal Espanyola no es va embarcar en el pacte antiterrorista de fa uns mesos. Per cert, els partits que el signaren s'han ganyat tot el que han volgut per culpa d'aquest pacte. Pobra Església, si s'hagués muntat a aquesta carrossa d'interessos.

Un problema de cultura teològica i canònica: no em sembla que els ministres i caps de files dels partits que han fet determinades manifestacions s'hagin aconsellat pels seus respectius gabinets de tècnics. I això els ha duit a expressar-se poc constructivament. Per exemple, un bisbe no és un governador civil. Un bisbe sols en molt poques coses ha de retre comptes al papa. No n'ha de retre al Nunci, ni al President de la Conferència episcopal, ni a altres autoritats. És un fet no canònic, sinó que depèn de la mateixa teologia. Una autoritat pública no ens hauria fet quedar malament, com ho han fet, considerant els bisbes com a simples peces obedients d'un sistema.

Durant molts anys he ensenyat la teologia de la col·legialitat episcopal. Però des de fa uns anys la pràctica ha demostrat que no és una teologia agradosa per a certes instàncies. I això ho hauria de recordar el bisbe Estepa, que pertany a la línia més restrictiva en teologia. És una postura catòlica, la seva. Però té conseqüències, i hom ha de ser coherent. Si ell va un poc per lliure, al so del govern, que el paga, convé que respecti els altres una mica més alliberats de la cort, i amb més possibilitats de mirar pel bé comú.

Per això, els mitjans de comunicació que han escrit que la Conferència Episcopal s'ha desmarcat de l'escrit dels bisbes bascs, han informat molt inadequadament. La Conferència Episcopal no té cap autoritat sobre el que pensin uns bisbes, en qüestions que no freguen l'ortodòxia. Per això, ni es podia marcar ni desmarcar.

Qualque polític ha demanat que la mateixa Conferència els destituís. Imagín que si el Nunci té sentit de l'humor, haurà fet un panxó de rialles.

Més perillós, no per més coherent amb l'Evangelí i la teologia, em sembla el fet que hom hagi apel·lat al Vaticà. Per què? Perquè el tracte llarg i sovintejat dels eclesiàstics amb els polítics és molt perillós. Vegeu que el bisbe Estepa parla com els ministres, des de fa anys. I, qui ens pot assegurar que qualque expert de la Secretaria d'Estat del Vaticà no trobarà una sortida compensatòria, de manera que sigui possible que els bisbes bascs hagin de pagar el preu de la fidelitat a l'Evangelí, des de la seva consciència, condicionada pel bé del Poble de

Déu amb el qual formen aquesta església local? Acab d'escriure a un llibre recent que ningú no ens pot assegurar que el govern no aconseguís la dimissió forçosa del bisbe Setién; però ningú no pot provar que el Vaticà ni la Conferència Episcopal ha aconseguit que es nomenàs un sol ministre.

No sé si el millor mode per expressar-se és l'elegit pels bisbes; però ho han fet lliurement en un país que es professa liberal. Ho han fet amb seny i sense insultar. Amb aquest antecedent, em sembla poc tranquil·litzador el fet que una minoria dels suposats garants de la llibertat hagin mentit: atribuïnt als bisbes una certa proclivitat vers els assassins i els terroristes i els qui els emparen. Aquesta minoria de polítics i de periodistes ha treballat molt barrerament. Ni tan sols han sabut amb qui parlaven. S'han recordat de la seva pubertat i així han obrat: han fet de "cuetes".

Els pocs polítics que han parlat han desacreditat el seu ofici. En lloc d'argumentar raonadament, s'han descabdellat amb una colla d'arguments clericals: la immoralitat. Per què no ho ordenen i ho proven, que els bisbes i els preveres bascs han estat immorals?

"*El quinto, no matar*", han repetit. Ja va bé que algú ho sàpiga. Però el "segon, que és com el primer, demana estimar el proïsme com a tu mateix". I els bisbes els deuen saber els deu manaments. Per això el seu ministeri és més complex i fins i tot martiriàl.

"Han obeït el seu amo, que no és Déu, sinó Arzallus", han dit. Jo pensava que si un bisbe havia d'obeir un amo que circula per aquest món, obeiria un amo que el pugui promoure. És a dir, un ministre, però del govern amb seu a Madrid. Obeir un senyor que poc té pot oferir, com el Sr. Arzallus, ho crec poc intel·ligent. L'acusació no passa de ser una butllada de campanya política, que tots sabem que això i res és el mateix.

Als neomoralistes que s'han destapat jo els faria un llistat curtíssim de problemes morals altament greus, i de la responsabilitat llur, perquè es llevin la bena dels ulls, i no ens enganynin, dient-nos per tots els fòrums, reunions, televisions, ràdios, diaris, internet, etc., que el terrorisme és el gran enemic. Tant de bo ho fos. Seria més bo de vèncer. Però hi ha molts enemics més cruels: les dones violades i subjectes a ritus avui ja reconeguts com a inhumans, els 50 milions de refugiats, els milers de milions de persones que passen fam, els centenars de persones que a les fronteres, a les ribes de la mar, el quasi infinit infern del Sàhara on moren centenars de subsaharians perquè cerquen simplement menjar. Els polítics sabran que els correspon en aquest cosmos moral.

Diuen que el dia 11 de setembre del 2001 ha canviat el món. No, res no ha canviat. Tots els mals han empitjorat: menys pa, menys solidaritat; més repressió, més control, per tant, més secretisme i ocultació; més guerra, per tant, més mort. És a dir, més llavor de terrorisme.

Torn repetir, no sé si l'escrit dels bisbes és el més encertat, ni som qui per jutjar-ho. Però solament perquè hagin tingut la serenor de raonar i de parlar lliurement, i hagin aconseguit trencar l'estafa mundial que l'enemic únic és el terrorisme, i que hagin estat capaços de donar-nos un testimoni quasi martiriàl, fent-nos badar els ulls a un món més complex, menys simplista, on l'interès és per les persones i no pels programes, em mereixen respecte, admiració i adhesió. ■

Josep Amengual i Batle
Teòleg i historiador

Nota del Comitè Executiu de la Conferència Episcopal Espanyola sobre la Pastoral dels bisbes bascs

El Comitè Executiu de la Conferència Episcopal Espanyola, reunit a Madrid en sessió ordinària el matí d'avui, dijous 6 de juny, ha reflexionat sobre els esdeveniments que han tingut lloc arran de la publicació el dia 30 de maig d'una carta pastoral dels bisbes de Bilbao, Sant Sebastià i Vitòria. Després d'una ponderada deliberació, conscient que no és competència del Comitè Executiu valorar públicament les actuacions dels Bisbes en les seves diòcesis pròpies, considera necessari manifestar el següent:

1. D'acord amb la Doctrina Social de l'Església, reconeix la legitimitat que assisteix l'Estat democràtic per regular legalment la participació dels partits polítics a la vida pública al servei del bé comú. Decidir sobre l'establiment de determinades condicions legals per a la seva constitució, el seu funcionament i la seva dissolució, de conformitat amb els drets humans, és competència i tasca dels òrgans de l'Estat de dret.

2. En la carta pastoral dels bisbes de les esmentades diòcesis, hi ha una clara i rotunda condemna del terrorisme "i de totes aquelles persones o grups que col·laboren amb les accions terroristes, les encobreixen o les defensen", actitud que ha estat una constant en el seu magisteri episcopal. En aquesta mateixa carta, es proclama el compromís de l'Església en la defensa, l'acompanyament i la protecció dels amenaçats i de les víctimes, així com també la seva aposta inequívoca per l'eliminació del terrorisme. No és just afirmar que a l'esmentat document s'opta per un partit polític determinat.

3. El Comitè Executiu de la Conferència Episcopal Espanyola es troba en el deure de denunciar la forma d'exercir la crítica, clarament injusta i desproporcionada, a la qual ha donat lloc la publicació de la citada carta pastoral. La llibertat d'informació i d'opinió no autoritza cap instància social a desfigurar el sentit del document, ometent-ne parts essencials o fent-li dir allò que realment no diu. Sembla

MAPA ECLESIASTIC DEL PAÍS BASC AL SEGLE XI

evident que amb aquesta crítica desqualificadora es danya greument l'Església, disminuint la seva credibilitat moral i limitant la llibertat que li garanteix el seu estatut jurídic tal com ho estableixen la Constitució i els acords signats entre l'Estat i la Santa Seu.

4. Finalment, el Comitè Executiu convida tothom a tenir en compte que el terrorisme suposa sempre una gravíssima perversió de la consciència moral, la rectificació de la qual no serà facilitada amb el desprestigi d'institucions com l'Església, que té com a part essencial de la seva missió il·luminar, formar i enfortir la consciència moral de les persones i de la vida social d'acord amb la Llei de Déu i amb l'Evangelí.

Madrid, 6 de juny de 2002. ■

17
L'ESGLÉSIA NOSTRA
L'Església i la qüestió basca

LA IL·LEGALITZACIÓ DE BATASUNA

Preparar la pau

Text íntegre de la carta pastoral dels bisbes de Bilbao, Ricardo Blázquez; de Sant Sebastià, Juan María Uriarte, i de Vitòria, Miguel Asurmendi

Introducció

La nostra societat desitja la pau i pateix perquè no la té. L'Església comparteix aquest anhel i patiment i els expressa en l'oració continua per la pau i en la feina diària per preparar-la.

La cruesa i l'obscuritat del moment actual, a més, reclamen de nosaltres una paraula pública i explícita. Nombrosos cristians l'estan demanant. Molts ciutadans l'estan esperant. Conscients de la nostra missió de pastors, volem dir-la, un cop més, amb llibertat evangèlica i amb voluntat conciliadora.

En una seqüència d'enunciats anirem formulant els trets més preocupants de la nostra situació actual. Al voltant de cadascun desgranarem de manera concisa la descripció necessària, la valoració adequada i alguns suggeriments operatius.

1 Marcats pel desacord i la incommunió

Un any després de les eleccions del 13 de maig els partits polítics mantenen pràcticament intactes els seus greus desacords anteriors. No comparteixen ni l'anàlisi de la situació ni la valoració de la naturalesa dels problemes en joc ni el concepte de pau que desitgen ni les vies per accedir-hi.

Creiem que el desacord polític és en gran mesura origen i fruit d'una greu incommunió. Una societat força ben avinguda en molts aspectes de la seva convivència diària està, no obstant això, solcada per la incommunió política. Assistim en les últimes setmanes a un repunt d'iniciatives de concertació entre diverses formacions polítiques. Però encara són senyals parcials i insuficients. La comunicació en els punts candents està, ara per ara, bloquejada. Una gran part de la ciutadania no acaba de comprendre que el vehicle de relació més utilitzat consisteixi en un intercanvi

de mútues censures a través dels mitjans de comunicació.

L'Església advoça de manera neta i decidida per la comunicació entre els diversos grups polítics a través d'un diàleg pacient que busqui l'acord. "El diàleg es manifesta sempre com a instrument insubstituïble de tota confrontació constructiva, tant en les relacions internes dels Estats

Tancar-se al diàleg equival a renunciar a la pau verdadera, que no consisteix en la victòria, sinó en l'acord

com en les internacionals" (Joan Pau II). Dialogar no equival a claudicar.

Precisament perquè és una relació entre persones (no una pura confrontació d'idees o programes) porta dins seu una dinàmica que, enmig de les tensions inevitables, pot aproximar efectivament les posicions dels interlocutors. El diàleg és l'avinguda que condueix a la plaça major de la pau. Tancar-se al diàleg equival a renunciar a la pau verdadera, que no consisteix en la victòria, sinó en l'acord.

2 La pau és incompatible amb el terrorisme

Són molts els enemics de la pau, que, amb molt realisme, és qualificada com a "àmplia justícia i reduïda violència". La duríssima violència d'ETA no sembla que s'hagi d'aturar pròximament. En comunicats recents anuncien el seu propòsit de mantenir-la. De fet la seva pràctica subsisteix en diverses formes: assassinat, extorsions, amenaces...

Són molts els motius pels quals reiterem un cop més que ETA ha de desaparèixer, amb tota la seva constel·lació de violència. Viola greument el dret a la vida, a la integritat

física i a la seguretat personal. A l'eliminar físicament l'adversari polític mina els fonaments mateixos del sistema democràtic. Contravé frontalment l'exigència ferma de la immensa majoria dels ciutadans. Destrossa nombroses famílies.

Provoca en les seves víctimes potencials la por insofrible i el sobresalt continu. Sembla en la nostra comunitat la desmoralització i la desesperança. Conduïx els seus mateixos activistes a un carreró sense sortida. Taca la imatge pública de la nostra societat. Constitueix, en fi, un fortíssim obstacle perquè els desacords polítics existents a la nostra societat es plantegin correctament i s'abordin serenament.

La valoració moral del terrorisme d'ETA ha de ser, doncs, greument negativa. Aquesta valoració afecta en la deguda proporció totes aquelles persones o grups que col·laboren amb les accions terroristes, les encobreixen o les defensen. Totes les persones i grups socials i polítics sense excepció tenim l'obligació moral de definir-nos de manera neta davant d'ETA.

3 Un desafiament a la vida, a la llibertat i al sistema democràtic

Dins del variat espectre de les víctimes potencials d'ETA últimament són els regidors del PP i el PSOE els que estan en el punt de mira dels seus atemptats. Aquest fenomen resulta particularment greu perquè és un atac directe a la democràcia. Aquesta, per la seva pròpia naturalesa, postula que totes les opcions polítiques tinguin els seus propis representants, lliurement elegits, que participin en la gestió de la comunitat política. Atemptar contra un regidor perquè assumeix i promou l'opció política dels seus votants és, doncs, colpejar durament la mateixa democràcia.

Aconseguir per aquesta via que alguns partits no poguessin completar una

llista electoral mínima –cosa que posaria en perill la celebració dels mateixos comicis electorals– equivaldria a ferir-la greument. Esperem que el suport de gairebé tota la societat, les mesures de seguretat acordades pels partits i adoptades per les autoritats i el coratge cívic personal dels candidats dissipin en el seu moment aquest greu temor.

Els edils en perill greu són una porció de la nombrosa població amenaçada. Són alguns milers els ciutadans que viuen entre nosaltres l'angoixa contínua per la sort de la seva vida, la seva integritat, la seva llibertat. Tots hem de preguntar-nos si som prou sensibles al drama que ells i les seves famílies

ETA ha de desaparèixer, amb tota la seva constel·lació de violència. Viola greument el dret a la vida

pateixen. Des d'aquesta sensibilitat brollarà en nosaltres la necessitat de defensar-los, acompanyar-los i protegir-los. És un acte de justícia i solidaritat. Per als cristians el compliment d'aquest ofici és un veritable "banc de proves" de la qualitat de la nostra fe.

4 No tot val contra el terrorisme

La consciència de la injustícia, de la inutilitat i del perill del terrorisme i el consegüent rebuig social que suscita s'han tornat més intensos al món a partir de l'11 de setembre, que alhora ha comportat la temptació de descompensar el binomi "seguretat-drets humans" accentuant excessivament el primer membre de l'esmentat binomi. El risc de

sucumbir a aquesta temptació no és imaginari.

Sempre que la necessària fermesa davant el terrorisme es converteixi en indeguda duresa, lliscarem per aquest pendent. La societat té el dret i el deure de defensar-se davant el flagell terrorista. Ha de fer servir en aquesta defensa tots els mitjans que siguin a la vegada moralment licits i políticament correctes. Eit cap cas ha de passar el llindar dels drets inviolables de les persones.

Ni tan sols els grans malfactors poden ser objecte, per exemple, de maltractaments i, menys encara, de l'aplicació de la tortura. El Concili Vaticà II és rotund en aquest punt (cfr. GS 27). Legisladors, governants, jutges i forces de seguretat han de mantenir en aquest punt una cura sempre diligent. Resulta preocupant sentir veus autoritzades de persones i organismes (Amnistia Internacional, Gest per la Pau) que asseguren que no sempre es respecten degudament aquests límits que mai haurien de ser traspassats.

5 Gestionar el conflicte entre identitats nacionals contraposades amb vista a la pau

La pacificació d'aquest país comporta, per descomptat, la desaparició d'ETA i l'esforç net per combatre-la. Però els problemes que és necessari resoldre per assolir la pau no acaben aquí. Per comprendre i evitar les dificultats per a la pau a casa nostra cal enfocar correctament una altra realitat que ve de lluny. Tots els sondejos revelen amb obstinada estabilitat la coexistència d'identitats nacionals totalment o parcialment contraposades i, a vegades, conflictives. Uns se senten "només bascos"; d'altres, "només espanyols"; d'altres, "més bascos que no pas espanyols"; d'altres, "més espanyols que no pas bascos"; i d'altres, finalment, "tant bascos com espanyols".

>>>

>>>

En aquesta comunitat tots són ciutadans de ple dret i han de ser respectats com a tals. Aquesta pluralitat conflictiva d'identitats necessita trobar una fórmula de convivència en què cadascun dels grups moderi les seves legítimes aspiracions polítiques en nom de la pau social, que és un valor notablement més precíus i necessari que l'impossible compliment de totes les aspiracions de tots els grups. "A la casa comuna hi hem de caber, estrenyent-nos, tots aquells que per la paraula o pels fets no s'autoexclouguin d'un projecte compartit" (*Vots per la pau*, pàg. 5-6). No veiem cap altre camí que respecti les identitats i prepari la pau. L'afecte per la casa comuna no es pot imposar. Neix de la comunicació confiada. S'alimenta del projecte compartit i assumit voluntàriament. Fracassa quan es vol imposar per la força cega o pel pur imperi de la llei.

En la nostra Trobada d'Oració per la Pau, celebrada a Armentia el 13 de gener del 2001, els bisbes vam voler plasmar aquesta vella convicció en el lema *Entre tots pau per a tots*. Tots hem de ser artífexs i beneficiaris de la pau que necessitem i desitgem. "Lluny d'entestar-se en qualsevol projecte excel·lent, aquest país necessita un projecte integrador. La pau veritable i plena ha de tenir l'ambició d'acabar guanyant per a la seva causa fins els més reticents" (*Vots per a la pau*, pàg. 6).

Coneixem les greus dificultats d'un projecte així. Però la mateixa anàlisi del volum i de la composició de cadascuna de les opcions ens revela que hi ha un nucli molt majoritari de ciutadans que no tenen una sensibilitat exclusiva, sinó inclusiva. En tots els partits ens trobem amb nombrosos votants i afiliats que, sense deixar de ser fidels a les seves opcions, volen fervorosament solucions de concertació.

És necessari gestionar amb delicada saviesa aquesta pluralitat d'identitats contraposades perquè no esdevinguin "guerra d'identitats". Els governs de Madrid i Vitoria, els patits polítics i els mitjans de comunicació amb les seves paraules o accions poden activar o desactivar el conflicte. Algunes decisions de govern, determinades declaracions de política, certes intervencions en els mitjans afavoreixen més la radicalització que no pas la concertació.

6 Valor i relativitat de les diferents fórmules polítiques

Indubtablement, les fórmules polítiques que el poble ha aprovat o assumit majoritàriament tenen un gran valor i han de constituir l'eix vertebrador de la nostra convivència. No poden ser suplantades sense greus raons de bé comú. No obstant això, si el valor superior de la pau postula que tots revisem el propi model per acceptar-ne un altre de constituït entre tots i

Que regidors del PP i del PSOE estiguin en el punt de mira d'ETA és un atac directe a la democràcia

per a tots (número 5) és evident que cap d'aquests models tenen valor absolut i intangible. Mentre respectin els drets humans i s'implantïn i mantinguin dins de les vies pacífiques i democràtiques, l'Església no pot ni sancionar-los com a exigència ètica ni excloure'ls en nom d'aquesta exigència. En conseqüència, ni l'aspiració sobiranista, ni l'adhesió a un major o menor autogovern, ni la preferència per una integració més o menys estreta en l'Estat espanyol són, en principi, per a l'Església "dogmes polítics" que requereixen un assentiment incondicionat. En aquest punt el pensament social cristià afirma com a dret cívic la llibertat de sostenir i promoure per vies pacífiques qualsevol d'aquestes opcions.

7 Diferenciar nacionalisme i terrorisme

Atenint-nos estrictament a la nostra missió de bisbes mantenim una posició semblant respecte al debat sobre el nacionalisme. Ser nacionalista o no ser-ho no és ni moralment obligatori ni moralment censurable. És una qüestió de conviccions, d'història familiar, de tradició cultural i de sensibilitat personal. Cadascuna de les diferents sensibilitats existents en el nostre país ha de respectar la identitat dels altres, tenir en compte els valors que encarnen, afavorir

un intercanvi que constitueixi l'enriquiment mutu i cultivar una consciència viva de pertànyer a un únic poble plural. A casa nostra ningú s'ha de sentir més ciutadà que els altres pel fet de tenir determinats trets culturals específics ni ha de desconfiar dels conciutadans d'una altra tradició cultural diferent, considerant-los com a estranys, i menys encara com a enemics. Ningú ha de subestimar els senyals peculiars d'aquest país, com són, entre d'altres, la llengua i la cultura, ni alimentar en el seu esperit la sospita que la convivència amb el terrorisme habita almenys de manera latent dins del cor d'un nacionalista. Són molts els nacionalistes que, rebutjant públicament el terrorisme amb les paraules i els fets, se senten justament ferits quan, de la boca dels polítics o comentaristes, es confon amb freqüència nacionalisme amb terrorisme.

8 Un assumpte candent i relliscós

El govern espanyol, amb el suport d'altres formacions polítiques, s'ha proposat amb ferma la reforma de la llei de partits. A través de qualificats representants ha expressat el seu desig de disposar aviat d'un instrument legal que pugui permetre la il·legalització de Batasuna per via judicial. Les raons que públicament addueix per justificar aquesta il·legalització són fonamentalment dues: no és just que un partit vinculat a ETA compti amb la cobertura de la llei; la il·legalització afeblirà el suport que Batasuna ofereix a ETA.

No ens pertoca valorar els aspectes tècnics d'un projecte legal que desperta adhesions i crítiques entre els experts. En aquests moments una valoració moral ponderada d'aquest text –que encara no s'ha fixat del tot– seria precipitada. Tampoc podem preveure tots els efectes de signe contraposat que es podrien derivar de la seva aprovació i eventual aplicació. Però ens preocupen com a pastors algunes conseqüències greus que preveiem com a sòlidament probables i que, siguin quines siguin les relacions existents entre Batasuna i ETA, s'haurien d'evitar. Aquestes conseqüències afecten la nostra convivència i la causa de la pau. Les nostres preocupacions no només són nostres, sinó que les comparteixen un percentatge majoritari de ciutadans de diferents tendències polítiques,

encomanats al nostre servei pastoral.

La convivència, ja greument alterada, ¿no patiria potser un deteriorament més seriós en els nostres pobles i ciutats? Probablement la divisió i la confrontació cívica s'aguditzarien.

No veiem com un clima social així pot afectar favorablement la seguretat dels més febles: els amenaçats. Més aviat ens temem que la nostra ja feble seguretat esdevingui, lamentablement, més precària. No som, ni de bon tros, els únics que tenim aquesta cautelosa reserva.

9 Optar per la pau

La pau és l'objectiu prioritari d'aquesta societat. A aquest objectiu s'han de subordinar altres objectius legítims i fins i tot saludables per al nostre país. És, doncs, necessari optar per la pau.

Optar per la pau vol dir no manipular-la posant-la al servei d'altres interessos. Ningú ha de jugar amb la pau oferint-la a canvi d'un determinat model de país.

Amb la il·legalització de Batasuna la divisió i la confrontació cívica probablement s'agreujarien

Ningú ha de retardar la pau per aconseguir uns objectius electorals més immediats. A qualsevol partit polític avui se li demana la grandesa d'ànim necessària per estar disposat fins i tot a "minvar" per tal que pugui "créixer" la pau.

Optar per la pau comporta per a cadascuna de les formacions polítiques una disposició a retallar "el meu projecte" de país perquè pugui sorgir en l'intercanvi "el nostre" projecte compartit. Cada partit té dret a mantenir i defensar les seves propostes, però en cada moment les ha de sotmetre al bé superior de la pau. Absolutitzar el propi projecte no és una manera d'acostar-nos a la pau, és una manera d'allunyar-nos-en.

Optar per la pau vol dir donar suport efectiu als moviments socials que, avantposant-la a les diferents sensibilitats polítiques existents en el seu si, intenten

obrir camins que un dia més o menys pròxim puguin dissipar el llarg i penós malson que pateix aquest poble.

Optar per la pau suposa oferir signes de distensió i d'acostament. Una política penitenciària que permeti als presos complir la seva condemna més a prop del seu lloc d'origen seria un gest d'humanitat, sobretot per als pares i familiars.

Optar per la pau suposa educar per a la pau especialment les joves generacions suscitant en elles el pensament crític, la consciència ètica, la sensibilitat per tota vida humana, el respecte al diferent, el sentiment de pertinença a un mateix poble plural, el compromís a favor de la reconciliació social.

Optar per la pau suposa per als creients pregar sense parar per ella manifestant al Senyor les nostres dificultats per aconseguir-la i oferint-li les nostres mans per construir-la.

Conscients que la nostra missió pastoral comporta un seriós compromís pacificador, els bisbes d'aquestes diòcesis renovem públicament els nostre ferm propòsit d'encoratjar, des del nostre lloc, aquestes línies de treball. Demanem especialment als cristians que les segueixin amb generositat i les apliquin amb tenacitat.

10 Revifar l'esperança

L'esperança d'un poble és fonamental. No hi ha futur sense esperança ferma i constant davant les dificultats. Quan és viva pot extreure de les mateixes dificultats una energia més gran. Quan està molt afeblida produeix abatiment i passivitat.

L'esperança d'aquest poble està afeblida per la cruïra, la durada i la complexitat dels problemes que l'afecten. L'Església pot i ha de contribuir a sostenir aquesta esperança històrica perquè ha rebut de l'Esperit Sant un sediment inesgotable d'esperança escatològica que és capaç d'encendre les autèntiques esperances històriques.

Que Nostra Senyora de l'Esperança, que és també la Nostra Senyora de la Pau, sostingui la nostra esperança i ens concedeixi el goig de la pau.

29 de maig del 2002

Juan María, bisbe de Sant Sebastià; Ricardo, bisbe de Bilbao; Miguel, bisbe de Vitoria; Carmelo, bisbe auxiliar de Bilbao

Dos dies després de la publicació de la carta pastoral dels bisbes de Bilbao, Sant Sebastià i Vitòria, 358 sacerdots de tot Euskal Herria signaven una declaració en favor dels principis democràtics fonamentals i per una Església basca. El document va ser ignorat deliberadament per la premsa estatal. EL TEMPS ofereix el text íntegre de la declaració.

Declaració de 358 sacerdots del País Basc

Església basca al País Basc

Des de la necessitat d'ajudar a les comunitats de les quals formem part com a sacerdots de les cinc diòcesis del País Basc [entès com a Euskal Herria, és a dir, la totalitat dels territoris i del poble basc] (Baiona, Bilbao, Pamplona-Tudela, Sant Sebastià i Vitòria), volem atestar en aquest escrit la nostra fe i l'esperança que ens anima solidaritat amb el nostre Poble en aquests moments particularment difícils. Són temps marcats pel patiment generalitzat, sobretot en sectors confrontats i per fortes tensions en el camp sociopolític, recentment manifestades també en la vida de la comunitat cristiana a causa d'intervencions significatives que posen en dubte la nostra existència i la nostra consciència com a Poble així com els drets i obligacions que se'n deriven.

Característiques constitutives del País Basc

Sense que la seva enumeració suposi greuges comparatius o excloents d'altres comunitats de la mateixa dignitat, volem assenyalar, com a notes constitutives del Poble que denominem País Basc [Euskal Herria], una sèrie de característiques objectivables que configuren i especifiquen la seva identitat col·lectiva: cultura matriu pròpia, llengua original, història autònoma, implantació territorial, distints projectes de futur, institucions peculiars...

Però també reconeixem que la nostra realitat com a Poble conté greus oposicions i dolorosos conflictes polítics, socials, culturals, la qual cosa demanda resolucions que superin els enfrontaments, fi de to-

tes les violències i reconeixement dels drets individuals i col·lectius, sense excepció.

Considerem que assumir amb honradesa aquesta realitat i aquesta situació amb totes les seves exigències és imprescindible en l'anunci de l'evangeli en el nostre Poble. Prendre evangelitzar ignorant, silenciament, posant en dubte, negant o combatent la identitat col·lectiva de la nostra comunitat humana basca, els seus conflictes i patiments contradiu el misteri de l'Encarnació de Déu i les seves conseqüències pel que fa a la cultura basca.

La consciència de Poble

No es pot negar que una part important d'aquest Poble, a més de les característiques objectives assenyalades, té la consciència explícita de ser una comunitat a la qual designa amb el nom de País Basc, Poble que es vincula radicalment a la seva llengua secular anomenada basca. Aquesta consciència es manifesta de múltiples formes i es va afirmant, desenvolupant i creixent cada dia, a pesar d'un entorn estatal poderosament hostil. Aquesta consciència és la que constitueix i sustenta al Poble com a tal; perquè cap llei o instància externa al mateix l'ha de negar o impedir, com recordava Joan Pau II:

“Una forma particularment greu de discriminació. Una de les formes més dramàtiques de discriminació consisteix a negar a grups ètnics i minories nacionals el dret fonamental a existir com a tals. Això es dona quan s'intenta suprimir o deportar, o també quan es pretén afeblir la seva identitat ètnica fins a fer-los irreconoscibles. Hom pot quedar-se en silenci davant crims tan greus con-

“Només els principis democràtics tenen legitimitat en una societat basada en els drets humans individuals i col·lectius”

tra la humanitat? Cap esforç no ha de ser considerat excessiu quan es tracta de posar fi a semblants aberracions, indignes de la persona humana” (Jornada Mundial de la Pau, 1999 – “El secret de la pau veritable resideix en el respecte dels drets humans”).

Constatem que el despertar de Pobles petits i oprimits de la terra que reivindiquen el seu dret a existir i a no ser exterminats o diluïts per una globalització que els anul·la forma part d’un dels signes dels temps rellevants de la història actual de la Humanitat.

Creiem en un Evangeli que ens orienta cap a una anàlisi i solidaritat amb tots els Pobles minoritzats des de la perspectiva de la dignitat humana individual i col·lectiva, des de la situació dels pobres i oprimits, des de les majories populars i mai des dels poders establerts i els interessos dominants segons les orientacions del concili Vaticà II, que ens convida a compartir “els goigs i les esperances, les tristeses i les angoixes dels homes del nostre temps, sobretot dels pobres i de tots els que pateixen”. (C. Past. Gaudium et spes, 1.)

Una societat plural i actualment enfrontada

Afirmem que només els principis democràtics tenen legitimitat en una societat basada en els drets humans individuals i col·lectius i en el respecte; la defensa i el desenvolupament d’aquests drets reforça la solució de les doloroses confrontacions que pateix la nostra societat i molts altres Pobles de la terra.

Som conscients també que no tots els ciutadans que viuen en les tres administracions polítiques actuals del País Basc s’autoconsideren pertanyents a una Nació/Poble diferenciat. Reivindiquem per això el dret i respecte a la pluralitat, a la llibertat d’opinió i decisió democràtica, a la igualtat en l’exercici dels drets humans, a la pertinença conscient a la comunitat nacional, cultural i lingüística que desitgin tots els sectors integrants del nostre Poble, inclosos els minoritaris i immigrants.

Aquest Poble nostre que, en una majoria significativa, té consciència clara de la seva identitat col·lectiva, i que anhela ardentment el seu reconeixement tant pels poders polítics vigents com per la mateixa Església, vol ser amo del seu futur i creiem que ho anirà reafirmant i reforçant amb noves empentes, a pesar de seguir trobant múltiples traves internes i exter-

**“L’antidemocràtic
i antiètic és
entorpir, impedir
o negar l’exercici
d’aquest dret
fonamental
d’autodeterminació”**

nes. Per això vam afirmar que l’única cosa que té legitimitat com a valor democràtic per determinar la seva destinació i configuració política com a Nació és la decisió conscient, lliure i democràtica dels membres d’aquest Poble. L’antidemocràtic i antiètic és entorpir, impedir o negar l’exercici d’aquest dret fonamental d’autodeterminació.

Al servei del nostre Poble

Com a sacerdots de l’Església al País Basc volem buscar el millor per al nostre Poble en comunió de vida i de recerca amb els cristians i cristianes, amb molts altres homes i dones de bona voluntat. Dins de la missió i de la urgència, sempre actual, d’anunciar la Bona Nova de Jesús, afirmem la nostra disposició de ser i col·laborar:

- com a servidors del nostre Poble i preferentment dels més marginats econòmicament, socialment i culturalment, promovent la justícia en els sectors més desfavorits,
- compartint els seus patiments, esperances i lluites i denunciant tot el que injustament obstaculitza el procés de major humanització,
- defensant i promovent tots els drets del nostre Poble com a via de superació dels conflictes i camí de la pau,
- celebrant amb tot el Poble de Déu l’acció alliberadora de Jesucrist, Messies i Senyor de la Història, en els camins d’un alliberament integral del nostre Poble, el País Basc,

- en la reivindicació i realització de l’Església basca, plenament integrada a la cultura del País Basc, administrativament i pastoralment unida en una Província Eclesiàstica Basca –tantes vegades sol·licitada–, en comunió amb l’Església universal.

Manifestem l’esperança compartida i la ferma convicció que la nostra Església obrirà avui camins d’una evangelització renovada guanyant en credibilitat des de la seva contribució positiva en la recerca de solucions a la greu situació que patim, com a signe eficaç de comunió i de pau.

Al la Ciutat dels Llibres

Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)

A les primeries de la dècada dels quaranta del segle XVI els prínceps de la Lliga d'Smalalda comanaren a l'humanista Sleidan la confecció d'una història de l'Església... de l'Església reformada és clar. L'humanista strasburguès actuà de forma molt distinta a com ho farien els autors que durant el segle XVII s'aproximaren a la història de l'església romana o de l'església reformada. Sleidan actuà com un veritable historiador, demanà documents al príncep de Saxònia, investigà a la seva cancelleria, examinà la correspondència de Luter, documentació d'Anglaterra i, fins i tot —en un acte d'ingenuïtat propi dels intel·lectuals que van per lliure—, escrigué a Calví demanat-li informació sobre l'afer de Miquel Servet. La forma com acabà aquest treball és ben il·lustrativa. El resultat fou una història sòlidament documentada, sense invencions. Però, òbviament, els prínceps no volien això. Els que havien encarregat el treball esperaven quelcom més laudatori i no quedaren satisfets del treball. Fins i tot una persona moderada com Melanchton declarà que el resultat no eren del seu gust.

El lector es demanarà què té a veure l'episodi acabat de descriure amb el darrer llibre de Josep Amengual i Batle. Crec que l'anecdota referida és ben simptomàtica d'un tret que no hem de perdre de vista: escriure la història de l'Església visible no és gens fàcil. Els qui comanden, com feren els prínceps alemanys amb Sleidan, sempre esperen una apologia, no una obra d'història. Els lletraferits oficials, com llavors el cas de Melanchton, han de recordar que

La Visitació. Gaspar Homs

sols ells tenen la darrera paraula i el monopoli per dir si un treball científic o històric és correcte o no. I això que els actuals lletraferits més o menys oficials no arriben —ni de bon tros— a la talla intel·lectual de Melanchton.

Per tant, el primer que cal dir és que la tasca que es proposà l'autor de la *Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)* no era una tasca fàcil. Aquesta dificultat es veu

també ampliada pel fet que el període que examina aquest llibre és el període cabdal de l'església romana. Personalment crec que s'han magnificat les conseqüències del Concili Vaticà II, ja que es obvi que des d'un punt de vista doctrinal, organitzatiu i —com demostra el llibre— fins i tot des d'un punt de vista pastoral, Trento marca un abans i un després. Per això creiem que és oportú que el primer volum que apareix d'aquesta història de l'Església a Mallorca sigui el volum segon dedicat al període posterior a Trento, malgrat que l'autor i l'editor s'excusin del que ells consideren una anomalia. Per nosaltres no ho és.

Els grans fenòmens històrics són víctima sempre d'interpretacions sectàries. Amb el Concili de Trento i l'Església posttrentina és evident que passa això. La historiografia alemanya del XIX —amb tota la seva importància i tot el seu servilisme cap al projecte polític prussià— deformà la imatge del Concili. Des de terres hispàniques, per mà de Menéndez y Pelayo, tampoc el Concili de Trento no fou tractat sempre amb objectivitat. Per ventura, des de Mallorca, el monogràfic que la *Societat Arqueològica Lul·liana* dedicà al Concili de Trento és una aproximació duita a terme amb menys apriorismes.

Tot plegat fa que reflexionar sobre una església, en aquest cas l'Església de Mallorca, en el període tridentí no sigui gens fàcil, sinó molt difícil. Cal donar una passa més. L'empresa és difícil, però, és una empresa necessària? i, sobretot, és una empresa útil? Té sentit estudiar l'Església visible a Mallorca durant l'època moderna? Nosaltres creiem

que és indispensable atesa la importància o, si es vol, la presència de l'Església dins qualsevol societat d'Antic Règim. Tres reflexions seran suficients per demostrar el lligam entre la història del nostre poble i la història de l'Església. Una reflexió de principis de l'Edat Moderna, una de la transició del segle XVII al XVIII i la darrera de les darreries de l'Edat Moderna. En primer lloc qualsevol persona que hagi consultat la documentació mallorquina anterior al Concili de Trento observarà com l'absència del bisbe Campeggio no era sols un problema pastoral, sinó que es convertí a ulls dels jurats i d'altres responsables del Regne en un greu problema públic. La Guerra de Successió ens ofereix exemples molt clars de la importància de l'Església visible dins la societat concreta d'aquell moment. Cal recordar que quan l'any 1706 la flota de anglo-holandesa es presentà a la badia de Ciutat algun jurat considerà convenient consultar-ho als canonges. L'el·listista corporació eclesiàstica no es volgué pronunciar argumentant, més o menys, que ells no entraven en qüestions políti-

ques i que Déu determinaria. Per la seva banda algun noticiari del moment responsabilitza de forma molt directa el bisbe La Portilla de la victòria —almenys momentània— dels austriacistes. Acabada la guerra les repressions contra membres concrets de l'estament eclesiàstic, sobretot franciscans, són un clar exemple de la mentalitat amb la qual els Borbons s'atracaven a Mallorca.

Finalment la participació del bisbe Nadal a les Corts de 1812 i el seu peculiar comportament ens demostra una vegada més que, sigui quin sigui el tema que estudiï, sempre, tard o d'hora, l'historiador de l'Antic Règim s'ha de demanar sobre les relacions entre el que analitza i l'Església. Encara que sols fos per això aquest llibre, que en bona manera pot fer les funcions de manual sobre la història moderna de l'Església de Mallorca, seria útil i necessari per als modernistes —si és que en queden— i per al públic en general.

L'estructura del llibre ens ajuda a inserir l'Església visible dins la Mallorca del moment. Partint del paper central de Trento se'ns indica com s'aplicaren els de-

crets d'aquell Concili. Al principi podria sorprendre la dificultat amb la qual s'imposaren —aquesta és la paraula— les determinacions conciliars. Posteriorment, aspecte de gran interès per a nosaltres, s'analitza la composició social del clero dels bisbes que deixaren la seva marca com Vich i Manrique, Laso, Simó Bauçà. L'estudi social es completa amb l'anàlisi del capítol i el seu procés d'ennobliment, dels aspectes culturals i econòmics. Tot plegat ens permet implicar encara més l'Església posttridentina amb la societat. Per tot això si l'Església té una doble natura —mística i institucional— aquest llibre també. És un llibre d'història de l'Església i també és un llibre d'Història Moderna, obligat per a un modernista. Categoria aquesta, la de modernista, que alguns lletraferits oficials, menys dotats que Melanchton, intel·lectualment parlant, volen monopolitzar, malgrat que ja no hi ha prínceps com els d'Smalkalda als quals fer la bona. O sí? ■

Miquel Josep Deyà Bauzà
Professor d'Història Moderna de la
Universitat de les Illes Balears

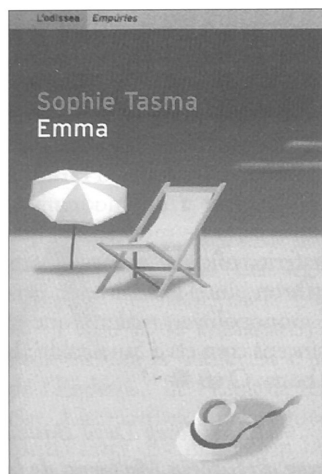
CAFÈ DE SA PLAÇA

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 971 51 70 24 • LLUC

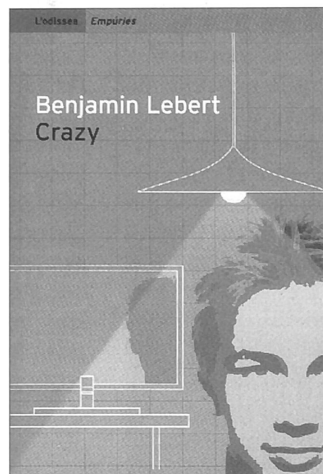

Mostrador

Sophie TASMA (2001):
EMMA. Empúries
(L'odissea, 117), Barcelona,
141 pàg.

Una història de família complicada: després de tres matrimonis, en Pierre té un fill de cadascuna de les seves dones. En Jérôme, el gran, és el fill de la Nina, la seva primera dona, i l'Emma la filla de Léa, la segona. Ara, en Pierre s'ha casat amb la sofisticada Irene, que li ha donat una filla petita, la Lola. Entestat a mantenir una aparença de normalitat i a ignorar tots els conflictes potencials, en Pierre passa les vacances d'estiu amb la seva dona, els seus tres fills, en Vincent —un amic de la infantesa de l'Emma— i fins i tot l'anciana mare de la segona dona. Però aquest estiu serà diferent, i l'entrada de l'Emma en l'adolescència coincidirà amb l'esclat de totes les tensions acumulades a la família durant molt de temps.

Benjamin LEBERT (2001):
CRAZY. Empúries
(L'odissea, 118), Barcelona,
205 pàg.

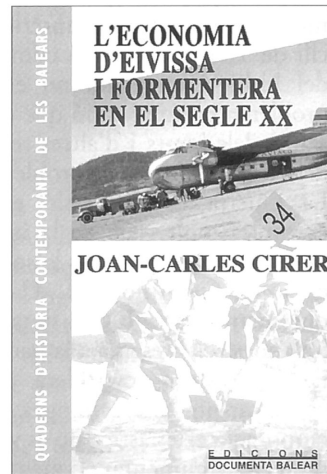
“Hola a tots. Em dic Benjamin Lebert, tinc setze anys i sóc esguerrat” diu a tall de presentació. Però aquesta discapacitat no el fa sentir-se marginat ni fora de lloc; de fet, se sent tan inadaptat com qualsevol altre de la seva edat. És un desastre amb els estudis —ha passat ja per quatre instituts— i encara arrossega el primer de secundària.

Ara, els seus pares han decidit matricular-lo a un internat esperant aconseguir el miracle de l'aprovat, però en Benjamin i la seva nova colla tenen altres plans: divertits i esbojarrats, s'estimen més escapar-se de nit, beure fins a vomitar, provar el sexe i revoltar-se. Ell —igual que en Holden d'*El vigilant en el camp de sègol*— té por de fer-se gran i no vol, per res del món, deixar de ser jove.

Wiebke von THADDEN (2001):
UNA FILLA NO ÉS UN FILL.
BREU HISTÒRIA DE LES NOIES,
DE L'ANTIGUITAT ALS
NOSTRES DIES. Empúries
(Narrativa, 170), Barcelona,
183 pàg.

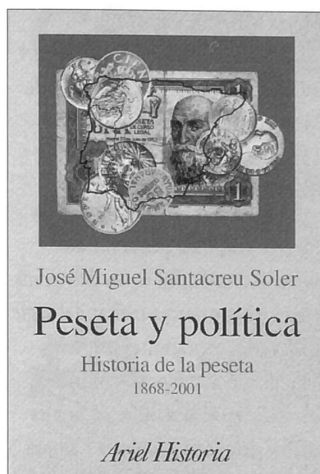
La història de les noies, de l'antiguitat als nostres dies, està marcada, gairebé exclusivament, per un únic objectiu: la preparació de les noies —d'esposa i mare— en un món d'homes. La idea segons la qual els nois i les noies han de tenir els mateixos drets és relativament recent i el camí per aconseguir la igualtat ha estat, per tant, llarg i difícil. Gràcies a la seva experiència com a historiadora i la seva habilitat com a novel·lista, Wiebke von Thadden ens proposa, mitjançant un diàleg entre una àvia i la seva néta, una nova lectura de la història de la humanitat que resulta apassionant, perquè no parla de grans esdeveniments ni de personalitats, sinó de les petites coses de la vida quotidiana que han canviat la història.

Joan-Carles CIRER (2002):
L'ECONOMIA D'EIVISSA I
FORMENTERA EN EL SEGLE XX.
Edicions Documenta Balear
(Quaderns d'Història
Contemporània de les Balears, 34),
Palma, 64 pàg.

A través de les planes d'aquest petit volum, l'economista Joan Carles Cirer ens explica les diferents fases de l'evolució econòmica de les illes Pitiüses. En aquest treball es constata la diferència de ritmes entre les diferents illes de l'arxipèlag balear. Així, per exemple, el desenvolupament d'una agricultura comercial i l'abandonament de l'autosuficiència alimentària fou més tardana a les Pitiüses que no a Mallorca. El desenvolupament turístic també fou més tardà però encara va tenir un impacte molt més important que no a Mallorca, fins al punt que s'ha arribat a un exagerat monocultiu turístic.

L'autor també destaca la duresa i la llarga durada de la crisi de la postguerra a les Pitiüses, així com la manca d'infraestructures en aquestes illes. N'és un exemple colpidor el fet que l'energia elèctrica no arribàs a Formentera fins al 1968. AMR.

José Miguel SANTACREU SOLER (2002): *PESETA Y POLÍTICA. HISTORIA DE LA PESETA 1868-2001*. Ariel, Barcelona, 196 pàgines.

Ara que ja ha desaparegut, és un bon moment per a repassar l'evolució històrica de la pesseta i la seva vinculació amb la política i l'economia. En aquest llibre, estructurat en set capítols, es detallen les múltiples conjuntures per les quals ha passat aquesta moneda.

La pesseta ha estat una peça fonamental en la història d'Espanya perquè va contribuir poderosament a la construcció d'un estat nacional espanyol. Aquesta moneda no sols va tenir una funció econòmica sinó que fou utilitzada per legitimar l'estat liberal espanyol. De fet, durant la primera meitat del segle XIX, hi havia hagut altres intents de consolidar una moneda. Una dita popular considerava que el duro era absolutista, el real moderat i l'escut, unionista. Però a diferència d'aquestes monedes, la pesseta es consolidà i es convertí en la moneda nacional espanyola.

L'autor també explica que l'origen del nom *peseta* es troba vinculat a Catalunya i, possiblement, sigui un diminutiu de pes o peça.

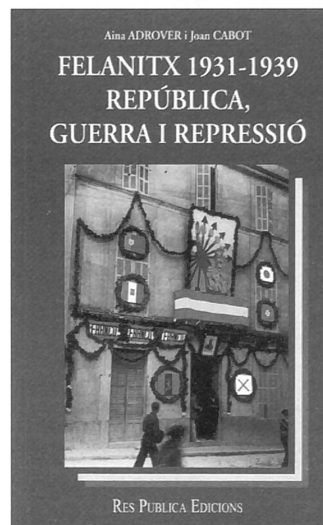
D'altra banda, tot i que l'autor no ho explicita, resulta evident que la desaparició d'un element cabdal en la construcció de l'estat-nació espanyol suposa, com a mínim la desaparició d'un dels elements simbòlics més importants de l'espanyolitat. AMR

Mark ROSEMAN (2002): *LA VIL·LA, EL LLAC, LA REUNIO*. La Magrana (Orígens 61), Barcelona, 219 pàg.

Com és ben sabut, la dictadura nazi alemanya funcionava d'una manera estranyament caòtica, amb múltiples organismes rivals que pugnaven entre si i amb un Hitler que feia d'àrbitre i líder indiscutit. Així, sorprenentment, no es pot fixar una data i un lloc concret per a l'inici de l'Holocaust jueu, el pitjor genocidi de la història de la humanitat. Amb tot, hi va haver un llarg camí amb algunes fites especialment importants. És el cas de la reunió que es va celebrar en una vil·la vora el Wannsee, en el Berlín suburbà, un fatídic 20 de gener de 1942. Aquesta conferència havia anat precedida d'una brutal escalada contra els jueus, especialment arran de l'inici de la guerra contra la URSS. Hitler s'havia proposat eliminar la "intel·lectualitat judeobolxevic", de manera que els jueus foren sistemàticament afusellats en els territoris ocupats. Progressivament, es va passar d'aquestes salvatges polítiques de guerra i de les deportacions en condicions infrahumanes a la cristallització del genocidi sense que hi hagués un conjunt d'ordres directes. Evidentment, es té la certesa que Hitler disposava sempre de la darrera paraula i que era l'inspirador del genocidi. A Wannsee, quinze secretaris d'estat del III Reich deliberaren sobre la "Solució Final" i, amb una absoluta unanimitat, establiren les "directrius bàsiques". Així, es va passar de les deportacions

sense un destí clar i un brutal cost humà a un programa d'extermini clar. De la mà de Heydrich i Himmler, el genocidi es va convertir en la política oficial. I tot això, com destaca l'autor, amb el consentiment de l'Exèrcit alemany, gairebé tan antisemita com el mateix Hitler. AMR.

Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *FELANITX 1931-1939. REPÚBLICA, GUERRA I REPRESSION*. Res Publica Edicions, Sant Jordi de ses Salines (Eivissa), 143 pàg.

El municipi de Felanitx, per la seva extensió i població, així com pel seu dinamisme econòmic i cultural ha estat, i és, un dels més importants de Mallorca. D'altra banda, la Guerra Civil Espanyola de 1936-39 continua essent un dels temes estrella de la moderna historiografia mallorquina ja que implicà una brutal ruptura política, social i cultural i provocà la destrucció de tot un món progressista que havia anat emergint des del 1868. Els autors, Aina Adrover i Joan Cabot, filòlegs i professors de secundària, estructuraren el llibre en dos grans blocs. El primer, constitueix una interessant crònica del període 1931-39, amb alguns precedents dels anys vint. El segon estudia tres grans eixos de debat sota la República, la qüestió social, la clerical i la nacional. També es dedica una gran atenció a la repressió que costà la vida a setze persones. Moltes d'elles estaven

vinculades a l'esquerra republicana, molt influent a la ciutat, o al més minoritari socialisme. Però també hi va haver assassinats sense cap pretext polític. Segurament la brutalitat de la repressió hauria estat més gran sinó haguessin pogut fugir en barca cap a Menorca un nombros grup de carrabiners i el batle Pere Oliver Domenge. El llibre es completa amb un diccionari dels personatges més destacats, un facsimil d'un fulletó d'Esquerra Republicana, *L'Obra de la República a Felanitx* (1936) i un CD que inclou fotos, il·lustracions i un centenar llarg de documents de l'època. Així mateix, cal esmentar el pròleg de Germà Coll Mesquida. Els autors han renunciat a l'apartat de notes a peu de pàgina, amb l'objectiu d'alleugerir la lectura, una opció força discutible donat el tema que tracten. Per a realitzar aquesta interessant obra s'han consultat nombroses fonts, tant de caràcter arxivístic com orals i de premsa de l'època. En definitiva, una nova i important aportació al coneixement del desastre de 1936-1939. AMR.

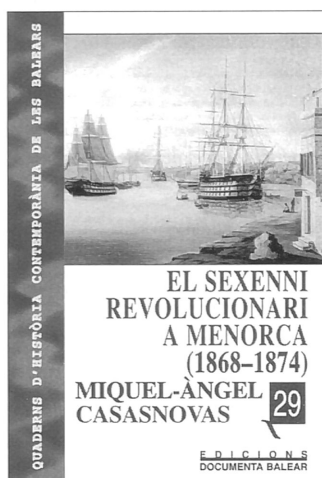

Josep CÓRCOLES I TUGORES; Baltasar PERELLÓ CARRIÓ (2001): *ANTONI MATEU FERRER. 1901-1937 UN BATLE DE LA REPÚBLICA*. Ajutament d'Inca (Galeria de Fills Il·lustres, 2), Inca, 135 pàg.

El 30 de juliol de 2001 el ple de l'Ajuntament d'Inca proclamà Antoni Mateu fill il·lustre d'aquesta ciutat per assentiment de tots els regidors.

Antoni Mateu fou un dels republicans més destacats de la capital del Raiguer durant la II República. Fou regidor de cultura (1931-32) i batle (1932-33). El 1934, com a delegat de la Unió Republicana Federal d'Inca participà en la creació de l'Esquerra Republicana Balear. El 1936 fou detingut i va esser afusellat el 1937 amb Emili Darder, Alexandre Jaume i Antoni Maria Ques.

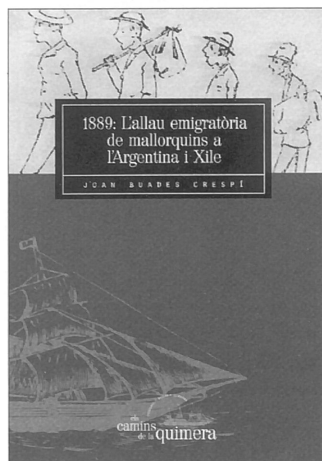
En aquest llibre, els autors fan una biografia d'aquest personatge i el situen en el context de la vida política d'Inca. L'obra inclou el text sencer de la seva sentència on, com és sabut, malgrat que el fiscal sols demanava 20 anys de presó, fou condemnat a mort. També cal destacar un conjunt de magnífiques fotografies i un útil índex onomàstic. AMR.

Miquel-Àngel CASASNOVAS (2001): *EL SEXENNI REVOLUCIONARI A MENORCA (1868-1874)* Documenta Balear (Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 29), Palma, 64 pàg.

La revolució de 1868 és una fita fonamental en l'esdevenir de la nostra història política. En aquest llibre s'analitza el Sexenni Democràtic a l'illa de Menorca a través dels seus diferents períodes: la Revolució, el Bienni Provisional, la Monarquia d'Amadeu I i la Primera República. En una societat econòmicament i culturalment no gaire desenvolupada, en especial a la ciutat de Maó, aquells anys foren d'auge del republicanisme

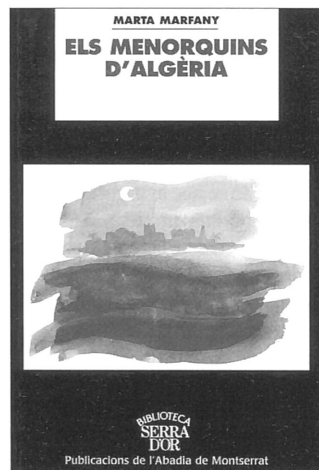
federal, d'importants iniciatives en el camp de l'educació i la cultura, de desenvolupament de la maçoneria i de l'aparició del moviment obrer organitzat. Però, com indica l'autor, també es produí una important reacció dels sectors conservadors i de l'església catòlica, especialment influents a Ciutadella. Com és habitual en aquesta col·lecció, inclou alguns documents de gran interès. AMR

Joan BUADES CRESPI (2002): *1889: L'ALLAU MIGRATÒRIA DE MALLORQUINS A L'ARGENTINA I XILE.* Govern de les Illes Balears, Conselleria de Presidència/Di7 (Col·lecció Els camins de la quimera), Mallorca, 107 pàg.

Durant bona part del segle XIX i de la primera meitat del segle XX, les Illes Balears varen esser una terra d'emigració, tot i que els ritmes i la incidència espacial foren enormement variables. El coneixement d'aquesta realitat ha progressat molt des de la segona meitat dels anys vuitanta. El principal impulsor dels estudis sobre l'emigració illenca ha estat el professor Sebastià Serra, que el 1991-1992 va dirigir un projecte d'investigació finançat per l'Institut d'Estudis Balearics. Un dels investigadors d'aquest equip fou precisament, Joan Buades. Les seves recerques, sovint en col·laboració

amb Mariantònia Manresa i Margalida Mas, s'han anat eixemplant i van des de l'emigració a l'Uruguai i l'Argentina a l'emigració a la República Dominicana, o l'acurat estudi d'un cas local: l'emigració a Campanet. Des del 2000, aquest professor d'història és un dels principals promotors de la Comissió Balear sobre el Fet Migratori, creada al si de la Conselleria de Presidència del Govern Balear. En aquest llibre, s'analitza la conjuntura de 1889, que possiblement fou la més favorable a l'emigració en tota la història de Mallorca. Com explica detalladament l'autor, la combinació d'una crisi típicament agrària (males collites, una epidèmia porcina), i la propaganda poblacionista impulsada aleshores pels governs de Buenos Aires i Santiago de Xile, provocaren una emigració de milers de jornalers sense recursos. També influïren en aquest procés l'augment de la pressió fiscal, el caciquisme i, en alguns casos, el desig de fer fortuna o d'escapar del servei militar. Tot i que alguns mallorquins retornaren a causa de les crisis econòmiques i polítiques que aviat patiren les repúbliques del sudamericà, els que romangueren en aquelles terres australs obriren les cadenes migratòries que perllongaren durant dècades l'emigració. AMR.

Marta MARFANY SIMÓ: *ELS MENORQUINS D'ALGÈRIA, 2002.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 133 pàg.

L'emigració menorquina a Algèria produïda per la difícil situació econòmica és un dels grans temes de la primera meitat del segle XIX a Menorca, juntament amb l'emigració a la Florida. Marta Marfany en el seu llibre en fa una anàlisi detallada d'aquesta i alhora la compara amb la produïda a la Florida. Les fonts utilitzades per l'autora són bàsicament la bibliografia feta per diversos investigadors del tema, complementada amb unes fonts orals de primer ordre provinents dels descendents d'aquells emigrants del segle XIX. Marfany estructura el seu llibre en dues parts ben diferenciades. Per una banda, una part es dedica a explicar tot el procés emigratori menorquí a Algèria i, a través dels diferents capítols, ens va explicant la situació d'Algèria fins a la independència de França i la problemàtica dels pieds-noirs, i analitza en un segon nivell l'emigració menorquina dels segles XIX i XX a Algèria. En aquesta part l'autora fa una anàlisi de la pervivència de la llengua i dels costums menorquins. En la segona part, titulada "Documents literaris", l'autora ha cercat en el món literari referències a l'emigració i també ens descobreix escrits com les gloses, d'un valor documental considerable. La darrera part literària està dedicada a Albert Camus, d'ascendència menorquina, en l'obra del qual ha localitzat alguns elements que podrien fer referència a l'illa. Finalment es cita una completa bibliografia molt útil per localitzar els diversos articles, de vegades dispersos, que fan referència a l'emigració a Algèria. JPB.

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

DEPARTAMENT TÈCNIC

**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

C/. Bisbe Abad y Lasiera, 48
Tel. 31 09 93

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

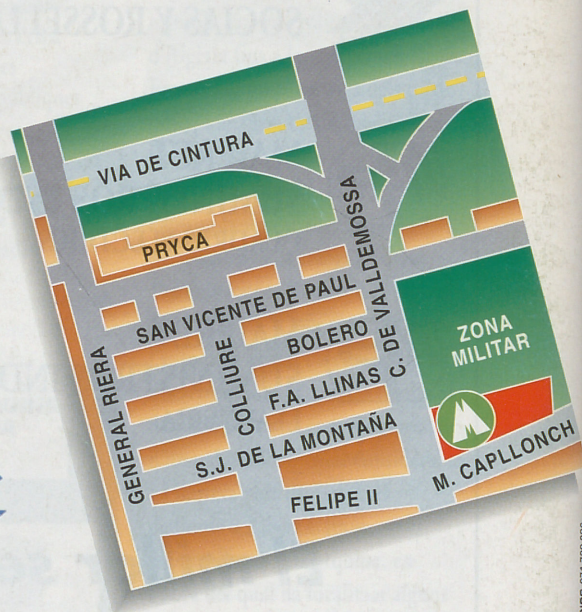
**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.**

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 971 75 03 45 - Palma